

הלכות גידול צאן

כתיבה ועריכה: הרב דוד אייגנר
הדרכה הלכתית: הרב יהודה עמיחי
הדרכה מקצועית: ד"ר שמואל זמיר (רופא צאן ראשי - השירותים הוטרינריים)
ד"ר גבי קניגסוולד (רופא צאן - 'החקלאית')

מכון התורה והארץ
ניצן

בהוצאת מכון התורה והארץ
כפר דרום- ניצן
טל': 08-6847325; פקס: 08-6847055
www.toraland.org.il

דוא"ל:
machon@toraland.org.il

עריכת הלשון:
רעיה קמינצקי
Raayak@neto.net.il

בתיה ברויאר
batyabro@gmail.com

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט - מינהל התרבות,
המחלקה למכוני מחקר תורניים

הסכמת הרב אריאל

משרד הרבנות רמת-גן

לשכת הרב הראשי
הרב יעקב אריאל

כ"ב כסלו תשע"ב
18 בדצמבר 2011

בס"ד

לכבוד
הרב דוד אייגנר הי"ד
מחבר הקונטרס
חרשה

רוב שלומות למר ולתורתו.

הקונטרס בדבר טיפול בבעיית שבט מרכז בתוכו כמעט את כל השאלות המעשיות המתעוררות בגידול בעלי חיים.

כל מגדל בעל חיים יוכל לתפקד מעתה ואילך בשבתות ובחגים בצורה נכונה מבלי לחשוש לתקלה בהלכות שבת וחג.

ישר כוחך על העבודה החשובה שעשית.

זכות שמירת השבת תעמוד לך ולכל בית ישראל, שיקויים בנו הכתוב
אם תשיב משבת גרלך... והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר.

בברכת התורה והארץ

הרב יעקב אריאל
הרב הראשי לרמת-גן

הרב יעקב אריאל
הרב הראשי לרמת-גן

הקדמה

ידועים הם דברי המדרש על מעלתם של אבותינו, שנבחנו לפי אופן טיפולם בצאן, האם ראויים הם להנהיג את האומה. אצל דוד המלך מצאנו שתי הנהגות שנבחנו בבחינה זו; ההנהגה הראשונה מובאת במדרש (שמות רבה, פרשה ב סימן ב): "ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן... מהו ממכלאות צאן שהיה דוד כולא אלו מפני אלו מוציא את התישים ומאכילן אמצען של עשבים, מוציא את הזקנות ומאכילן עיקרן של עשבים. אמר הקב"ה הואיל ויודע לרעות את הצאן, יבא וירעה את צאני אלו ישראל". כלומר, דוד דואג לכל פרט ופרט מן הצאן, ומבין את צרכיו המיוחדים לו, ובכך מתבררת מנהיגותו. הנהגה זו מתאימה למנהיג שביקש משה רבנו לפני מותו מאת הקב"ה: "איש אשר רוח בו" - שיוכל ללכת כנגד רוחו של כל אחד ואחד.

בהמשך המדרש אנו מוצאים הנהגה נוספת שנבחנה אצל דוד (שם סימן ג): "אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבדקהו בדבר קטן ואח"כ מעלהו לגדולה... בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל, שכן אליאב אומר לדוד ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר, מלמד שהיה דוד מקיים המשנה אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל, אמר ליה הקב"ה נמצא אתה נאמן בצאן, בא ורעה צאני, שנאמר מאחר עלות הביאו".

כלומר, אין דוד דואג רק לרווחת צאנו ולהצלחתו, אלא גם להשלכות הרחבות יותר של מעשיו, אין די בכך שהצאן הפרטי יונהג כראוי, אלא גם יש לדאוג לרכושם של אחרים ולהשפעות המרעה על ארץ ישראל. גם אם אני פועל כראוי, - נותן לכל אחד את מזונו ואף מתרחק מהגזל, עלי גם לדאוג להשפעות הרחבות יותר של מעשי - ליישובה ולתיקונה של הארץ.

וכך כותב מרן הרב קוק זצ"ל: "מראש צורים, מחיי האבות, שהתפשטו בבליטה בכונניותה של האומה, נתגלם הרוח הגדול שאור ה' שרוי בו במעשים גשמיים המתהלכים עם החיים". (אורות, אורות ישראל פ"ב פסקה ג).

חיבור זה נועד הן לרבנים הממונים על פסיקת ההלכה לקהילותיהם, הן לחקלאים המטפלים בצאן טיפול שגרתי והן לאנשי המקצוע בתחום זה.

ברצוני להודות לרב יעקב אריאל שליט"א, נשיא מכון התורה והארץ ורבה של רמת גן, על הערותיו על החוברת. לרב יהודה עמיחי שליט"א, ראש המחלקה ההלכתית

במכון, על הזמן הרב שהקדיש לבירור וליבון פרטי הדינים המובאים בחוברת. לרב זאב וייטמן שליט"א, על הערותיו על החוברת, ועל הסכמתו לכתובת נהלי חברת תנובה לחג הפסח, הערותיהם שולבו בחוברת.

בכתובת החוברת עשיתי מאמצים רבים לתת מידע מקצועי ורפואי, מדויק ככל האפשר. בכתובת מידע זה סייעו לי רבות ד"ר גבי קניגסוולד מ'החקלאית', הן במצגות שהעביר אלי והן בשיחות שקיימנו, ועל כך אני מודה לו. וכן ד"ר שמוליק זמיר, רופא צאן ראשי בשירותים הווטרינרים. החומר המובא בחוברת זו בשמו, לקוח מפגישה שקיימנו וממאמריו באתר השירותים הווטרינריים, ועל כך אני מודה לו.

תודה לד"ר נדב גלאון, בעבר רופא ראשי ב'חקלאית', וכיום מנהל השירותים הווטרינריים, ולגברת לילך הורנונג מ'החקלאית', על הסכמתם לשימוש באתר האינטרנט של 'החקלאית'.

כן ברצוני להודות לרעה קמינצקי ולבתי ברויאר על עריכת הלשון.

ברכה מיוחדת אברך את מכוננו, מכון התורה והארץ, השוכן כעת באשקלון, ועל אף המשבר הגדול של גירושנו מגוש קטיף ממשיך לצמוח, לבנות ולהפיץ תורה; יהי רצון שנוזה לשכון בבניין קבע ובעז"ה לשוב לגוש קטיף במהרה.

בכל מקרה של ספק שמתעורר, הן ספק הלכתי והן ספק מקצועי, יש לפנות למורה הוראה או לווטרינר שידריכו מה לעשות.

אשמח לקבל הערות והארות על הדברים המובאים בחוברת זו, הן על ההלכות והן על המידע המקצועי.

דוד אייגנר

אדר תשע"ב

למהדורה השניה

זכיתי וברוך ה' חוברת זו, של הלכות גדול צאן, התקבלה בשמחה הן על ידי ציבור הרבנים והן על ידי החקלאים, קיבלתי הערות והארות רבות לחוברת, השתדלתי להכניס את כולן לחוברת, וברצוני להודות לכל המעירים.

תודה מיוחדת ברצוני למסור להורי היקרים שעוסקים כל העת בחיבור שבין התורה, עבודת ה' ועבודת הקרקע, לאשתי אורית, שנוטלת על שכמה את עיקר המאמץ בגידול ובחינוך ילדינו.

דוד אייגנר

סיוון תשע"ג

דוא"ל: h.david@toraland.org.il

למהדורה השלישית

למעלה מעשור חלף מאז יצאה המדורה השניה, וברוך ה' שאלות חדשות מתעוררות ועולות, דיוקי דינים ופרטי הלכות שהולכים ומתבררים עם השנים, כל אלו עלו והתבררו גם בחוברת זו.

בימים אלו אנו עוסקים במערכה על דמותה ומהותה של מדינת ישראל ועל המשך בירור הקשר האלוקי בין עם ישראל וארצו, יהי רצון שדברי התורה הנכתבים והנלמדים בחוברת זו יבנו קומה נוספת בבירור זה.

דוד אייגנר

תשרי תשפ"ה

תוכן העניינים

7	א. גידול בהמה דקה בארץ ישראל בזמן הזה
9	ב. איסור צער בעלי חיים
12	ג. בכור בהמה
19	ד. מתנות כהונה
23	ה. דינים שונים בהזנת בעלי חיים
26	ו. סדרי העדיפויות בעשיית מלאכות בערב שבת
30	ז. חליבה בשבת
33	ח. המלטה בשבת
36	ט. טיפול בוולדות בשבת
39	י. טיפולים רפואיים בשבת
42	יא. טלטול ונגיעה בבעלי חיים בשבת
44	יב. הגדרת שטחי היישוב, המושב והקיבוץ
46	יג. האכלת בעלי חיים והוצאה למרעה בשבת
51	יד. סדרי עדיפויות בעשיית מלאכות בשבת
52	טו. עבודת הגוי בשבת
56	טז. פסח
59	יז. חול המועד
62	יח. מכירה וקניית בעלי חיים מגוי
63	נספח א - עשיית מלאכות בערב שבת - הדרכה מעשית
65	נספח ב - טיפולים רפואיים בשבת - הדרכה מעשית
76	נספח ג - דוגמת שטר מכירת מבכירות

77.....נספח ד - שטר מכירת מבכירות באופן פרטי

79.....נספח ה - שטר שותפות עם כהן לצורך האכלת תרומה

81.....מפתח נושאים

א. גידול בהמה דקה בארץ ישראל בזמן הזה

א. מותר לגדל בהמה דקה, דהיינו צאן, בארץ ישראל בזמן הזה, אם יש אפשרות לשמור עליה היטב כדי שלא תגרום נזק בגינות ובשדות של אחרים¹.

1. במשנה ב"ק (פ"ז מ"ז) נאמר: "אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל".

בטעם הדבר כתב רש"י (ב"ק ע"ב): "משום ישוב א"י שמבעיר את השדות וכל שדות ארץ ישראל סתמן דישאל", מובן שמדובר באיסור גזל. וכן מובן מהרמב"ם (פהמ"ש ב"ק פ"ז מ"ז). יש לציין שלדעת הרמ"ע מפאנו (סי' פה) הגזרה תלויה במקום, על כן אם הבהמה נמצאת במקום שמור, אין איסור על גידולה.

השולחן ערוך (ח"מ סי' ט"ט ס' א) פסק: "אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל, מפני שדרכם לרעות בשדות של אחרים והיזקם מצוי, אבל מגדלים בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל. והאידינא, שאין מצוי שיהיו לישראל בארץ ישראל שדות, נראה דשרי".

ביאור הגר"א (סי' ט"ט) מבאר את דברי השו"ע, שהאיסור אינו תלוי בארץ, אלא תלוי אם השדות בבעלות ישראל.

נחלקו האחרונים בשאלה האם בזמננו, כשרוב התושבים בארץ הם ישראל, חוזרת התקנה שאין לגדל בהמה דקה, או שמא מכיוון שהותרה הגזרה, ניתן לגדל בהמה דקה.

לדעת הרב פרנק, (ה'ר צ"ב טור חו"מ מהדורת 'אל המקורות', חידושים על סימן ט"ט) יש להתיר, מכיוון שבמשך השנים הגזרה בטלה, ושוב לא ניתן לחדש אותה, "שאינן עושין מעצמנו גזירות חדשות".

לדעת הרב ישראלי ('עמוד הימיני' סי' כג) יש להתיר מכמה טעמים: א. איסור הגידול הוא משום היזק ותקנת חכמים היא לטובת הציבור, ולא משום מצוות יישוב הארץ. במקרה שבו הניזוקים מוחלים, ומוכנים שישלמו להם נזקם, האיסור אינו קיים, משום שהרשות ביד הציבור לוותר על תקנה שנתקנה לטובתו. ב. היישוב כולו מפיק תועלת מכך, ורבים מן היישוב מתפרנסים מכך, על כן לדעתו "אין אנו צריכים לבוא כלל לביטול התקנה אלא שבנידון דידן אין התקנה קיימת כלל".

כן כתבו 'ציץ אליעזר' (חלק כ סי' יג חלק ז סי' כד) ושו"ת 'ישיב יצחק' (חו"מ סי' מב).

אמנם לדעת מרן הרב זצ"ל (הלכה ברורה ב"ק ע"ב) שבזמן שהתחיל היישוב, חזרה התקנה, ואין לגדל, וכ"כ מחבר שו"ת 'יביע אומר' (ח"ג- חו"מ סימן ז) . וכן סובר בעל 'שבט הלוי' (ח"ד סי' רכז), שהחומרות שהיו בימי חז"ל שייכות גם היום, בזמננו.

נראה שמכיוון שגם בזמן הגמרא דובר באיסור דרבנן, בגזרה שגזרו חכמים, והשולחן ערוך הכריע שאין איסור גידול בהמה דקה בזמן הזה, וכן מכיוון שלדעת 'הר צ"ב', הרב ישראלי ו'ציץ אליעזר' מותר לגדל, ניתן לגדל בזמננו בהמה דקה.

פסול רועי בהמה נאמר גם כן לגבי פסולם לעדות, כמובא בשולחן ערוך (חו"מ סי' לד ס' ג): "העובר על גזל של דבריהם פסול מדבריהם... וכן הרועים; אחד רועי בהמה דקה", אולם ב"י (חו"מ סי' לד), ב"ח (סי' ט"ט), סמ"ע (חו"מ סי' לד ס"ק לג) ובאה"ט (שם ס"ק טז) סוברים שמכיוון שרוב השדות בארץ ישראל אינם של ישראל, אין הרועים פסולים לעדות.

ב. עם זאת, מכיוון שצאן הם בעלי חיים שיכולים לגרום לנזק רב, חובה על המגדל צאן במקום כלשהו, לדאוג לכך שתהיה הסכמה מסודרת מצד שאר תושבי המקום לגידול זה, וכן הסכם מסודר על פיצוי במקרה של נזקים². עדיף לערוך הסכמה זו בכתב.

ג. במקרה שבעל החיים גורם לנזק בשבת, מותר להבריח אותו למקום אחר, אך אין להרימו³.

2. מכיוון שעדיין יש לחשוש לגזל במקרים שיוצא הצאן מהדיר, וכן מכיוון שלצאן "אין לו שמירה אלא סכין" (ב"ק נה ע"ב), יש לדאוג שהדירים שבהם הצאן נמצא בנויים היטב, ולוודא שאין לו כל יכולת לצאת מהדיר ללא השגחה (יש לכך השלכה נוספת, אף בנושא הכנסתם לדיר בשבת ראה להלן פרק יג סע' א). כפי שכתב הרמב"ם בהלכות נזקי ממון (פ"ה הל' א-ב) שאין לאדם להזיק על מנת שישלם לאחר מכן את נזקו.

3. זאת משום שאין לטלטל בהמה גם כאשר היא גורמת להפסד (משנה ברורה סימן שח ס"ק קמו), עם זאת מותר לגרום לה ללכת למקום אחר. לגבי דין טלטול בעלי חיים, ובמקרה שקשור עליה חפץ, ראה בפרק 'טלטול ונגיעה בבעלי חיים'.

ב. איסור צער בעלי חיים

א. נאמר בתורה: "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֶאֱכָה רֵבֶץ תַּחַת מַשְׁאוֹ וְחִדְלָתָּ מֵעֹזֵב לוֹ עֹזֵב תַּעֲזֹב עִמּוֹ". מפסוק זה למדה הגמרא שיש חיוב מן התורה לסייע לבעל חיים, מכיוון שיש איסור לגרום לו צער¹.

ב. חובה זו מוטלת על הבעלים, לדאוג לכך שבעלי החיים שברשותו לא יסבלו².

ג. כל פעולה שנעשית בבעלי החיים, שיש בה צורך ממשי ותועלת לאדם, אין בה איסור צער בעלי חיים, ומותר לעשותה, גם אם יגרם לבעל החיים צער מכך³.

ד. יש לחשוש לצער בעלי חיים גם אם אין בטוחים שייגרם צער, אלא שיש סבירות גבוהה לכך⁴.

ה. במקרה של חשש לצער בעלי חיים בשבת, ניתן להתיר: א. ביטול כלי מהיכנו⁵.

ב. טלטול מוקצה בשבת. ג. אמירה לגוי לעשות מלאכה בשבת.

ו. ניתן להתיר פעולות אלו רק כשאין אפשרות לעשותן בהיתר⁶.

1. (ב"מ לב ע"ב, ובעוד מקומות); וכך נוקטים: סמ"ק (מצוה נד), מאירי (שבת קכח ע"ב ד"ה בהמה),

ריטב"א (שבת קנד ע"ב ד"ה ופרכינן), ספר החינוך (מצוה תנא, ומצוה תקנ).

כך מובן גם מדברי הרמב"ם (שבת פכ"ה הכ"ו). אמנם, יש דיון בשיטתו, האם הוא סובר שאיסור זה הוא מדאורייתא או מדרבנן, ראה: סמ"ע (ח"מ סי' רעב ס"ק טו), ביאור הגר"א (ח"מ סי' רעב ס"ק יא), רמ"א (ח"מ סי' רעב ס"ק ט), שו"ת 'יחווה דעת' (ח"ה סי' סה). אך מפשט דבריו מובן שמדובר באיסור דאורייתא.

יש לציין שלדעת ה'יראים' (סי' קמב) איסור צער בעלי חיים הוא מדרבנן, אך דעתו היא הדעה היחידה בראשונים הסוברים כן למעשה.

2. מכיוון שיש חובה על האדם לפרוק את משאו של בעל החיים, חובה זו היא בראש ובראשונה על הבעלים, כפי שלמדה הגמרא (ב"מ לב ע"ב).

3. תרומת הדשן סימן קה, שו"ע אבן העזר ה, יד.

4. על פי 'הר צבי' (או"ח א קונטרס ל"ט מלאכות טוחן סי' ב), שהתיר לתת לעופות בריאים תרופות בשבת, כדי שהם לא ידבקו במגפה שכבר התחילה בלול. לגבי הפעולות המותרות, ראה להלן בפרק 'טיפולים רפואיים'.

5. משמעות היתר זה תבואר להלן בפרק 'טיפולים רפואיים בשבת'.

6. על פי הגמרא (שבת קכח ע"ב): "אמר רב יהודה אמר רב בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה, מיתיבי בהמה שנפלה לאמת המים עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות פרנסה אין כרים וכסתות לא, לא קשיא הא דאפשר בפרנסה הא דאי אפשר בפרנסה אפשר בפרנסה אין ואי לא מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, והא קא מבטל כלי

ז. יש לדאוג לכך שהתנאים הפיזיים בהם נמצאים בעלי החיים בנויים בצורה סבירה, על מנת שבעלי החיים לא יסבלו:

1. אין פגעים כגון: זיזים בולטים שיכולים לגרום לפציעה, חבלים שיכולים לגרום לחנק.
2. ישנה הגנה מפני פגעי מזג האוויר.
3. מאווררים דיים.
4. יש לכל בעל חיים מרחב סביר לשהות בו.
5. יש לכל בעל חיים אפשרות גישה סבירה למזון מתאים ולמים.
6. יש לדאוג לטיפול ווטרינרי רציף.
7. יש להכין תאי המלטה מתאימים.

מהיכנו סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן צער בעלי חיים דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן". הגמרא דנה בסתירה בין דברי רב, שמתיר איסור דרבנן של ביטול כלי מהיכנו, מכיוון שחושש לאיסור דאורייתא של צער בעלי חיים, לבין המובא בתוספתא (שבת פ"ד ה"ג), שניתן במקרה זה לפרנס את הבהמה במקומה בלבד, ולא להתיר איסורים לצורכה. מתרצת הגמרא, שבמקרה שבו ניתן לפרנסה במקומה, אין להתיר איסור מדרבנן עבודה, ואילו במקרה שבו לא ניתן לסייע לה במקומה, מותר להתיר עבודה את האיסור.

וכך סוברים למעשה: מאירי (שם ד"ה בהמה), ספר החינוך (מצוה תצו). מתוך כך מובן שאף במקרה שיש בו צער בעלי חיים, יש לבדוק האם כדי למנוע את צער הבהמה ניתן לעשות מעשה היתר, ורק אם אין אפשרות כזו, ניתן להתיר איסורי דרבנן. בבאור הדבר כתב הרמב"ן (השגות לספר המצוות שורש א ד"ה והנה בכאן): "היה ביטול כלי מהיכנו קל בעיניהם מפני שאינו מן התורה ודחו אותו בידים. וזה רב מאד בתלמוד לומר אתי עשה דאורייתא ודחי ומבטל עשה דרבנן".

נחלקו הרמב"ם (שבת פכ"ה הכ"ו) והרי"א (שבת נא ע"א בדפי הרי"ף אות ג), האם במקרה זה ניתן לעשות מעשה בדידים, כדי לסייע לה. לדעת הרמב"ם אין לעשות כן: "אף על פי שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לבור לתוך המים מפני צער בעלי חיים לא גזרו, ואסור להעלותה בידו". לדעת ריא"ז ניתן לעשות מעשה בדידים: "ומז"ה אומר שאם א"א ע"י כרים וכסותות מותר להעלותה בדידים שצער בעלי חיים איסורו מן התורה והתירו איסור של דברי סופרים מפני איסור של תורה". ביאר המגן אברהם (סי' שה ס"ק יא) בדעת הרמב"ם: "אע"ג דאיכא צער ב"ח אסור דאין לנו לדמות גזירות חכמים זה לזה דיש דברים שהעמידו אפי' במקום כרת, ופשוט דמותר לומר לעכו"ם להעלותה".

למעשה כתב 'אשל אברהם' (סי' שח ס"ק א) שבמקרה שבו לא ניתן לסייע באופן אחר, מותר לעשות מעשה בדידים, משום שצער בעלי חיים מדאורייתא, ואין לחוש לשבות כדעת ריא"ז. וכך סוברים: חזו"א (או"ח מה, ז), ו'הר צבי' (או"ח ח"א סימן רה, וסוף חלק א בחלק שבותים). על כן במקרים שמדובר בהם באיסור דרבנן, ניתן להקל כרי"א, כפי שסוברים 'אשל אברהם', החזו"א והרב פרנק.

8. יש לבצע את התחזוקה השגרתית בזמנה.

ח. במידה ובעל החיים חולה או סובל, קיימת כאמור החובה לטפל בו. גם במידה ועלות הטיפול בו היא גבוהה, אך אם עלות הטיפול היא מעבר לשוויו הכספי של בעל החיים, אין חובה להוציא ממון מעבר לכך, ומותר להמיתו.⁷

ט. במקרה בו מזהים שבעל החיים לקה במחלה שיש סיכוי נמוך להבראתו, מותר להמיתו.

י. מותר להמית בעלי חיים אם יש חשש שהם נדבקו במחלה המסכנת בני אדם (זואונוזה).

יא. בכל מקרה בו מגיעים להחלטה על המתת בעל חיים במשק יש לבחור את הדרך בה הסבל יהיה המינימלי ביותר.⁸

יב. יש להשתמש בכלי עבודה ייעודיים, תקינים ומתאימים לטיפולים השגרתיים השונים (טילוף, גז וכדומה).

7. רק בישראל קיימת החובה להחיות את האדם, ואילו לגבי בעלי חיים נאמר (ב"מ פח, ב) "שור אי אתה מצווה להחיותו", דהיינו שיש מצווה להחיות ישראל שבסכנה, ואין חובה להחיות שור שבסכנה, עם זאת איסור המתתם שלא לצורך הוא מדין בל תשחית, הסמ"ג ל"ת רכט כותב שאיסור בל תשחית הוא לא רק בעצים אלא בכל דבר, ולכן לדעתו איסור ההמתה לחינם הוא מהתורה. מהרמב"ם מלכים ו, י משמע שמדובר באיסור דרבנן. כאמור איסור המתת בעלי חיים שלא לצורך נלמד מאיסור בל תשחית. בהגדרת בל תשחית הובא שמותר לעקור את העץ בין השאר גם אם דמיו עולים על הרווח בהחזקתו, מכיוון שהאיסור במהותו הוא השחתה, ואין צורך שהאדם ישחית את דמיו על העץ, ראה רמב"ם מלכים ו, ח.

8. ניתן לבצע המתה זו בכמה דרכים, (שחיטת דחק, חומרי הרדמה והמתה), יש לבצע המתה זו אך ורק ע"י וטרינר, או על פי הנחיות מפורשות שלו.

ג. בכור בהמה¹

א. נאמר בתורה: "קִדַּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא"² דהיינו, כל בכור הנולד לבהמה טהורה הוא קדוש, ויש לתיתו לכהן.

ב. חיוב 'בכור בהמה' נוהג בזמן הזה, רק בזכרים, הן בארץ והן בחוץ לארץ³, חיוב זה חל אף בבהמה של כוהנים ולויים, ואף בבהמה של שותפים יהודים, אך אם הבהמה היא של גוי, או אם הוא שותף בה, לא נוהג בוולדותיה דין בכור בהמה⁴.

ג. בכור בהמה הוא קודש, מצווה על הבעלים להקדישו, ובזמן המקדש, שיבנה במהרה בימינו, מצווה על הכהן להקריבו, לזרוק את דמו ולהקטיר את אימוריו כדין קדשים קלים, ולאחר מכן הכהן יכול לאכול את בשרו בקדושה בירושלים, בימינו כל עוד לא נבנה בית המקדש לא ניתן לעשות כן, אך קדושתו חלה גם כיום⁵.

ד. במידה ונולד בכור יש לגדלו במשק, אסור למכור אותו או לסחור בו תמורת כסף או שווה כסף, לא ניתן לפדותו, אסור לגרום לו למום, אסור להמיתו, או אף לגרום לו למות בעקיפין⁶.

ה. ניתן למכרו לישראל במחיר עלותו בלבד ללא כל אפשרות רווח, ועל ישראל להמשיך ולגדלו⁷.

ו. צמר הבכור, עורו ובשרו אסורים בהנאה. וכן אסור לעבוד בבכור, איסור זה הוא איסור הנאה⁸.

1. פירוט נוסף להלכות בכור בהמה, וכן התייחסות לשאלות מעשיות רבות ניתן למצוא בספר 'בכור קדשים' מאת הרב מרדכי עמנואל.

2. דין זה נוהג גם בחול, כפי שסוברים הרמב"ם (בכורות פרק א ה"ה) רמב"ן (הל' בכורות פרק ה). וכך נפסק בטור שולחן ערוך (יו"ד סי' שו סע' א): "בכור בהמה טהורה נוהג בזכרים... ונוהג אפילו שלא בזמן הבית, בין בארץ בין בחוצה לארץ".

3. פירוט דיני כוהן ולוי ראה בשולחן ערוך (יו"ד סי' שכ סע' א-ב).

4. במדבר יח, יז-יח.

5. שו"ע יו"ד שט, א, שאין להכניס בכור לכיפה ולא להאכילו על מנת שימות שם.

6. שו"ע (יו"ד סי' שז סע' ג).

7. על פי הפסוק בדברים (פט"ו פס' יט): "כל הבכור אשר יולד בבקר ובצאן הזכר תקדיש לה' אלוקיך לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך", טור ושולחן ערוך (יו"ד סי' שח סע' א), יש לציין כי לדעת רבינו יחיאל (הוב"ד בשיטה לרבינו יחיאל מפרי"ש (מו"ק יב ע"א ד"ה ולא בפסולי המוקדשים) יש אף איסור אחיזה בבכור, לכן לדעתו אין להישען על בכור

ז. חיוב זה הוא רק אם הבכור נולד בהמלטה טבעית (ולא בניתוח קיסרי), וכן אם אמו לא הפילה בעבר.⁸

ח. הפלה שפוטרת מבכורה את הולד שנולד לאחר ההפלה, היא רק אם הופל ולד שהייתה אפשרות לזהותו כולד, ולא שנצפה דימום בלבד.⁹

ט. דימום וגניאלי בלבד ללא שאריות ולד אינו פוטר את הולד הבא מבכורה, גם אם הוא כהה יותר או בכמות גדולה יותר מאשר בדימום וסת רגיל.

י. ספיקת ולד, שלא נצפתה על ידי הנוקד, גם אם זוהה הריון בבדיקת דם או נצפה ולד בבדיקת אולטרסאונד, ולאחר מכן בהמלטה התברר שהנקבה הייתה "ריקה", אינה פוטרת את הולד הבא מבכורה, והולד הבא יהיה בכור גמור.¹⁰

יא. במידה וההפלה היתה בשליש האחרון של ההריון, שבה יש כבר ולד שלם, פוטרת את הבא מבכורה¹¹, במידה וההפלה היתה בשלב מקדים יותר יש לבחון את הנפל לגופו, אם יש בו כבר צורת ולד.

יב. כאמור, שותפות עם גוי, אפילו באחד מאבריה של המבכירה (= אם הבכור, ראה בהערה) או באחד מאבריו של הבכור, פוטרת את הבכור מבכורתו¹². ומכיוון שבזמננו אין יכולת לאוכלו בקדושה בירושלים, מלכתחילה יש להפקיע את קדושת הבכור על ידי מכירת המבכירות לגוי. ניתן לעשות זאת באופן פשוט, דרך הרבנות

8. כדעת רבי עקיבא (בכורות, יט ע"א); רמב"ם הלכות בכורות (פרק ב הלכה ד).

9. משנה בכורות יט, א, רמב"ם פירוש המשנה בכורות ג, א, אורך ההריון של כבשה הוא 144 - 151 יום, עונת היחום הטבעית של הצאן היא בסתיו, והיא נמשכת למשך שלושה חודשים, ההמלטות הן באביב. לרוב ההרבעה נעשית בצורה טבעית, דהיינו הוכנסו איילים לעדר למספר חודשים ולא ניתן לדעת במדויק מתי הנקבה התעברה, ולכן לא ניתן להגדיר את מספר ימי עובר כפי שהגדירו אצל האדם, אלא הגדירו שלב התפתחות - שהיתה לולד צורת עובר, ראה תוספות נדה כה, א, רבינו גרשום בכורות כא, ב, יש לציין כי משך המחזור של צאן הוא 17 - 18 יום בממוצע ויתכן שנקבה שמדממת במהלך עונת ההרבעה הדבר נובע מכך שהיא לא התעברה, ולא מכך שהיא הפילה.

10. מכיוון שהתנאי הוא שהיה ולד גמור שיצא וכל עוד לא נראה ולד לא ניתן להתיר את הולד הבא.

11. מהרמב"ם בפירוש המשנה בכורות ג, א משמע שצריך שיהיה ולד גמור, אלא שהוא נמחה,

12. על פי הגמרא (חולין קלה ע"ב) שאם הגוי שותף בבכור, אין חיוב לעשות בו את כל המצוות האלו. בכורות (ג, ע"א) וכך פוסקים: הרמב"ן (הלכות בכורות פ"א דף א ע"ב) טור ושלחן ערוך (יו"ד סי' שכ סע' ג), והלבוש (יו"ד סי' שכ סע' ג).

אמנם קיימת אפשרות למכור את הבכור בעודו בבטן אמו אך זהו דבר מורכב מבחינה מעשית ומבחינה הלכתית (משום שעדיין אין הוא קיים בעולם). המנהג כיום הוא למכור לכתחילה את כל המבכירות. מבכירה היא בהמה שעדיין לא המליטה כלל, והיא נמצאת בהריון הראשון שלה.

הראשית, מחלקת בתי המטבחים בטלפון מספר: 02-5313128/30, חוסר מכירה של המבכירה יוצר בעיות הלכתיות סבוכות שמאוד קשה לפותרן, לכן יש להקפיד רבות במכירה זו.

ג. מכירה זו היא מכירת הקנה והוושט לגוי, שאלו אברים שהנשמה תלויה בהם, לאחר המכירה הגוי נעשה שותף בבעל החיים.

ד. ניתן למכור את המבכירה גם באופן פרטי, שלא דרך הרבנות, אך יש להכין שטרות מדויקים הלוקחים בחשבון את כל הפרטים ההלכתיים.

ט. המכירה דרך הרבנות הראשית נעשית מספר פעמים בשנה, אך היא אינה מיידית עם קבלת הטופס, ולכן על מנת שלא תיווצרנה תקלות, כגון מכירה לקראת המלטה, והבהמה המליטה לפני שהמכירה התבצעה, יש למכור את כל הנקבות באופן שגרתי פעמיים בשנה. במיוחד במשק שמרביעים בו את הצאן בגיל צעיר (7-8 חודשים)¹⁴.

טז. כל הקונה בקר וצאן שעדיין לא המליטו, חייב לוודא שהבעלים הקודמים מכר אותם, ומן הראוי שכל אחד שרוכש בקר וצאן שעדיין לא המליטו, שימכור אותם באופן מסודר ללא קשר לבעלים הקודמים, אך מכיוון שיתכן שהיתה מכירה על ידי הבעלים הקודמים יש להתנות בתחילת המכירה שמכירה זו חלה רק אם הבעלים הקודם לא מכר.

13. כפי שפוסק הטור ושולחן ערוך (יו"ד סי' שכ סע' ו): "בזמן הזה מצוה לשתף עם הנכרי באזנו וכיוצא בו קודם שיצא לאויר העולם כדי לפוטרו מהבכורה אע"פ שמפקיע קדושתו הכי עדיף טפי כדי שלא יבא לידי מכשול ליהנות ממנו בגיזה ובעבודה", וכך הובא בלבוש (יו"ד סי' שכ סע' ו). על כן, מכיוון שיש איסור גיזה ועבודה, וכן מכיוון שאיננו בקיאים מהם המומים המתירים את הבכור, יש למכור את כל המבכירות.

נוהגים כיום, שמוכרים חלק מהותי מהאם (חלק מהמוח או הקנה והוושט, שהם 'איבר שהנשמה תלויה בו'), על ידי השכרת מקומה לגוי לזמן קצוב. לגבי אופן המכירה כיום, ראה דוגמת שטר מכירה בנספח ג, ישנה חשיבות למכירת המבכירות באופן מסודר, כדי שהקנין של הגוי יתבצע באופן מלא, זאת משום שמבחינה הלכתית יש הבדל בין האופן בו קנין נעשה על ידי יהודי ובין האופן בו קנין נעשה על ידי גוי, יש להקפיד שלא להסתפק בקנין כספי בלבד.

14. זאת משום שיתכן שתהיה המלטה בתוך השנה הראשונה לחיי המבכירה, בעיקר בשנים מעוברות, שיש בהן 13 חודשים, ייתכן שכבשה שנולדה בחודש ניסן לאחר מכירת המבכירות, תמליט בסוף אדר ב' שלאחריו (הרבעה בגיל 8 חודשים, משך ההיריון הוא כ- 5 חודשים, כך שההמלטה תתרחש בגיל 13 חודשים של המבכירה). יש לוודא בכל מכירה, שנמכרו כל הנקבות שעדיין לא המליטו, המכירה צריכה לכלול את כל הנקבות, בין אם הן בהיריון ובין אם לא.

יז. דיני בכור חלים גם במקרים בהם יש ספק אם מדובר בבכור, כגון 1. ספק אם המבכירה נמכרה, 2. ספק האם המליטה בעבר. 3. בהמלטה מרובת ולדות בה נולדו זכר ונקבה, או שני זכרים ואחד מהם מת, ולא ידוע מי נולד קודם. במקרים אלו יש לנהוג בוולד את כל דיני קדושת בכור, ויש לפנות למורה הוראה הבקיא בדינים אלו על מנת שינחה כיצד לפעול במקרה ונפל מום בבעל חיים זה¹⁵.

יח. פעמים רבות ישנם קטנים שלא הגיעו לגיל מצוות הרוכשים בעלי חיים, מכיוון שקנין קטן הוא בעייתי והוא תלוי בדעתו של אביו, ומאידך מכירת המבכירה לגוי צריכה להיות באופן שיפקיע את דין הבכור מהתורה, יש לדאוג לכך שהן המוכר והן הקונה הם גדולים שקנינם הוא קניין גמור, במידה והילד קונה יש לעשות זאת רק באמצעות גדול¹⁶.

יט. אם ישנה ודאות שהאם לא נמכרה:

1. יש לבעליו לטפל בו שלושים יום עד שיגדל, ולאחר מכן יש לטפל בו עד שימצא כוהן שיטפל בו¹⁷.

2. הכוהן אינו רשאי לסרב לקבל את הבכור, עליו לטפל בבכור, ואסור לו לגרום למום בבכור¹⁸.

3. אולם, אם הבעלים היה מודע לכך שיש למכור את האם ובכל זאת לא מכר אותה, אין חיוב על הכוהן לקבלו¹⁹.

4. יש להשהותו עד שייפול בו מום וינתן לכהן, אך אין לתת בו מום באופן יזום²⁰.

5. הכהן רשאי לשוחטו רק כשיש בו מום מובהק, ונבדק על ידי שלושה בקיאים בהגדרת מומים ('שלושת בני הכנסת'), ניתן לשחוט את הבכור רק

15. 'פתחי תשובה' (יו"ד סי' שכ ס"ק ב) בשם 'משנה למלך' (הלכות בכורות פ"ד).

16. ראה במאמרנו 'מכירת מבכירה על ידי קטן', אמונת עתיד 103.

17. על פי המשנה (בכורות כו ע"ב), שיש חיוב לטפל למשך ל' יום בבהמה דקה, ונ' יום בבהמה גסה, טור ושולחן ערוך (יו"ד סי' שו סע' ב).

18. נלמד מדברי רש"י (ביצה כז ע"ב ד"ה את). וכפי שנפסק בטור ושולחן ערוך (יו"ד סי' שו סע' ד, סי' שט סע' א), טעם הדבר הוא שבכך הוא מבזה את הקודשים, בין אם הוא אינו מעוניין לקבל את הבכור ובין אם הוא גורם לו מום.

19. רמ"א (יו"ד סי' שו סע' ד).

20. ראה 'עמוד הימיני' (סימן ל), שם דן בשאלה האם מותר בימינו להכניס בכור למקום סגור ולמנוע ממנו מזון, כדי לגרום למותו.

- לאחר ששלושתם ראו את המום בפועל והכריעו מה דינו²¹, ויש לבחון כל מקרה לגופו.
6. גם לאחר השחיטה יש לנהוג בו את כל דיני הקדושה, אין לסחור בבשרו או בצמרו, ואין להפשיט את עורו בפעם אחת²².
7. אין חובה ללכת לחכם כדי שיבדוק את המום, אלא לפי רצון הבעלים²³.
8. בכור בעל מום שגילו פחות משנה, ניתן להמתין ולא לשוחטו עד שיגיע ל"ב חודש, וכשגילו יותר משנה, יש לשוחטו תוך שלושים יום²⁴.
- כ. אין לסמן במספר ממשלתי או משקי את הבכורות באופן יזום במשק, אך אם הדבר נעשה בשוגג, מתוך חוסר ידיעה, ושלא לצורך הטלת מום, הבכורות לא נאסרים בשל כך²⁵.
- כא. 'כוויה' חמה או קרה שמסמנים בה את בעלי החיים אינה נחשבת למום²⁶.
- כב. מומים כגון אלו נחשבים למובהקים: שבר באחת הגפיים, עיוורון באחת העיניים, קרן שנשברה²⁷, וכן מספר ממשלתי או משקי במרכז האוזן²⁸.
- כג. במקרה של הטלת מום לכתחילה, אין היתר לשחוט את הבכור, אולם אם המום נעשה שלא בכוונת מכון מותר לשוחטו²⁹. על כן אם נשברה אחת הרגליים
-
21. בכורות (לו ע"ב- לו ע"א), טור ושולחן ערוך (יו"ד סי' שט סע' ב), במקרה זה ניתן ליהנות מבשרו, צמרו ועורו, ניתן גם כן לשוחטו על פי מומחה.
22. שו"ע (יו"ד סי' שז סע' א-ב).
23. שו"ע (יו"ד סי' שז סע' ט), אמנם ראה תוס' (בכורות כח ע"א ד"ה עד שלא נראה) שכתב שאין חיוב ללכת לחכם המתגורר רחוק, אך אם מדובר בחכם הגר בעירו, חייב ללכת.
24. רמב"ם (הלכות בכורות פ"א הלכה י).
25. 'בכורות שנולדו בעדר כבשים' (הרב יעקב אריאל אמונת עתיך 17 עמ' 29-26).
26. לגבי פסול העור בבהמה הובאו במשנה בבכורות (מא ע"א) שלושה פסולים בלבד: גרב, יבלת וחזזית, וכך פסק הרמב"ם (הלכות ביאת מקדש פרק ז הלכה י), ואילו בהמשך (פרק ח הלכה טו) הביא הרמב"ם פסול בעור של כוהנים בלבד, ושם כתב את פסול הכוויה. מובן מכך שבבהמה, כוויה בעלמא אינה נחשבת למום קבוע.
27. רמב"ם (הלכות בכורות פ"ג הלכה ב).
28. שו"ע (יו"ד סי' שט סע' ב), 'בכורות שנולדו בעדר כבשים' ('באוהלה של תורה', ח"א יו"ד סי' נד), 'מום באוזן הבכור' (אמונת עתיך מס' 5, עמודים 21-15). יש לציין כי ישנה מחלוקת ראשונים מהו החלק של האוזן שמגדיר את המום בבכור, לכן יש לבחון כל מקרה לגופו.
29. רמב"ם הלכות בכורות (פרק ב הלכות ז-י), 'פתחי תשובה' (יו"ד סי' שכ ס"ק ב) בשם ה'משנה למלך' (הלכות בכורות פ"ד).

בהמלטה, או שנוצר נזק במהלך טיפול רפואי, אין הם אוסרים את הבכור, ומותר לשחטו³⁰.

כד. במקרה שהבכור נולד עם מום, יש לאוכלו בתוך שנתו הראשונה³¹.

כה. אם שחט את הבכור שלא על פי 'שלושת בני הכנסת', דהיינו על פי חכמים היודעים לומר מהו מום עובר ומהו מום שאינו עובר, בשרו אסור³².

כו. אין להרביע בבכור³³, אולם אין חיוב להפרישו מהנקבות שבעדר ואין חיוב למנעו מלהרביע³⁴. הוולדות שיולדו מבכור שהרביע מאליו, מותרים בהנאה לישראל³⁵.

כז. אין להכניס באפן יזום בכור לדיר עם נקבות על מנת שירביע³⁶.

כט. במידה ויש צורך לטפל בפציעה של הבכור, אין לגזוז את הצמר המפריע לטיפול, אלא יש להזיזו לצדדים, ובמידת הצורך ניתן לתלשו, אך הצמר אסור בהנאה³⁷.

ל. איסור הגזיזה הוא גם אם הדבר נצרך לטובתו של הבכור, כגון אם רוצים להקל מעליו את הצמר כדי שלא יהיה לו חם, וכדומה³⁸.

30. בכורות (לה ע"א), שו"ע (י"ד סי' שיג סע' ד).

31. שולחן ערוך (י"ד סי' שו סע' ז).

32. כדעת רבי מאיר במשנה (בכורות כח ע"ב), ולפי טור ושולחן ערוך (י"ד סי' שי סע' א). שלושת בני הכנסת הם "חכמים קצת ואינם בקיאים כל כך", אך יודעים לומר אלו מומים הם מומים עוברים ואלו מומים הם מומים שאינם עוברים. לפחות אחד מהם בקיא במומי בעלי חיים מהבחינה האנטומית, וכן במשמעויות ההלכתיות שישנן למומים אלו. יש לציין כי יש לבחון כל מום באופן עצמאי, היכן הוא נמצא בגוף הבהמה, גודלו, והאם הוא נחשב למום עובר. ישנם סוגים שונים של סימוני בעלי חיים, וישנם הבדלים אנטומיים בין מיני הצאן השונים, (גודל וכדומה) על כן יש לבחון כל מקרה לגופו ולא ניתן ללמוד ממקרה אחד על משנהו.

33. דהיינו, לעשות מעשה בידיים, על פי הגמרא מועד קטן (יב ע"א), ורמב"ם (מעילה א,ט).

34. פתחי תשובה (י"ד סי' שח סע' א), ראה מאמרו של הרב יגאל הדאיה שליט"א (אמונת עתיך 4 "הרחקת בכור מנקבות בעדר"), טעמו הוא שהאיסור הוא רק במעשה הרבעה בידיים, ואם כן, אין חיוב הפרשה של הבכור מהנקבות.

35. הגר"י אריאל שליט"א (אמונת עתיך 17, "בכורות שנולדו בעדר כבשים").

טעמו הוא שהוולדות מותרים מדין "זה וזה גורם", ואינם קדושים. הם אף אינם רכוש כוהן, שכן לא מצינו שוולדות של זכר שייכים לבעל הזכר. וכן, אין בכך משום "זה וזה גורם" לכתחילה, שהרי לא התבצעה הרבעה בידיים.

36. משום שהכנסה לצורך הרבעה נחשבת לעבודה שעובדים בבכור. למרות שאין חיוב הפרשה של הבכור, אין להכניסו במכוון לצורך זה.

37. שו"ע י"ד שח, א.

38. שבט הלוי חלק ט סימן רכט.

כח. מותר לקשור חבל או חוט לסימון הבכור³⁹. לא. במידה ויש צורך בטיפול רפואי בבכור, וכן אם נוצר צורך לטלפו, ניתן לטפל בו כל עוד לא מתכוונים לפצוע את הבכור בטיפול זה.⁴⁰

39. חת"ס (יו"ד סי' שה), פתחי תשובה (יו"ד סי' שח סע' א).

40. נחלקו חכמים, רבי יהודה ורבי שמעון האם מותר לטפל בבכור 'שאחזו דם' תורת כהנים אמור פרשה ז סוף פרק ו. הפרשנים ביארו מהי מחלת 'אחזית הדם': 'שנתגבר עליה הדם ומחניקה', או ש'אחזה דם וחלתה' (רע"ב חולין ג, ה) או בביאור הרב קאפח שמחלה זו היא 'גמהא' - 'קוצר נשימה, אי יכולת לנשום, לחץ על הריאות'. הטיפול המקובל בחז"ל למחלה זו הוא העמדת בעל החיים במים על מנת לקררו. באנציקלופדיה הלכתית רפואית ערך 'מחלות' זיהה מחלה זו כ'פוליצטמיה' דהיינו מחלת 'ריבוי כדוריות אדומות', ועי' באנציקלופדיה הלכתית חקלאית ערך 'מחלות בעלי חיים'.

ד. מתנות כהונה

ראשית הגז

א. נאמר בתורה (פרק יח פסוקים ג-ד) "וְזֶה יְהִי מִשְׁפֹּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעֶם... וְרֵאשִׁית גֹּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ", דהיינו, חייב אדם לתת את ראשית גז צאנו לכהן.²

ב. בימינו נוהגת מצוות ראשית הגז רק בארץ ישראל.³

ג. חיוב זה הוא הן על לויים והן על ישראל, אך כוהנים פטורים מנתינה זו.⁴

ד. יש לתת ראשית הגז רק מכבשים, ולא מעיזים ומבקר.⁵

ה. מי שיש לו חמישה כבשים, בין זכרים ובין נקבות⁶, שלכל אחד מהם יש לפחות 242 גרם צמר, ובסך הכול 1.212 ק"ג צמר, והתחיל לגוזזם, חייב להפריש מהצמר כמות

1. יש לציין כי כיום אין נתינה של מעשר בהמה משום שחכמים חששו שמא הדבר יביא לידי תקלה, ראה בגמרא (בכורות נג ע"א), רמב"ם הלכות בכורות (פ"ו הלכה ב), ובמאמרו של הרב מנשה דב הלוי רוזן, 'קול צב' י, 'בכור ומעשר בהמה בזמן הזה', מעמ' 67. אין בכך משום ביטול מצווה, משום שחיוב המעשר הוא רק כשמעביר את העשירי תחת השבט ומונה אותו, וכאן הוא אינו מעביר את הצאן כלל, על כן אינו מתחייב.

2. להרחבת פרטי הדינים של ראשית הגז, ראה בספר 'גז צאנך' (עמ' קא-ק"ז).

3. על פי הגמרא (חולין קלו ע"ב) "נהוג עלמא כהני תלת סבי כר' אלעאי בראשית הגז דתניא רבי אלעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ". וכך פסק הרמב"ם (הלכות ביכורים פ"י ה"א): "מצות עשה ליתן לכהן ראשית הגז... ואינה נוהגת אלא בארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית". אמנם הטור (יו"ד סי' שלג) פסק: "דבר תורה ראשית הגז נוהג האידנא אפילו בחו"ל", אלא שלדעתו לא נהוג כן. בשולחן ערוך (יו"ד סי' שלג סע' א) פסק המחבר: "ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ...". הרמ"א הביא את דעתו של הטור בתור 'יש אומרים': "וי"א דבר תורה ראשית הגז נוהג אפילו בח"ל, אלא שלא נהוג כן".

כתב ביאור הגר"א (שם ס"ק א) בשם התוספות (חולין קלו ע"ב ד"ה כר"א כו') והרא"ש (חולין פרק יא סי' א) שההלכה היא כדעה הראשונה בשו"ע, וכתב שכן היא דעת כל הפוסקים. על כן, מכיוון שלדעת הרמב"ם, לדעת הטור בזמן הזה, לדעה הראשונה בשו"ע, וכן לדעת ביאור הגר"א וכך משמע ב'פרישה' (יו"ד סי' שלג ס"ק א), בימינו יש לתת ראשית הגז רק בארץ ישראל.

4. רמב"ם הל' ביכורים פ"י הל' א), 'ראשית הגז', (קיצורי דינים עמ' קו סע' ג).

5. שולחן ערוך (יו"ד סי' שלג סע' ב).

6. כדעת בית הלל במשנה (חולין קלה ע"א), שיש צורך בחמישה כבשים.

של 96 גרם צמר נקי⁷ (כ200-250 גרם צמר גזוז), על מנת שהצמר יהיה שמיש ניתן לתת כמות גדולה יותר משיעור זה, יש לכתחילה לתת צמר גם אם לכהן אין אפשרות מעשית לשימוש בצמר זה.

ו. חיוב זה הוא רק אם יש חמישה כבשים כאמור, אך אם גזז את אותו כבש חמש פעמים, אין בכך חובת נתינת ראשית הגז.

ז. אין צורך שכל חמשת הכבשים יגזזו דווקא באותה שנה, ואף שכל הכבשים יהיו באותה עת בבעלותו של האדם⁸.

ח. חיוב זה הוא אף בבהמות של שותפים ישראלים, אלא שחייבים רק אם יש צמר כשיעור לכל אחד מהשותפים בפני עצמו. כשיש שיעור קטן יותר, אין הם חייבים כלל⁹.

ט. כשיש שותפות עם גוי (כפי שנעשה במכירת המבכירות), האם שנמכרה פטורה מראשית הגז¹⁰ אולם הבכור (שהופקעה קדושתו) חייב בכך.

י. כבשים שנרכשו מגוי, חייבות בראשית הגז¹¹.

יא. חיוב ההפרשה הוא רק בצמר ראוי ללבישה, אם הוא נגזז, ולא אם נתלש¹².

7. על פי הגמרא (חולין קלו ע"א, קלו ע"ב), והשולחן ערוך (יו"ד סי' שלג סע' ט), החובה לתת ראשית הגז היא לפי החישוב הזה: מי שיש לו 5 כבשים, כשכל אחת מהן נותנת משקל של לפחות י"ב סלעים, בסה"כ משקל ס' סלעים. כיום המשקל המקובל של סלע הוא 20.2 גרם, הן לדעת הגר"ח נאה, ראה 'שיעורי תורה' (עמ' רפו), והן לדעת החזון איש (יו"ד הלכות פדיון בכור - סימן קפב אות יט, ד"ה ושמתתי). שיעור זה הוא כדי מתנה, שניתן לעשות מצמר זה בגד קטן.

8. שו"ע יו"ד שלג, יב

9. כדעת חכמים בגמרא (חולין קלה ע"א), רמב"ם (ביכורים י, יד), ושולחן ערוך (יו"ד סי' שלג סע' י). דהיינו במקרה של שני שותפים, שיש להם לכל הפחות עשרה כבשים, לכל אחד מהם 242 גרם צמר ובסך הכל 2.424 ק"ג צמר. כשיש פחות מכך אין הם חייבים כלל, וכן על זו הדרך במספר שותפים גדול יותר.

לגבי חיוב נתינה בבהמות של קיבוץ ראה 'ראשית הגז' (עמ' קז), שהסתפק בדבר, והוסיף שאם אחד מחברי הקיבוץ הוא כוהן אזי הוא פוטר את כל הקיבוץ מחובת הנתינה.

10. כך משמע בגמרא (חולין קלה, ב) שהדרישה היא שהכבש יהיה 'צאנך' ואם הוא שייך גם לגוי הוא לא נחשב כצאנך, ראה רש"י במקום

11. רמב"ם ביכורים י, ט, על אף שלדעתו די בכך שהכבשים יקנו לצורך גיזתן, אולם לדעת רש"י יש לקנות גם את הכבשים עצמם, ולא רק לצורך הגיזה.

12. שולחן ערוך (יו"ד סי' שלג סע' ב, ד), התנאי שיהיה הצמר ראוי ללבישה נלמד מהגמרא (חולין קלו ע"א), שכבשים שצמרם קשה פטורים מראשית הגז. וכן חיוב הגיזה, ולא התלישה נלמד מדברי חכמים (שם) "לקט קצירך - ולא לקט קיטוף".

יב. מנהג הגר"א הוא לברך ברכות 'על הפרשת הגז' ו'שהחיינו' כשמפרישים את הצמר¹³. נוסח הברכה הוא: "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על הפרשת הגז"¹⁴. אולם המנהג הרווח הוא שלא לברך¹⁵. על כן הנוהג לברך יש לו על מי לסמוך, והנוהג שלא לברך לא הפסיד.

יג. מלכתחילה יש להפריש את כל כמות הצמר בתחילת הגזיזה. אם לא הפריש יכול להפריש בכל שלב של הגזיזה¹⁶.

יד. חיוב ההפרשה הוא גם כשהגזיזה מתבצעת במשך כמה שנים, ואף אם מכר את הצמר או חלק מהצאן¹⁷.

טו. חיוב ראשית הגז הוא אף כשלקח צאן מגוי וגזזו בעצמו, אולם אם לקח מגוי צמר גזוז, אין הוא חייב להפריש ממנו¹⁸.

זרוע לחיים וקיבה

טז. נאמר בתורה: "וְזֶה יְהִי מִשְׁפֹּט הַפְּהָנִים מֵאֵת הָעֵם מֵאֵת זִבְחֵי הַזֶּבֶחַ אִם שׁוֹר אִם שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזֶּרֶעַ וְהִלַּחֲיִים וְהִקְבָּה". על כן, השוחט בהמה חייב לתת ממנה לכוהן את הזרוע, הלחיים והקיבה¹⁹.

יז. ניתן לתת נתניה זו גם על ידי 'מכירי כהונה'. ניתן לפנות לרבנות הראשית, למחלקת בתי המטבחים כדי לתת נתניה זו.

יח. פרטי דיני הנתינה נתבארו בשולחן ערוך, יורה דעה סימן סא.

הזרוע- היא החלק האמצעי והחלק העליון המחובר לגוף הבהמה של הרגל הקדמית.

13. 'פאת השולחן' (הלכות ארץ ישראל פרק ג סעיף כ), ולדעתו יש לברך כן משום שזו ברכה ככל ברכות המצוות.

14. ראה בספר 'גז צאנך' (עמ' עב פרק השלמות דינים מהאחרונים סע' 1, ס"ק א-ב), שהביא לשיטה זו כמה ראיות, כן כתב שלדעת רוב הראשונים נוסח הברכה הוא "על הפרשת", וראה ב'ביאור הלכה' (למוסד הלכה ברורה, פסחים ז ע"א) שביארו את השיטות השונות בנוגע לנוסח הברכה.

15. כך מובא ב'ספר ארץ ישראל' לגר"מ טיקוצ'ניסקי (ח"ב סי' יב סע' ו), וראה ב'תשובות והנהגות' לגר"מ שטרנבוך (ח"ג סי' שמב) שכתב כן אף בדעת הגר"א, וכן סובר למעשה 'גז צאנך' (מתנת חלקו, בפרק השלמות דינים מהאחרונים סע' 1 ס"ק ג).

16. תוספתא (חולין פרק י הלכה ז), שולחן ערוך (יו"ד סי' שלג סע' יא).

17. תוספתא (חולין פרק י הלכה ו), שולחן ערוך (יו"ד סי' שלג סע' יב).

18. שולחן ערוך (יו"ד סי' שלג סע' ז).

19. כפי שנפסק בטור ושולחן ערוך (יו"ד סי' סא סע' א). ראה 'בנין אב' (חלק ג' יו"ד סי' מ), ו'אמונת עתיך' (חוב' 59, עמ' 59; 'נתינת זרוע לחיים וקיבה בימינו' לרב יעקב אפשטיין שליט"א).

הלחיים- הם שני צדדי הלסת התחתונה (כולל הלשון) עם הלוע עד הטבעת הסחוסית הראשונה בתחילת קנה הנשימה, שבה מיתרי הקול.

הקיבה- היא 'הקיבה האמיתית' בבעלי חיים כשרים (Abomasum)²⁰.

ראה בצידה הפנימי של הכריכה האחורית איורים מהם הזרוע, לחיים וקיבה.

²⁰. כידוע אחד מסימני הטהרה של בעלי חיים כשרים הוא שהם מעלים גרה, העלאת גירה יכולה להתבצע בבעל חיים שיש לו יותר מקיבה אחת.

ה. דינים שונים בהזנת בעלי חיים

תרומות ומעשרות

א. אין לתת טבל או פירות שיש ספק אם הופרשו מהם תרומות ומעשרות (פירות דמאי) לבעלי החיים.

ב. מותר לתת לבהמת כהן תרומה גדולה ותרומת מעשר, בתנאי שהבהמה היא של הכהן או בשותפות עם ישראל, אך אין לתת תרומה לבהמה כשגוי שותף בה. על כן יש לתת את הדעת שלא נותנים תרומה למבכירות שנמכר חלק מהן לגוי¹.

ג. בדומה למכירת המבכירות, ניתן לשתף את בעלי החיים עם הכהן על מנת להאכיל את בעלי החיים בתרומה, ויש להכין שטרות מתאימים לשם כך, ראה דוגמת שטר בנספח.

ד. אין לתת תרומה לבעלי החיים ביום שישי או בערב חג מכיוון שבאכילתם הם מכלים את התרומה, ואין לכלות תרומה בשבת².

ה. צמח שמיועד למאכל בהמה, כגון חיטה שנזרעת מלכתחילה לתחמיץ או חציר, אספסת, חיטפון, סורגום וכדומה שנזרעים ונקצרים לשם כך, וכן "קש" שנשאר בשדה לאחר קצירת ודישת הזרעים, פטורים מהפרשת תרומות ומעשרות³.

ו. כשמקבלים תוצרי לוואי של תעשיית המזון, כגון קליפות פירות אחרי סחיטת המיץ, פרי שנפסל לשיווק (בררה), סובין של גרעיני חיטה ושעורה⁴ וכדומה, מכיוון

1. משנה (תרומות יא, ט): "כרשיני תרומה מאכלין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולים, ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה", גמרא שבת כג, ב, רמב"ם (תרומות טז, ז), מותר להאכיל את כרשיני התרומה בין אם הם טמאים ובין אם הם טהורים, ועי' הרב יעקב אריאל ('אבטיחים של תרומה לבהמות בקיבוץ', באוהלה של תורה חלק ד סי' מד עמ' 363) שדן בשאלת השותפות עם ישראל.

המשנה התירה רק שותפות עם ישראל בבהמה, ולא שותפות עם גוי.

2. רש"י שבת קכו, ב, יש לציין כי אין לשלם עבור התרומה, אך מותר לגבות ממנו את הוצאות ההובלה. ראה גביית תשלום עבור תרומה, אמונת עתיך 23.

3. רמב"ם תרומות ב, א-ב.

4. בתנאי שאלו גדלו בארץ, זרעים שמקורם הוא בחו"ל, פטורים מהפרשת תרומות ומעשרות.

שהפרי עצמו עמד למאכל אדם וגדל לשם כך יש לוודא כי הופרשו ממנו תרומות ומעשרות לפני האכלת בעלי החיים.

ערלה

ז. אין לתת לבעלי חיים פירות ערלה, מכיוון שפרי ערלה אסור בהנאה, אך מותר לתת חלקי צמח שאינם חייבים בערלה, כגון עלים וענפים.⁵

ח. אין לתת פירות נטע רבעי לפני חילולם.

כלאים

ט. במידה וזורעים שטחים חקלאיים על מנת להזין את בעל החיים, אין לזרוע באותו שטח שני מינים שונים, גם אם הם מיועדים למאכל בהמה.⁶

י. מותר לתת ירק שנאסר בכלאי זרעים (כגון שני מיני ירקות שנזרעו סמוך אחד לשני), מכיוון שאיסור כלאי זרעים הוא על הפעולה, ולא על התוצאה, ולכן מותר לתת גם פרי שנקטף מעץ מורכב באיסור.

שמיטה

יא. בשמיטה, באזורים בהם גדלים במרעה הכלך או עשבים רעילים אחרים והחקלאי מעוניין בניטרולם, עדיף לרססם (ע"י קוטלי עשבים: ראונדאפ ודומיו) מאשר לעוקרם, וכן עדיף לומר לגוי שיעשה זאת מאשר שיהודי יעשה זאת.⁷

יב. בשמיטה, מותר להוציא בעלי חיים למרעה לשטחים הרגילים בהם הם רועים, גם אם מתוך כך הם יזבלו את השדה.⁸

יג. במידה ויש צורך להוציא זבל מהדיר, ולהניחו בשדה; בשטחי שלחין אסור לשפוך זבל אורגני, גם אם אין מפזרים אותו.⁹ בשטחי בעל מותר לשפוך זבל אורגני

5. רמב"ם מעשר שני ט, יג.

6. לשון הרמב"ם בהלכות כלאים א, ד היא עמומה, מחד הוא אוסר זרעים שמיועדים למאכל אדם, ומאידך מתיר את הזרעים המרים, נחלקו הפרשנים בדבר ראה מהרי"ק וקס"מ במקום. מכיוון שכיום ישנם פתרונות חקלאיים טובים, אין צורך בזריעת כלאים.

7. זאת משום שריסוס אינו עבודה בגוף הקרקע, ראה קט"ף שביעית פרק ט סע' ב.

8. רמב"ם (שמו"י ב,ד), ראה שם בשבת הארץ עמ' 294-291, וראה פאה"ש (פכ"א ה"ד, בית ישראל ס"ק ט) שכתב שבמקרה שכוונתו היא להעמיד שם את בעלי החיים מותר להוציאם לשדה זה גם אם הם יזבלו את השדה מתוך כך, וכ"כ בכרם ציון (הלכות שביעית פ"ח סע' ז).

9. על פי רמב"ם (פ"ב ה"א). ועי' ר"ש (משנה פ"ג מ"א); שבת הארץ (פ"ב ה"א אות ג-ה).

בערמות רק מאמצע החורף ומבלי לפזר אותן כלל בשטח.¹⁰ בשעת הדחק אפשר להקל להוציא זבל אורגני גם לפני כן.¹¹

יד. מותר להוציא זבל לערמות מיוחדות שעושים מהן דשונת (קומפוסט) ולבצע את כל הפעולות שקשורות לקומפוסטציה של הזבל.¹²

טו. אין קדושת שביעית בצמחי בר שגדלים מעצמם, גם אלו המצויים בשטחי מרעה.

טז. ניתן לתת לבעלי החיים שאריות מזון שיש בהם קדושת שביעית במקרים הבאים. 1. השאריות אינן ראויות כלל למאכל אדם. 2. מזון זה גודל מלכתחילה לשם בעלי חיים כגון חיטפון, אספסת וכדומה, במידה ומדובר בחיטה, לכתחילה יש להזין את בעלי החיים בשמיטה בזנים יעודיים לבעלי חיים כגון 'גדיש' או 'איילון'.¹³

חדש

יז. כשרוכשים גרעינים לצורך מאכל בהמה יש לוודא כי אין בהם איסור "חדש" דהיינו שהתבואה השרישה לפני הפסח, או שעבר חג הפסח על התבואה הקצורה.

10. על פי רמב"ם (פ"ב ה"א); חזו"א (סי' יח ס"ק ז). ועי' שבת הארץ (שם, אות ג-ה).

11. כרם ציון (פרק ח סעי' ג; פרק יט, גידולי ציון ס"ק ד).

12. על פי שבת הארץ (פ"ב ה"ג אות א עמ' 289).

13. ראה 'קצירת תחמיץ בשמיטה למאכל בהמה מזני חיטה', אמונת עתיך 108. דברים אלו אמורים כמובן במידה והשדה לא נמכר ב'היתר מכירה',

ו. סדרי העדיפויות בעשיית מלאכות בערב שבת¹

א. עד זמן מנחה קטנה (כשעתיים וחצי לפני השקיעה), מותר לעשות את כל העבודות השגרתיות, אף מלאכות שאינן נחוצות לצורך השבת².

1. הדרכה מעשית- ראה בנספח א.

זמני השקיעה משתנים מיום ואף מאזור לאזור בארץ, זמנים אלו מתפרסמים בלוחות השנה השונים וכן ניתן למוצאם באתרים באינטרנט, דוגמת אתר 'שיבה'.

2. על פי המשנה (פסחים נ ע"א): "מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין", והגמרא (במקום): "מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם. התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא, הכא מחצות. אי נמי, התם סימן ברכה הוא דלא חזי אבל שמותי לא משמתין ליה, הכא שמותי נמי משמתין ליה". לפי שני תירווציה של הגמרא, לאחר זמן המנחה אין לעשות מלאכות.

'שבולי הלקט' (סי' נו) בשם רבנו תם, מבאר טעמו של איסור זה: "משום כבוד שבת ויום טוב שמוסיפין מחול על הקודש".

הראשונים נחלקו בשאלה מהו זמן המנחה שבו עסקה הגמרא, האם מדובר במנחה גדולה או במנחה קטנה: לדעת רש"י (פסחים נ ע"ב) זמן המנחה הוא זמן מנחה קטנה: מתשע שעות ומחצה. וכן נוקטים: כל בו (סי' נח), ריטב"א (פסחים נ ע"ב), מאירי (פסחים נ ע"ב) לדעת רוב מפרשים, וכן משמע ממנהי"ץ גאית (הל' קידוש סי' טז), מגן אברהם (סי' רנא ס"ק ד), ערוה"ש (או"ח סי' רנא סע' א).

אולם לדעת ר"ח (פסחים נ ע"ב), תוספות רי"ד (פסחים נ ע"ב), מאירי (פסחים נ ע"ב) לדעת קצת מפרשים, מרדכי (פסחים סי' תרג) בשם המהר"ם, מהר"ם חלאווה (פסחים נ ע"ב), תשב"ץ (סי' צ), אבודרהם (ד"ה מעריב של שבת), והטור (סי' רנא), המנחה שעסקה בה הגמרא היא מחצות ואילך, דהיינו מנחה גדולה, וכתב הלבוש (או"ח סי' רנא סע' א) שיש להחמיר לכתחילה כדעה זו. בשולחן ערוך (או"ח סי' רנא) נפסק: "העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה, יש מפרשים מנחה גדולה, ויש מפרשים מנחה קטנה". שו"ת שואל ונשאל (ח"ה סי' לא) ביאר בדבריו שיש להקל כדעה השנייה, משום שכשהמחבר מביא שתי דעות בשם 'יש אומרים', כוונתו למעשה היא להכריע כדעה האחרונה. וכן כתבו הט"ז, שולחן ערוך הרב והמשנה ברורה (סי' רנא) שבמקרה זה הסומך על המקלים לא הפסיד, אם כן למעשה, אין לעשות מלאכות מזמן מנחה קטנה.

נחלקו הראשונים האם איסור זה הוא מדרבנן, או שמא מנהג הוא; הרמב"ם (הל' יום טוב פ"ח הי"ז) סובר שזהו איסור, וכן מובן משו"ת הרשב"א (ח"ה סי' לה), סמ"ג (ל"ת עה), מאירי (פסחים נ ע"ב ד"ה תענית), באה"ל (סי' רנא ד"ה העושה).

אולם לדעת הריב"ש אין זה איסור (סי' מד): "אין עקרו אסור גמור, לא מן התורה, ולא מדברי חכמינו ז"ל, אלא שחכמים אמרו שהעושה כן, אינו רואה סימן ברכה", וכן סוברים המהר"ם חלאווה

ב. מאחר זמן מנחה קטנה, עד הזמן שבו יספיקו בעל הדיר או בעל המלאכה לחזור לביתם לפני שבת, מותר לעשות את כל הפעולות הנדרשות לצורך פעולתו התקינה של הדיר בשבת, וכן טיפולים רפואיים דחופים, שאינם סובלים דיחוי למוצאי שבת. יש לדאוג שבעל המלאכה יחזור לביתו לפני שבת³.

(פסחים נ ע"ב) והט"ז (סי' רנא ס"ק א).

אם כן, מכיוון שדעת הרמב"ם, הרשב"א והסמ"ג, וכן דייק באה"ל בדעת השו"ע, שמדובר באיסור, איסור העבודה לאחר מנחה הוא מדרבנן.

3. לכאורה ישנה סתירה בין ההלכה המובאת לעיל, שאין לעשות מלאכה לאחר זמן המנחה, לדין עבודת פועל אצל בעל הבית, כפי שמובא בגמרא (ב"מ פג ע"א): "אמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית".

רש"י ביאר במקום, שכשהוא נכנס לעיר לאחר העבודה הוא צריך לצאת לאחר הצאת הכוכבים, אך ביציאתו למלאכתו בבוקר אינו צריך להקדים, אלא יוצא לעבודתו מביתו עם הנץ החמה (ולא לפני כן). דין זה הובא גם בירושלמי (ב"מ פ"ז ה"א): "תנאי בית דין הוא שתהא השכמה של פועלין והערבה של בעל הבית... ערבית בין השכמה בין הערבה משל בעל הבית עד איכן עד כדי למלאות לו חבית מים ולצללות לו דגה ולהדליק לו נר". הפנ"מ במקום מבאר את הירושלמי כביאור רש"י בב"מ.

נראה לומר שהמשמעות של שלושת הדברים האלו היא שצריך שיהיה לו זמן להכנות המינימליות של שבת: הכנת משקים, מזון בסיסי וזמן מספיק להדלקת נרות לפני השקיעה. כביאורו של רש"י מבארים: רשב"א (ב"מ פג ע"ב) בביאורו השני, הגהות אשרי (ב"מ פ"ז סי' א), טור (חו"מ סי' שלא), ב"י (חו"מ סי' שלא), רמ"א (חו"מ סי' שלא סע' א). וכן ביארו הב"ח (חו"מ סי' שלא), ושו"ת 'שיבת ציון' (סי' ס) שיום זה נחשב ליום שלם גם לעניין שכרם.

אם כן, במקרה שבו הפועל מחויב לבעל הבית, מוטל עליו לעבוד גם לאחר זמן מנחה קטנה. עיקרון זה מובא גם בגמרא (שבת לה ע"ב) שהיו נוהגים לתקוע שש תקיעות בערב שבת, שמטרתן הייתה להכין את העם לקראת השבת. הצורך בשש תקיעות נפרדות הוא משום שאין צורך שביטול מלאכה יהיה בו זמנית לכל העם. התקיעה האחרונה הייתה בזמן שהיה בו די כדי לצלות דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור.

מסוגיות אלו מובן שנעשו מלאכות בעיר גם בזמנים שהם לאחר זמן מנחה קטנה, כפי שכתבו המגן אברהם (סי' רנו ס"ק א) והמשנה ברורה (סי' רנא ס"ק א).

הר"ח (פסחים נ ע"ב) מבאר שישנם שהתירו להם עשיית מלאכה, ועל כן אם הם עושים מלאכה אין משמתיים אותם: "העושה מלאכה מחצות ולמעלה זולתי שהתירו להם חכמים משמתינן ליה". הראב"ה (פסחים סי' תצה ד"ה פרק רביעי) מחלק בין מלאכה שמטרתה היא להשתכר, והיא אסורה, למלאכה שהיא לצורך השבת, והיא מותרת. כחילוק זה סוברים: רבנו ירוחם (נתיב יב ח"א דף סו טור ג), רא"ש (פסחים פ"ד סי' א), אבודרהם (מעריב של שבת ד"ה העושה מלאכה), טור ושולחן ערוך (סי' רנא סע' ב), ב"י (סי' רנא) בשם 'הגהות מיימוניות' (פ"ח הלכות יו"ט אות ע), לבוש (סי' רנא סע' א), ערוה"ש (סי' רנא סע' ג), משנה ברורה (שם ס"ק ה); ולדעת הרמ"א (שם) היתר זה הוא אף לגבי צורכי חברו, וכך נוקט המגן אברהם (סי' רנא ס"ק ה).

היתרים נוספים מובאים ב'אור זרוע' (ח"ב הלכות ערב שבת סי' יג), ריקאנטי (סי' פז בשם ריא"ז), רמ"א (סי' רנא סע' א), לבוש (סי' רנא סע' א), שולחן ערוך הרב (או"ח סי' רנא סע' ג) וערוה"ש

ג. במקרים שבהם פועל מחויב לבעל הבית, הוא יכול לעבוד אצלו עד זמן שיספיק לו כדי לחזור לביתו ולהכין צרכי שבת מינימליים.

ד. אם יש חשש שלא תהיה אפשרות לסיים את המלאכה לפני שבת, יש להזמין בעל מלאכה גוי מלכתחילה.

ה. אם ישנה תקלה משמעותית הגורמת לכך שאין אפשרות לחלוב את הצאן, מותר להזמין את בעל המלאכה, בתנאי שמציעים לו שיישאר בבית המזמין תמורת תשלום הגון, ויש להכין לו מקום לשהות בו. במקרה שאפשרות כזו אינה מעשית, אין להזמין בעל מלאכה, גם אם משמעות הדבר היא שלא יהיה ניתן לחלוב את הצאן בשבת⁴.

(או"ח סי' רנא סע' ג, ד), ביאור הלכה, מגן אברהם (סי' רנא ס"ק ד).

אם כן נראה שאיסור המלאכה לאחר זמן מנחה, הוא בנוגע למלאכות שאין בהן צורך לאותה שבת, וכן גם עשייה עבור חברו בשכר נאסרה, אך מלאכות שנצרכות לצורך השבת, מותרות אף לאחר זמן מנחה קטנה.

4. במקרה זה יש לדון בגדרי איסור 'לפני עיוור'. נאמר בתורה (ויקרא יט פסוק יד): "לא תקלל חרש ולפני עיוור לא תתן מכשול". דרשה על כך הגמרא (פסחים כב ע"ב): "רבי נתן אומר מניין שלא ישיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח תלמוד לומר ולפני עור לא תתן מכשול". דהיינו אסור לאדם לגרום לאדם אחר לעשות מעשה האסור לו, על אף שהאדם שגרם את המעשה אינו עובר בעצמו על אותו איסור.

ברמ"א (יו"ד סי' קנא) הובאו שתי דעות, האם במקרה שאין ודאות שיגרום לעשיית איסור, מחויב ב'לפני עיוור'. הדעה הראשונה סוברת שעוברים על 'לפני עיוור' רק כשישנה ודאות שיעבור על האיסור, ואילו הדעה השנייה סוברת שגם אם אין ודאות אלא רק חשש, יש להחמיר בדבר. בעל נפש ראוי שיחמיר בדבר, אך לכתחילה ניתן להקל כדעה הראשונה.

אם כן במקרה שיש ודאות שבעל המלאכה יאלץ לחלל את השבת בגלל הזמנתו, אין להזמין. גם אם הוא יגיע למשק ויבצע את הטיפול לפני שבת, אך יאלץ לחזור לביתו בשבת, יש בכך משום איסור 'לפני עיוור'.

כמו כן, מצאנו באחרונים שבמקרה שאין ודאות מוחלטת שייגרם חילול שבת בשל הזמנתו, מותר להזמין מי שמחלל שבת, כפי שמצאנו באג"מ (או"ח ח"א סימן צט) שמותר להודיע שיש תפילה, גם למתפללים שיש חשש שיבואו ברכב בשבת, האיסור הוא רק אם ישנה ודאות שהם יחללו בשבת. וכן כותב הגר"י אריאל ('באוהלה של תורה' ח"ה סי' כב), שניתן להזמין אורחים לליל שבת ולהציע להם להישאר, אם יסרבו ויחליטו לחזור בשבת אין בכך משום לפני עיוור.

שאלתי את הגר"י אריאל כיצד יש לנהוג אם ביום ו' שיש תקלה טכנית שבשלה לא תהיה אפשרות לחלוב את הכבשים, ואמנם יש אפשרות לבעל מלאכה לתקן את הדרוש תיקון עד כניסת השבת, אלא שהוא לא יספיק לשוב לביתו לפני כניסת השבת. האם במקרה זה יש להתנות עימו שיישאר? תשובתו היא: "הפתרון המומלץ הוא הזמנת טכנאי גוי, בהעדר גוי, אם אין בררה אחרת, יש להזמין טכנאי יהודי ולהציע לו להישאר (תמורת תשלום הוגן על כך שייאלץ להישאר בשבת!), בתנאי שאכן יש אפשרות מעשית להלינו במקום בשבת.

ו. אין לבצע פעולות השראת המלטה בערב שבת, אם פעולה זו תגרום להמלטה בשבת⁵.

5. פעולה זו נעשית רק על ידי וטרינר, היא נצרכת בשל מספר סיבות; הן בשל מחלות ופגיעות שונות והן בשל הצורך להיות נוכחים בהמלטה. פעולה זו מכוונת את ההמלטות ליום מסוים ואף לשעות מוגדרות, ראה 'השראת המלטה בצאן', מאת ד"ר שמוליק זמיר.

מכיוון שישנן המלטות הדורשות התערבות של הנוקד, אין לגרום לו לעשות מלאכות בשבת. על פי הגמרא (שבת יז ע"ב- יט ע"א), שהתירו בית הלל לעשות מלאכה בערב שבת שתימשך בשבת, מכיוון שאינו עושה עוד מלאכה, אך אם פעולה זו תגרום למלאכה בשבת אין לעשותה אף בערב שבת. וכך פסק השולחן ערוך (או"ח סי' רנב סע' א). וכן על אף שמותר לסייע לבהמה בהמלטה, כפי שיבואר להלן, זאת רק במקרה שההמלטה כבר התחילה, אך אין לגרום להמלטה שתתרחש.

ז. חליבה בשבת

- א. חליבות של בהמה דקה ובהמה גסה בשבת אסורות מן התורה¹.
 ב. מותר לכנס את הצאן לחליבה, וכן מותר לעשות כן אף במבכירה לאחר המלטה, שיש קושי לתופסה, אולם אין לטלטלה בידיים².
 ג. ביום טוב ניתן לחלוב צאן בידיים, רק אם החליבה מתבצעת לתוך אוכל, והחלב מתערב היטב בתוך האוכל³.

-
1. בגמרא (שבת צה ע"א) נאמר שהחולב בהמה בשבת חייב משום מפרק, נחלקו הראשונים בשאלה מהו אב המלאכה של איסור זה; ראה רש"י (שבת צה ע"א ד"ה מפרק), תוספות (שם, ד"ה החולב), רמב"ן (שם, ד"ה חולב), מאירי (שבת צה ע"א) ורשב"א (שבת צה ע"א).
 מובן שעל אף שנחלקו הראשונים מהו אב האיסור, מכל מקום, לדעת רוב הראשונים, איסור החליבה הוא מן התורה, כלשונו של מרן הרב קוק זצ"ל ('אורח משפט' או"ח סימן סד): "ההוראה המקובלת בישראל מאז, שהחולב הוא מחלל שבת במלאכה דאורייתא, שחייבים עליה חטאת בשוגג, וכתר וסקילה במזיד".
 יש לציין שבשולחן ערוך נזכר איסור החליבה בקשר לאמירה לגוי (סי' שה סע' כ), בקשר ליניקת חלב על ידי חולה (סי' שכח סע' לג), וכן בקשר לחליבה לתוך אוכל ביו"ט (סי' תקה סע' א) ולא נזכר במפורש שאין לחלוב בשבת.
 2. וזאת על אף שהיא איננה מורגלת בחליבה. מותר, מכיוון שמטרת הבאתה לחליבה היא למנוע שני אופנים של צער: א. מניעת הצער של הבהמה עצמה מגודש החלב שבעטין. ב. הוולד זקוק לקולסטרום. לגבי נחיצותו של הקולסטרום ראה לקמן הערה 73.
 כמו כן, אין בהכנסתה למכון החליבה משום צידה, על אף שלעיתים היא איננה נכנסת מרצונה. מכיוון שהיא איננה יכולה לצאת מהחצר הגדולה, היא מוגדרת כמחוסרת צידה מעיקרה, ראה 'שמירת שבת כהלכתה' (פכ"ז סע' לד).
 אולם יחד עם זאת אין לטלטלה, מכיוון שהיא מוקצה, ראה שולחן ערוך (או"ח סי' שח סע' לט), 'שמירת שבת כהלכתה' (פ"ב סע' מ).
 3. חליבה לתוך אוכל:
 לדעת הריב"ש (סי' קכא) והרשב"ש (סימן תרד), חליבה לתוך אוכל מותרת רק אם שמים כמות רבה של אוכל, אם שמים רק מעט אוכל, יש בכך משום חשש איסור תורה.
 לדעת מרן הרב קוק זצ"ל ('אורח משפט' סי' סד), אין להתיר חליבה לתוך אוכל מכיוון שהדבר מביא לידי תקלה, אם כמות האוכל אינה רבה.
 מסקנת הרב ישראלי ('עמוד הימיני', חליבה לאוכלין בשבת, סימן כד) היא שמותר לחלוב בשבת לתוך אוכל שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי בישולו, ועל ידי כך אף החלב לא יהיה ראוי לאכילה אלא על ידי בישולו או סינונו. בסוף שו"ת 'הר צבי' (או"ח א בהוספות) מובא משמו של הגרצ"פ פרנק שאסור חליבה לתוך צבע.
 שו"ת 'אחיעזר' (ח"ג סי' לד) נקט שחליבה לתוך אוכל בעייתית. מעבר לכך שמדובר באיסור דרבנן

ד. החליבה האסורה היא בין אם היא נעשית בידיים, ובין אם על ידי מכונת חליבה, ראה להלן.

מכיוון שללא חליבת בעלי החיים יגרם להם צער, ישנן מספר אפשרויות לחליבה בשבת ואף לשמור את החלב בסופו של דבר, להלן סדרי העדיפויות:

1. במשק שחולבים בו את הצאן חליבה אחת ביום, יש לחלוב ביום שישי, סמוך ככל האפשר לשבת, ואת החליבה הבאה יש לחלוב במוצאי השבת⁴.

2. במשק שהחליבה מתבצעת בו בידיים בלבד, והחליבה מתבצעת פעמיים ביום ולכן יש הכרח לחלוב בשבת, יש לחלוב את החלב 'לאיבוד', בשל צער הבהמה, דהיינו לשופכו על האדמה⁵.

3. במשק שהחליבה בו מתבצעת על ידי מכונות חליבה, יש לסדר התקן 'גרמא'⁶ או התקן 'חליבה לאיבוד' שבו כשמרכיבים את הגביעים על העטין החלב נשפך או עובר לכד יעודי, ולאחר מכן בפתיחת ברז נוסף החלב עובר למיכל החלב.

4. במקרה שאין אפשרות להתקין התקנים אלו, מותר לומר לגוי לחלוב בשבת⁷. אם אין גוי ואין התקנים אלו, יש לחלוב לאיבוד.

5. בכל מקרה אין לדלג על חליבה⁸.

שכמות האוכל שניתנת היא קטנה, וכך מגיעים לאיסור דאורייתא, גם כוונתו בחליבה זו היא למשקה ולא לאוכל. הוא כותב כן אף בדעת 'משכנות יעקב' (או"ח ס' ק"ב), שכתב ש'צריך עיון' להקל גם ביום טוב.

עם זאת, לדעתו, במקומות שאין בהם אפשרות להשיג נוכרי שיחלוב, בשעת דחק גדול, ניתן להתיר לחלוב על ידי קטנים אחרים לתוך האוכל, או לחלוב על גבי הקרקע.

על כן מומלץ להעריך מראש מהי כמות החלב הצפויה שתחלב, ולהכין אוכל בכמות מתאימה. באופן זה אין כל חילול שבת, ואף אין סבל משמעותי לצאן. על פי התייעצותנו עם ד"ר קניגסוולד, דחייה של זמן קצר בחליבה אינה גורמת לנזק או לצער משמעותיים לצאן.

5. דהיינו, לחלוב את החלב על הקרקע ולא לתוך כלי, זאת מכיוון שמחד גיסא איסור החליבה הוא מן התורה, ומאידך גיסא אף איסור צער בעלי חיים הוא מן התורה. מותר לחלוב את הבהמה באופן שאין הנאה מהחלב, וכך החליבה היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, אלא לצורך מניעת הצער. אמנם יש שהתירו במקום הדחק לחלוב אף בשבת לתוך אוכל, ראה 'עמוד הימיני' (סי' כד), לדעתו יש לחלוב לתוך אוכל שראוי לאכילה רק על ידי בישול, וכך החלב יהיה ראוי לשימוש רק על ידי בישול או סינון.

6. זאת משום שעשיית מלאכות על ידי 'גרמא' עדיפה על עשיית מלאכות הכרוכות באמירה לנוכרי, כפי שנכתוב להלן בפרק 'העדיפות בעשיית מלאכות בשבת'. מכון 'צומת' עוסק בהרכבת התקנים כאלו במשקים השונים ובמכונות החליבה השונות, ניתן לפנות אליהם על מנת לסדר התקן 'גרמא'.

7. ראה בפרק 'עדיפות הלכתית לעשיית מלאכות בשבת'.

8. זאת גם במקרים שבהם כמות החלב היא קטנה בכל חליבה. דילוג על חליבה גורם לכאבים חזקים בעטין, וזהו זרז משמעותי לדלקות עטין למיניהן.

ה. פעולות הקשורות להפעלת התקינה של מכונת החליבה:

מכיוון שרבים הם סוגי מכונות החליבה, נכתוב כאן רק את העקרונות הכלליים בקשר להפעלת המכונה בשבת, ויש לבחון כל משק לגופו, מהם הצרכים בו:

1. גם במשקים שיש בהם גוי שחולב, עדיף להפעיל את מכונת החליבה על ידי שעון שבת, שכוון מערב שבת⁹.

2. מותר להחזיר למקומם צינורות ואקום שהשתחררו¹⁰.

3. אין להפעיל את מערכת השטיפה הכללית שבסוף החליבה, אולם ניתן להזרים מים לתוך המכונה¹¹.

9. זאת משום שעשיית מלאכות על ידי 'גרמא' עדיפה על עשיית מלאכות הכרוכות באמירה לנכרי, כפי שנכתוב להלן בפרק העדיפות בעשיית מלאכות בשבת'. לגבי עריכת שינויים בשעון השבת בשבת, ראה 'שמירת שבת כהלכתה' (חלק א פרק יג סעיפים כג-ל).

10. 'מראש צורים', תיקוני כלי במכוני חליבה, עמ' שמה.

11. זאת משום שמערכות השטיפה הן חשמליות, ונדרשת בעבורן הפעלה חשמלית מיוחדת- וזו אסורה בשבת.

ח. המלטה בשבת

הקדמה¹:

א. שלבי ההמלטה:

1. שעות מספר לפני ההמלטה מזהים התנהגות שמעידה כי הממליטה מתכוננת להמלטה.

התנהגות כגון: קמה ויושבת, עושה תנועות חפירה ברגליה, נשכבת על צדה, מטה את ראשה לכיוון הבטן, בועטת בעיטה לכיוון הבטן, חורקת שיניים, לעתים משמיעה קולות מצוקה.

2. ההמלטה:

במקרה של צפירה או שיה שזו להן ההמלטה הראשונה, ההמלטה ארוכה, ובדרך כלל מדובר בוולד אחד.

משך ההמלטה הוא ממספר דקות עד מספר שעות, תלוי במספר ההמלטה ובמספר הוולדות. בדרך כלל אין צורך בהתערבות ב-30 הדקות הראשונות.

ב. ההתערבות הנדרשת:

1. חשוב לקיים תצפית קבועה על כל הדיר בעונת ההמלטות ('לישון בדיר').

2. אם לאחר חצי שעה מתחילת ההמלטה בפועל אין שינוי חיצוני (אין מזהים 'בלון' או רגליים), יש להכניס את היד לרחם הממליטה כדי לבדוק שהמצג תקין.

3. לעתים צריך לסדר את הוולד בעזרת היד ולהוציאו. פעולות אלו מונעות הן תמותת ולדות והן מחלות לממליטה בעתיד.

יש לזכור שרוב ההמלטות מתבצעות בלא עזרה.

יש סיבות מספר להמלטה קשה, ואלו העיקריות שבהן:

- מצג או תנוחה לא תקינים (המצג הנורמלי הוא ראש ושתי רגליים, גם עכוז ושתי רגליים נחשב למצג נורמלי; כל מצג שונה דורש התערבות).
- חוסר פרופורציה בין גודל העובר ותעלת ההמלטה.

1. הקדמה זו מבוססת על הרצאה של הד"ר גבי קניגסוולד (רופא צאן, 'החקלאית').

- חוסר יכולת ללחץ.
- היצרות של תעלת ההמלטה.

הנחיות הלכתיות:

- א. בשלב הראשון של ההמלטה בפועל, אין לעשות כל פעולה לצורך הממליטה².
- ב. לאחר רבע שעה מתחילת ההמלטה, אם ההמלטה אינה מתקדמת, וכן אם מזהים סיבוך בה (אם יוצאת רגל אחת בלבד, או 'מצג עכוז'):
 1. מותר לסייע לממליטה לסיים את ההמלטה.
 2. מותר למשוך את הוולד מהרחם, לאחר שהוא התחיל לצאת³.

2. משום שבשלב זה אין חשש לצער בעלי חיים, ולא נשקפת סכנה לאם או לוולד, וכן, יש להגדיר פעולה זו כפעולת יילוד ולא כפעולת סיעוד, כפי שיבואר להלן.

3. בגמרא שבת (קכח ע"ב) נאמר: "אין מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין". מהגמרא מובן שפעולת היילוד האסורה היא לפני השלב שבו התחיל הוולד לצאת, ומשמע שמדובר אף בשלב שבו הבהמה לא התחילה בתהליך ההמלטה. משום שפעולות הסיעוד שהגמרא דנה בהן הן פעולות כדחיקת הוולד מהבטן על ידי נגיעה בבהמה, וטלטולו שלא ייפול לארץ, מובן שהדיון בפעולות אלו הוא לאחר שהבהמה כבר החלה בתהליך ההמלטה. הראשונים דנו בסוגיה זו מדוע אסור ליילד ביום טוב: לדעת רש"י, איסור היילוד הוא מדרבנן, משום טרחה יתרה, וכן כתב המאירי (שם). לדעת הרשב"א (שם) איסור היילוד הוא מן התורה. הריטב"א (שם) מביא שתי אפשרויות: (א) מדובר באיסור דרבנן - משום שבות, (ב) בשם 'יש מפרשים', מדובר באיסור תורה של מתקן, וחייב משום מכה בפטיש.

מחלוקת נוספת היא מה הדין בשבת: לדעת ר"ח והמאירי (שם) דברי המשנה נסובים גם על שבת. הרא"ש (שבת פרק יח סי' ד) מביא את דעת ר"י שהסתפק בכך. הטור (או"ח סימן שלב) מביא את המשנה בקשר לשבת. ראה ב"י, שהקשה על דבריו, וב"ח וחיידושי מהר"ח, שיישבו את דבריו; ראה ט"ז (סי' שלב ס"ק א), שסובר שישנה טעות סופר ברא"ש.

השולחן ערוך (סי' שלב סע' א): נוקט בסתמא שאין מילדין את הבהמה בשבת, ולא מזכיר את ענין הסיעוד, וכתבו המג"א והבאה"ט במקום, שאף פעולת הסיעוד אסורה בשבת. ה'לבוש' נוקט שאין מילדין הבהמה בשבת, רק במקרה שאין סכנה לממליטה או לוולד. וכן כתב להקל כדבריו הפמ"ג. למעשה נכתב בבאה"ל (סי' שלב, ד"ה אין מילדין): "ואם היא מבכרת ויש לחוש שמא תמות הבהמה מסתפק הפמ"ג ע"ש וע"י אינו יהודי בודאי יש להקל". וכתב חזו"א (או"ח סי' נט סע' ה): "כן יש להקל בהוצאת ולד הבהמה במקום חשש סכנה לולד או לאם, כיון דלדעת רש"י ותוס' אינו אלא מדרבנן אחר שנתעורר הולד לצאת, וזו גם דעת הרמב"ם, ואף שדעת רשב"א וריטב"א שבת שם שהוא דאורייתא יש לסמוך על דעת הר"מ רש"י ותוספות".

וראה בהרחבה במאמרו של הרב מאיר שלזינגר, 'המלטה בשבת', (המעין, תשרי תשכד כרך ד' גליון א עמ' 18-22), ובספר 'מראש צורים' (סי' מח, 'המלטה בשבת', עמ' שמח-שסד).

3. לכתחילה, עדיף לעשות כן על ידי גוי, ואם אין גוי מותר לעשות כן על ידי ישראלי.⁴

ג. לאחר ההמלטה, אם יש חשש סביר שמא ישנם ולדות נוספים (בעיקר בזנים כגון 'אסף', שרובן המכריע של ההמלטות הן מרובות ולדות, ובינתיים יצא רק ולד אחד) מותר לבדוק בדיקה פנימית ביד, האם ישנם ולדות נוספים, וכן במישוש חיצוני.

ד. אין לבצע פעולות רישום וסימון של הוולדות.⁵

ה. כשישנה המלטה במרעה, ובעל העדר מעוניין להכניס את הוולד לדיר, מותר לטלטלו גם אם מדובר בשטח שהוא מחוץ לתחום שבת, וכן ניתן לומר לגוי שיטלטלו.⁶

ו. השליה היא מוקצה, ואין לטלטלה, אך אם היא נצרכת לצורך קירוב הממליטה לוולד - מותר לטלטלה, בכל מקרה אין למשוך את השליה מהמליטה, אלא להשתמש בה רק לאחר שיצאה בשלמותה מהרחם.

לגבי אופן הטיפול בוולדות, ראה להלן.

4. ב'כף החיים' (סי' שלב) נכתב: "אין מילדין ואם היא מבכרת שיש חשש סכנה או אפילו אינה מבכרת שלפעמים ימצא שילידתה קשה ויש חשש סכנה יש להתיר ע"י עכו"מ משום דיש לחוש למ"ד יש בלידה איסור תורה אבל ע"י עכו"מ שרי".

5. משום שבפעולות אלו יש משום איסורי תורה - כותב, קושר, חובל (במקרה של הטבעת מספר באוזן), וכן אין בהם משום מניעת צער בעל חיים.

6. אם לא יכניסו את הוולד יש סיכוי רב כי הוא ייטרף או ייגנב, וכן מדובר בשטח שהוא כרמלית, ואם כן איסור הטלטול בו הוא מדרבנן, ולדעת הרי"ז² במקום בו יש צער בעל חיים מותר לעשות מעשה בידים, על כן מותר להכניס את הוולד במקרה הצורך.

ט. טיפול בוולדות בשבת

א. ולד שיש חשש שמא הוא ייפגע באזור הממליטות, מותר להוציאו לכלוב, אף אם הדבר כרוך בטלטול¹.

ב. מותר לחטא ביד את טבור הוולדות לאחר ההמלטה².

1. על פי העיקרון שמותר לטלטל בעלי חיים במקרה שיש בו צער בעלי חיים, ראה בפרק 'טלטול ונגיעה בבעלי חיים'. וכן על פי העיקרון שיש לחוש לנזק שישנה סבירות רבה לכך שהוא יתרחש, מדין צער בעלי חיים; כדעת הרב צבי פסח פרנק, ראה בפרק 'צער בעלי חיים'.

2. צורך רפואי: "סמוך ככל האפשר להמלטה יש לטבול את כל חבל הטבור עד קיר הגוף של הוולד ביד, למשך 20-30 שניות, ורק לאחר מכן להניח את הוולד על רצפת הדיר. לטבילה סמוך ככל האפשר להמלטה ולביצועה הנכון יש חשיבות רבה ביותר לבריאותו של הוולד הנולד ולהשרדותו" (יש בטבור כלי דם שפתוחים לאחר ההמלטה, ודרכם יכולים להיכנס פתוגנים רבים). (מתוך 'טבילת טבורים ביד אחרי ההמלטה בגדיים וטלאים', מאת ד"ר שמוליק זמיר).

כפי שכתבנו בפרק 'צער בעלי חיים', פעולה שמטרתה היא מניעת צער מותר, ואף צער בעתיד מוגדר צער. סיכה שמטרתה מניעת צער מותרת, כמובא בגמרא (שבת נג ע"ב): "תא שמע סכין ומפרכסין לאדם ואין סכין ומפרכסין לבהמה, מאי לאו דאיכא מכה ומשום צער לא דגמר מכה ומשום תענוג".

נראה שיוז נזיל דומה בזה לסיכת שמן, שאין לחשוש בו משום מִמְרָח, ואם כן אין בו משום איסור תורה או איסור דרבנן, אלא ייתכן שצריך לחשוש משום גזרת 'שחיקת סממנים'.

כמו כן, מכיוון שאין צורך בצביעה עצמה, אלא צביעה זו היא תוצאת לוואי של החיטוי, אין בה איסור, כפי שנלמד מהירושלמי שבת (פ"ז ה"ב): "הצובעו- מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בבהמה בעורות אלים מאדמים", וביאר הפנ"מ במקום, שכדי לקבל עורות אדומים היו מכים את האיילים בעזרת מקלות, ועל ידי מכות אלו הם היו נפצעים וכך העורות היו נצבעים בצבע אדום. אם כן, ניתן להבין שהצביעה שנאסרה מהתורה היא צביעה שמטרתה הייתה הצביעה עצמה.

לגבי קיומה של הצביעה, בגמרא (שבת קב ע"ב) נאמר: "כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב", ומובן מכך שמלאכה שאינה מתקיימת, אין מתחייבים עליה. וכן פסק הרמב"ם (שבת פ"ט ה"ג): "ואין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחשת וצבעו פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום, וכל שאין מלאכתו מתקיימת בשבת פטור".

ב'חיי אדם' (כלל כד סע' א) הובאו דעות הרמב"ם והסמ"ג, לגבי צביעה שאינה מתקיימת: "צובע בצבע המתקיים חייב אבל צבע שאינו מתקיים כלל שאינה מעבירו לשעתו אין זה צובע כך כתב הרמב"ם, ולסמ"ג חייב כיון שרצונו בזה שיתקיים לפי שעה". גם לסמ"ג, האוסר צביעה שאינה מתקיימת, ישנו תנאים נוספים שצריכים להתקיים, והם שיהיה לו צורך בצביעה זו, ושצביעה זו תתקיים באותו זמן נתון.

ג. מותר להגמיא ולדות לאחר ההמלטה, בחלב שנחלב בהיתר או בקולסטרום מוכן, גם אם הדבר כרוך בטלטול הוולד³.

ד. במקרה שבו הממליטה דוחה את הוולד ויש צורך לוולד לינוק, סדר העדיפויות לעשיית המלאכות עבורו הוא כדלהלן⁴:

1. יש לדאוג לכך שיהיה מאוחסן באופן קבוע בהקפאה קולסטרום שניתן להפשירו ולתת לוולד, או תחליפים סינטטיים לקולסטרום⁵.

2. אם אין בנמצא קולסטרום מאוחסן, מותר לעשות פעולות שמקרבות את הוולד לאם, כגון תפיסה של הממליטה, הרמת הוולד לעברה ותפיסת הפטמה ביד כדי להכניסה לפה הוולד.

3. הגמעת ולדות: "אחת מהפעולות החשובות שהטלה יעשה במשך חייו אם לא החשובה שבהן, היא היניקה של הקולסטרום סמוך ככל האפשר להמלטה" מתוך: קולסטרום - מה עושים כשחסר, מאת ד"ר שמוליק זמיר.

חייבים לתת קולסטרום ראשון תוך 4 שעות מההמלטה, משום שעד 4 שעות הספיגה היא של 85% ואחר כך הספיגה יורדת.

על פי הגמרא (שבת קנה ע"ב), שאומרת שמוותר להלעיט את העגלים, פעולה זו היא האכלה למקום שהם יכולים להחזיר בו, ומכיוון שגם כשמאכילים בבקבוק יכולים הוולדות להוציא את החלב, פעולה זו מותרת. שולחן ערוך (או"ח סי' שכד סע' ט). וראה בשו"ת הרמ"א (סי' עט), מגן אברהם (סי' שה ס"ק יב), ובמשנה ברורה (סי' שה ס"ק עא) שהתירו לומר לעכו"ם להמרות האווזות פעם אחת ביום משום צער ב"ח דאין יכולים לאכול (ומשמע שם דאי ליכא עכו"ם שרי ע"י ישראל משום צער ב"ח וטוב לעשות ע"י קטן).

4. נקודת המוצא בדיון היא שטלה שאינו שותה מצטער מכך, ולכן יש ודאות שייגרם צער בעלי חיים, וכן החלב הראשון צריך להיות קולסטרום דווקא, ולא חלב רגיל.

אם כן, מכיוון שהדבר נחוץ באופן קבוע, בייחוד בהמלטות מרובות וולדות, שבהן אין די בחלב של האם כדי לספק את הצורך של כל הוולדות באופן מספק, יש לדאוג להכנת 'בנק קולסטרום', בהתייעצות עם וטרינר.

חליבה בשבת אסורה מן התורה. עם זאת ישנם מקרים שבהם הותרה חליבה לתוך אוכל, ראה למשל 'עמוד הימיני' (סימן כד), עם זאת, יש להיזהר משימוש בהיתר זה, משום שקמו עליו עוררים רבים, כפי שכתב מרן הרב קוק זצ"ל ב'אורח משפט' (סי' סד). סדר הפעולות הוא - 'הקל הקל תחילה'.

5. הערה מקצועית: במשקים שבהם הדבר ניתן, אך ורק בהתייעצות עם וטרינר, ניתן להזריק לשריר הכבשה הממליטה (רצוי המלטה שנייה ומעלה) את ההורמון אוקסיטוצין, על מנת להגביר את כמות הקולסטרום עד לפי 6 מהכמות הרגילה. את מנות הקולסטרום האלו ניתן להקפיא ולהשתמש בהן בעת הצורך.

וכן ניתן במקרים מסוימים להשתמש בקולסטרום מפרות, אך יש להתייעץ עם וטרינר לפני כן, כיצד להכין את הקולסטרום באופן שלא ייגרם נזקים לטלאים - שלא יפתחו אנמיה.

3. אם יש במשק עובד גוי מותר לומר לו שיעשה את הפעולות הדרושות כדי שהוולד יינק, ואף מותר לומר לו לחלוב את הממליטה כדי לתת לוולד חלב.
4. אם לאחר פעולות אלו עדיין אין הוולד יונק, ויש עוד יותר מ-6 שעות עד לצאת השבת (ליל שבת או בוקר שבת), מותרת חליבה לתוך אוכל ממשי, אך אסורה חליבה לתוך בקבוק, גם אם משמעות הדבר היא שייגרם לוולד נזק בלתי הפיך.
- ה. מותר לטלטל חלב שנחלב בהיתר בשבת ולהגמיע בו את הולדות.⁶
- ו. אין לשקול ואין לרשום את משקל הוולדות.

מינקת

- ז. אין לבצע כל פעולה חשמלית הקשורה להפעלת המינקת, בין אם מדובר בהכנסתה לעבודה, ובין אם מדובר בכיולה ובחיבור הקולר לוולד.
- ח. יש לדאוג בערב שבת שתהיה מספיק אבקת חלב לכל השבת במכל המתאים, ושלא תהיה בעיה בחיבורי המים.⁷
- ט. במקרה שנגמרה אבקת החלב, יש לבחון מראש כיצד המינקת פועלת, ורק אם אין הוספת האבקה גורמת לפעולה חשמלית כלשהיא, מותר למלא את המכל מחדש.
- י. מותר למלא אבקת חלב במינקת דלי.
- יא. במשקים בהם מכינים את אבקת החלב באופן ידני מותר להכין את האבקה גם בשבת, כשמוסיפים מים חמים יש להכינה ב'כלי שני' מכיוון שיתכן שיש בה רכיבים שאינם מבושלים.⁸

טיפול פוריות

- יב. אין לבצע בשבת כל פעולה הקשורה באופן זה או אחר לפוריות של הצאן.⁹

6. מכיוון שחלב שנחלב בשבת הוא מוקצה, וטלטול הותר במקרים של צער בעלי חיים, אם הוא נחלב באיסור אזי יש כאן הנאה ממעשה שבת, שמותרת רק במוצאי שבת, ראה שו"ע או"ח שיח א.

7. מכיוון שישנם כמה סוגים של מיינקות, יש לבחון כל מינקת לגופה, כיצד היא פועלת.

8. מכיוון שמדובר בכמות קטנה של אבקה אין בכך משום לש.

9. אין הדבר נחוץ כלל לצורך מניעת צער בעלי חיים, ומטרתו היא תוספת רווח לנוקד בלבד.

י. טיפולים רפואיים בשבת

הדינים המובאים בפרק זה עוסקים בפעולות הנעשות על ידי יהודי. לגבי פעולות שניתן לעשותן על ידי גוי, ראה להלן בפרק עבודת הגוי בשבת.

א. הכלל הוא שכל טיפול שיש בעשייתו משום איסור תורה או משום איסור דרבנן, אין עושים לבהמה, אף אם ייגרם לה נזק בלתי הפיך¹, לבד מהמקרים שיפורטו להלן.

ב. אין לבצע כל טיפול הדורש התערבות כירורגית, כניתוח קיסרי וניתוח היסט קיבה².

ג. אין לטפל בצניחת הרחם על ידי קשירתו.

ד. פעולות רפואיות שאין עושים אותן לאדם משום גזרת 'שחיקת סממנים', כגון הכנת תרופות ונטילתן, מותר לעשותן עבור בהמה³.

ה. פעולות שנאסרו משום טרחה מרובה, אם מטרתן היא מניעת צער לבהמה, מותר לעשותן, ואם מטרתן היא תענוג לבהמה, אין לעשותן⁴.

1. משנה ברורה (סי' שלב ס"ק ו), 'שמירת שבת כהלכתה' (פכ"ז סע' נה).

2. משום שפעולות אלו כרוכות בעשיית איסורי תורה כחובל וקושר.

3. כדעת רבי אושעיא בגמרא (שבת נג ע"ב): "בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן אדם שאחזו דם מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן אמר עולא גזירה משום שחיקת סממנים אי הכי אדם נמי אדם נראה כמיקר אי הכי בהמה נמי נראה כמיקר אין מיקר לבהמה ולבהמה מי גזרינן והתניא היתה עומדת חוץ לתחום קורא לה והיא באה ולא גזרינן דילמא אתי לאתויי אמר רבינא כגון שהיה תחום שלה מובלע בתוך תחום שלו רבי נחמן בר יצחק אמר שחיקת סממנים גופה תנאי היא דתניא בהמה שאכלה כרשינין לא יריצנה בחצר בשביל שתתרפה ורבי אושעיא מתיר דרש רבא הלכה כרבי אושעיא".

וכך סוברים למעשה: רי"ף (שבת כד ע"ב בדפיו), רמב"ם (הל' שבת פכ"א הלכה ל), טור ושולחן ערוך (או"ח סי' שלב סע' ב-ד), חיי אדם (כלל נט סע' יא).

4. הגמרא (שבת נג ע"א) הסתפקה האם מותר לתת מרדעת על גבי החמור בשבת: "מהו ליתן מרדעת על גבי חמור בשבת... שמואל אמר מרדעת מותר טרסקל אסור... רב פפא אמר כאן לחממה כאן לצננה לחממה אית לה צערא לצננה לית לה צערא והיינו דאמרי אינשי חמרא אפילו בתקופת תמוז קריא לה".

הגמרא דנה בשאלה האם ניתן לשים כלים שמיועדים לחימום או לקירור הבהמה, על הבהמה בשבת; המרדעת נחוצה לחמור בשביל לחממו ואילו הטרסקל אינו נחוץ לו לשם חימומו. הגמרא מסיקה שפעולות שמטרתן היא מניעת צער, מותר לעשותן, ופעולות שמטרתן היא תענוג לבעל

- ו. מותרת ההזרקה לשריר וכן הזרקה תת עורית, אך הזרקה לווריד ("פתיחת וריד") אסורה.⁵
- ז. מותר לפורר כדורים או טבליות עבור רפואה לבהמה.⁶ וכן להמיס אבקה בתוך מים, כגון אבקת שונות למניעת שלשולים.⁷
- ח. טיפול בפצעים (כגון פצעים שנגרמו כתוצאה מגז, נשיכות וכדומה): מותר לרסס יוד⁸, להזריק אנטיביוטיקה לשריר, להניח משחה, אך אין למרוח משחה או לתפור את הפצעים.⁹
- ט. צינון- מותר לצנן את העדר רק אם אין צורך להביאו במיוחד למקום הצינון, אלא הדבר נעשה בתור חלק משגרת החליבה או ההזנה.¹⁰
- י. במידה ויש פגיעה מבעלי חיים פרוקי רגליים אין לרסס בשבת, אלא אם כן יש פצע פעיל וישנן רימות בפצע זה (ריממת), ניתן לרסס מסביב לפצע, באופן שלא ימית את הרימות באופן ישיר.¹¹

החיים, אין לעשותן.

- בטעם הדבר ביארו התוספות והריטב"א (שבת נג ע"א), שאין לעשות פעולות שמטרתן היא תענוג, משום שהן טרחה בשבת.
5. הזרקה לווריד אסורה שכן שבכך הוא חובל, משום שבפעולה זו ישנה הוצאת דם בוודאות, ופעולה זו אסורה מן התורה, לעומת זאת בהזרקה לשריר אין בהכרח הוצאת דם. ראה 'שמירת שבת כהלכתה' (פכ"ז סע' נה).
6. 'הר צבי' (או"ח א קונטרס לט מלאכות טוחן סי' ב).
7. המסה זו נעשית בשיעור של לפחות 15-1:10 לפחות דהיינו האבקה היא פחות מעשרה אחוז מהתערובת, ולכן אין בכך משום לישא, ראה הר צבי או"ח א קונטרס לט מלאכות, מלאכת לש).
8. כפי שראינו בפרק 'טיפול בוולדות בשבת' שמותר לסוך ביד בשבת.
9. הזרקת תרופות לשריר מותרת, משום שלא כרוך בפעולה זו איסור תורה או איסור דרבנן, אלא גזרת 'שחיקת סממנים' בלבד, וגזרה זו לא נגזרה לבהמות.
- כמו כן בהנחת משחה גרידא, ללא מריחתה, גם כן אין איסור, הן מכיוון שזו רפואה שלא גזרו עליה חכמים, והן מכיוון שלא נעשית כל פעולה, מעבר להנחת המשחה גרידא.
- לעומת זאת, בתפירה יש איסור תופר, שבכל תפירה רפואית יש משום קשר של קיימא וקשירה של אומן, ראה גמרא (שבת עד ע"ב), שולחן ערוך (או"ח סי' שיז סע' א), ט"ז (או"ח סי' שיז ס"ק א), וב'שמירת שבת כהלכתה' (פרק לה סע' ד).
- במריחת משחה יש איסור תורה של ממרח, כמובא בגמרא (שבת עה ע"ב) ובשולחן ערוך (או"ח סי' שכח סע' כב). אך כתב החזו"א (או"ח סי' נב ס"ק טז) ו'שמירת שבת כהלכתה' (פרק כז סע' נה), שבהנחת המשחה בלבד ללא מריחתה אין איסור.
10. ראה "צינון הפרות בשבת" (אמונת עתיך 85 עמ' 58-63).
11. פרוקי רגליים אמנם מעבירים מחלות אך הפגיעה שלהם אינה מיידית, במידה ויש צער לפנינו של פצע פתוח ניתן לרסס מסביבו על אף שיתכן שהרימות ימותו בשל כך, מכיוון שאין כאן המתה ישירה, בכל מקרה אין לרסס בשבת ישירות על הרימות.

פירוט של המחלות השונות ודרכי הטיפול המותרות והאסורות, ראה נספח ב.
 כיום קיימים למרבית מחלות הצאן הידועות חיסונים מתאימים. על כן, כדי למנוע
 הן מחלות של הצאן ומתוך כך צער בעלי חיים, והן שאלות בהלכות שבת, יש לדאוג
 לכך שכל העדר יחוסן בקביעות בחיסונים המומלצים על ידי השירות הווטרינרי.
 הדבר מומלץ בייחוד במקומות שאין הווטרינר מגיע אליהם באופן קבוע.

וכן יש לשים לב, כי ישנן מחלות רבות שהן מחלות שפוגעות גם בבני אדם
 (=זואונוטיות), על כן מניעתן עבור בעלי החיים היא מניעתן גם עבור בני אדם,
 במקרי התפרצות מחלות יש לבחון כל מקרה לגופו, עד כמה יש צורך לפעול
 למיגור המחלה גם בשבת.

יא. טלטול ונגיעה בבעלי חיים בשבת

א. טלטול מוקצה בשבת אסור מדרבנן¹.

ב. בעלי חיים הם מוקצה, ואין לגעת בהם שלא לצורכם².

1. בגמרא (שבת כג ע"ב) נלמד איסור מוקצה מפסוקים שנאמרו בנחמיה (פרק יג), וביאר שם רש"י (שבת כג ע"ב, ד"ה שלושה) שהאיסור הוא מדרבנן. פסוק נוסף שהאיסור נלמד ממנו הוא: "ממצוא חפצך ודבר דבר" (ישעיהו פנ"ח פס' ג). ראה רמב"ם (הל' שבת פכ"ד הי"ב), ושולחן ערוך (או"ח סי' שח סע' א).

2. במשנה (שבת כח ע"ב) נאמר: "תרנגולת שברחה דוחין אותה עד שתכנס, מדדין עגלין וסייחין". ובגמרא: "תרנגולת שברחה דוחין אין מדדין לא..."³. דייקה הגמרא מלשון המשנה, שיש לחלק בין דחיית התרנגולת, שמותרת, לדחייה, שאסורה. מסקנתה היא שאין לדדות תרנגולת, משום שעל ידי שאוחזים בכנפיה היא פורחת באוויר, ויש חשש שמא ירים אותה, ונמצא מטלטל מוקצה בידים. אולם שאר בהמות, חיות ועופות, מותר לדדותם אך אין לעוקרם, וכן מובא בתוספתא (שבת מהד' ליברמן פט"ו ה"א).

רש"י על הגמרא, ביאר שהדידוי המותר הוא: "אוחז בצוארו ובצדדין וגוררו ומסייעו ומנענע לו ברגליו". אולם עקירה אסורה משום שבעל החיים הוא מוקצה, ועקירתו היא טלטול, כך מבאר המאירי (שבת כח ע"ב). על כן, בהמות שיש חשש שיגביהם, אין לדחותם או לדדותם. דעה זו הביא הב"י (או"ח סי' שח ס"ק מ), וכן נקטו למעשה רי"ף (שבת נא ע"א בדפיו), רמב"ם (שבת פכ"ה הכ"ו), טור ושולחן ערוך (או"ח סי' שח סע' מ), לבוש (או"ח סי' שח סע' מ), ערוה"ש (או"ח סי' שח סע' סו).

אולם לדעת הר"ן (נא ע"ב בדפי הרי"ף, ד"ה ונמצא וד"ה ומיהו), על אף שמותר לדדות בעלי חיים בחצר, מכיוון ש"כל מידי דלא חזי לטלטול כשם שאין מטלטלין את כולו כך אין מטלטלין מקצתו", מותר לדדות בעלי חיים רק כשיש צער בעלי חיים, אם כן מותר דווקא כשצריכים לכך, הב"י (או"ח סי' שח ס"ק מ) הביא את דעת הר"ן, ולדעתו הגדרת הצער היא בכל מקרה שיש צורך לכך, וכך מבאר מהר"י אבוהב על הטור (סי' שח, ד"ה תרנגולת) בדעת הרמב"ם. וכן נקטו למעשה: 'דרכי משה' הארוך (סי' שח סע' מ), לבוש (או"ח סי' שח סע' מ), ט"ז (או"ח סי' שח ס"ק כג), מגן אברהם (או"ח סי' שח ס"ק סח) בדעת השולחן ערוך (שם), ביאור הגר"א (או"ח סי' שח סע' מ, ד"ה אם צריכין), שולחן ערוך הרב (סי' שח סע' עח), ערוה"ש (או"ח סי' שח סע' סו), משנה ברורה (סי' שח ס"ק קנא).

אם כן, הטלטול המותר הוא אחיזה באחד מחלקי הבהמה, כדי להביא אותה למקום הרצוי, אך אין להגביה אותה. זאת ניתן לעשות רק במקרה שיש בו צער בעלי חיים, כפי הכרעת כל הפוסקים האחרונים.

אסור טלטול זה הוא אף במקום הפסד כלים, כפי שמבאר המשנה ברורה (או"ח סי' שח ס"ק קמו), שהרי לא הותר טלטול מוקצה במקום הפסד.

הט"ז (ס"ק כב) מבאר בדעת המהרש"ל (שו"ת סי' י' כ), שניתן לצוד בשבת תרנגולים ולטלטלן,

ג. בעלי חיים שמתו בדיר, ויש חשש שאם לא יוציאו אותם תתפשט מחלה ותדביק אף בעלי חיים בריאים, מותר להוציאם³.

ד. מותר לטלטל בעלי חיים שנפצעו על מנת לטפל בהם בחצר הטיפולים⁴.

ונשאר ב'צריך עיון' על דבריו.

וכ"כ החיי אדם (שבת כלל נט סעיף י) לגבי בהמה שנפלה לגומא שבחצר וירא שמא ימות שם - אפשר יש לסמוך על השלטי גבורים להתיר טלטול מוקצה דאין לו שורש מן התורה.

3. 'שמירת שבת כהלכתה' (פרק כז סע' נט), 'מראש צורים' (סימן נד). לדעתם הדבר מותר מכיוון שיש בכך צורך, ומכיוון שמותר לטלטל עבור הכלבים, מותר להוציא בעל חיים שמתו כדי שאחרים לא יידבקו.

4. מכיוון שכאמור יש בכך צורך - לרפאם.

יב. הגדרת שטחי היישוב, המושב והקיבוץ

א. מקום יישוב המוקף כולו בחוטי עירוב, ונוסף על כך עירבו בו עירוב חצרות, מוגדר בתור 'רשות היחיד'.

ב. מותר לטלטל חפצים שאינם 'מוקצים' בכל שטחו, ומותר לצאת מקצה העירוב אלפיים אמה, כ- 960 מטר¹, יש להקפיד שאין להוציא חפצים מעבר לתחום העירוב, גם לאיזור שמותר לצאת אליו לאחר הנחת העירוב.

ג. השטח שנמצא מסביב ליישוב ומחוץ לעירוב, המשמש לצורך גידולים חקלאיים, מוגדר בתור 'כרמלית', ואין לטלטל בו מדרבנן².

1. כיום העירוב מתבצע בעיקר על ידי 'צורת הפתח', (אם כי ישנה אפשרות לעשות כן גם על ידי 'תל המתלקט', אופן ששייך יותר ביישובים המצויים בהרים), על פי הגמרא (עירובין ב ע"א), וכפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שסב סע' י- יא): "אם עשה צורת פתח, אפילו לפרצה יתירה מעשר מותר... מהו צורת פתח, קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן". כל אדם יכול ללכת חוץ למקומו אלפיים אמה לכל כיוון מהמקום ששבת בו, כפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שצז סע' א). מלבד חוטי העירוב יש לעשות גם כן עירוב חצרות. הצורך בדבר הוא כמובא בשולחן ערוך (או"ח סי' שפו סע' א): "אסרו חכמים לטלטל מן החצירות למבוי, והתירוהו ע"י שיתוף שגובין פת או דבר אחר ממניי מאכל מכל חצר וחצר ונותנים אותו בא' מן החצירות ואנו רואים כאילו פתוח כל המבוי לאותו חצר. ומפני שאינו אלא לשתי החצרות, יכולים ליתנו באויר החצרא בבית שאין בו ארבע על ארבע. ואין צריך ליתנו בבית, רק שיהיה במקום המשתמר". המנהג כיום הוא לשים בבית הכנסת חבילת מצות, ולהחליפה מדי שנה בערב פסח. השימוש הוא במצות משום שאין הן מתקלקלות במשך זמן רב, וכך יכולים לסמוך עליהן כל בני המבוי למשך אותה שנה.

חישוב האמות הוא על פי הגר"ח נאה ('שעורי תורה' שער ו עמ' נא): אמה היא 48 ס"מ. עפ"י גמרא (שבת ו ע"א): "ארבע רשויות לשבת... וכרמלית אינה לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד".

ביאר רש"י (שבת ו ע"א): "אין לא כרשות היחיד משום דדמיא לרשות הרבים דאין להם מחיצות. ולא כרשות הרבים דאין דומין לדגלי מדבר דלאו להילוכא דרבים עבידי". התוספות במקום (ד"ה כרמלית) מביאים את הירושלמי, שמבאר מהו השוני של הכרמלית מרשות היחיד והרבים: "בירושלמי בריש שבת תני ר' חייא כרמל רך (ומלא) לא לח ולא יבש אלא בינוני הוא נקרא כרמלית אינו לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים".

וכפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שמה סע' יד) "איזה הוא כרמלית, מקום שאין הלך לרבים כגון ים ובקעה", ביאר המשנה ברורה במקום ש"בקעה הוא מקום שדות שאינו מוקף מחיצות".

ד. לגבי מקום שיש לעבור כביש שרוחבו לפחות 8 מטרים, וכן לגבי אופן המדידה בפועל של תחום השבת, יש להתייעץ עם מורה הוראה המכיר את המקום, האם יש למקום זה דין 'רשות הרבים'³, וכיצד יש למדוד את תחום השבת⁴.

ה. במקום יישוב שאין בו עירוב, יש לדאוג לכך שיסודר במהרה, ויש לבחון כל רפת או דיר, האם ניתן להגדירם כרשות היחיד בפני עצמם⁵.

ו. מדידת שטח ה-2000 אמה הם מורכבות, ויש לבחון כל מקום לגופו.

לגבי יציאה מחוץ לאלפיים אמה, וכן לגבי החפצים שניתן לטלטל מחוץ לעירוב, ראה להלן.

-
3. משום שישנם הסוברים כי כל מקום שיש בו ט"ז אמה מפולשים, יש לו דין רשות הרבים. אך יש בדין זה פרטים רבים, ועל כן יש להתייעץ עם מורה הוראה המכיר את המקום.
 4. זאת משום שתחום השבת נמדד בריבוע מסביב לעיר ולא בעיגול, על כן מכיוון שבפועל הדבר מורכב מבחינה מעשית, יש להתייעץ עם מורה הוראה המכיר את המקום.
 5. הדרכה מעשית לסידור העירוב ניתן למצוא בספר 'הלכות עירובין' לרב אלימלך לנגה, עירוב זה מסודר בדרך כלל על ידי המועצה הדתית המקומית או האזורית, ויש לפנות אליהם. יש לציין כי דיר נחשב כמקום מטרותו היא לדירה, ולכן, במקרה ויש בו מחיצות ראויות ניתן לטלטל בו גם אם שטחו עולה על בית סאתיים, ראה באה"ל (סי' שנח סע' א ד"ה לדירה).

יג. האכלת בעלי חיים והוצאה למרעה בשבת

א. יש להאכיל את כל בעלי החיים הביתיים בשבת לפי צרכם, היתר זה הוא הן לבעלים והן לאדם אחר¹.

ב. אם אין לבעל החיים אוכל זמין, יש לתת לו לאכול לפני שבעליו אוכלים².

ג. מותר להוציא את הצאן למרעה³.

ד. מותר להוציאן בכל חפץ שמסייע לשמירתן, גם אם הם קשורים להם, ובתנאי שהם מסייעים לשמירתם, אולם אין להוציאן אם קשורים להן חפצים שאינם נחוצים לשם כך⁴.

1. שבת (קנה ע"ב), משום שבעלי חיים אלו אינם יכולים להשיג את מזונם בעצמם, הגדרתם היא ש'מזונם עליך' וכל אחד יכול להאכילם, גם מי שאינו הבעלים שלהם. שולחן ערוך (או"ח סי' שכד סע' יא), באה"ל (סי' שכד סע' יא ד"ה ויוני ביותות), 'שמירת שבת כהלכתה' (פרק כז סעיף כא).

2. גמרא (ברכות מ ע"א): "אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמותך והדר ואכלת ושבעת". טור (סי' קסז), מג"א (סי' קסז ס"ק יח), חיי אדם (כלל מה סעיף א), משנה ברורה (סי' קסז ס"ק מ), בטעם הדבר כתב שו"ת 'שאלת יעב"ץ' (ח"א סי' יז) שאם לא יהיה לבהמה זמן קבוע לאכילה יש חשש שהיא תמות מרעב. על כן מובן, שאיסור זה הוא רק אם אין לבעלי החיים מה לאכול, אך כשיש להם אוכל זמין, אין חשש שימותו ברעב. וכך הסיק למעשה הרב יהודה עמיחי 'האכלת בהמה קודמת לאכילת הבעלים' (אמונת עתיד, 63 עמ' 18). וראה ב"י (סי' קסז, ד"ה ויאכל מיד) באה"ט (סי' קסז ס"ק ט), ושו"ת 'כתב סופר' (חלק א או"ח סי' לב), שדנו בשאלה האם איסור האכילה הוא גם לגבי טעימה.

3. כדעת רבי חנינא בגמרא (שבת קכב ע"א): "מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת אבל לא על גבי מוקצה, דקאים לה באפה ואזלא היא ואכלה". וכפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שכד סע' יג), שמותר להוציא את בהמתו למקום שהוא מעוניין שהיא תאכל בו.

4. על פי גמרא (שבת נא ע"ב), וכפי שנפסק בטור ושולחן ערוך (או"ח סי' שה סע' א): "בהמה יוצאת במה שמשתמרת בו, אבל אם אינה משתמרת בו אז הוי נטירותא יתירתא ביותר והוי משאוי". איסור לקחת חפצים שאינם נחוצים הוא איסור מחמיר:

נאמר בגמרא שבת (קנ"ג ע"ב - קנ"ד ע"א): "אמר רמי בר חמא המחמיר אחר בהמתו בשבת בשוגג חייב חטאת במזיד חייב סקילה".

וכתב הרמב"ם (שבת פ"כ ה"א): "אסור להוציא משא על הבהמה בשבת... ואם הוציא על הבהמה אף על פי שהוא מצווה על שבייתה אינו לוקה... לפיכך המחמיר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאוי פטור".

בטור ושולחן ערוך כתב (או"ח סי' רסו סע' א, ב): "מי שהחשיך לו בדרך בע"ש ועמו כיש אם יש עמו עכו"ם וחמור יתן כישו לעכו"ם... אין עמו עכו"ם יניחנו של החמור כשהוא הולך ויהיה ליטול ממנו בכל שעה שיעמוד וכשיחזור וילך יניחנו עליו". ביאר המשנה ברורה (סי' רסו ס"ק ז): "ואין עובר על זה אלא כשהיא עושה עקירה והנחה על ידו".

ה. מותר להוציאן כשקשורים להן פעמונים פקוקים שאינם משמיעים קול⁵.

ו. מותר להוציאן כשיש להן מספר ממשלתי או משקי באוזן⁶.

ז. כשמוציאים את בעל החיים עם רצועה, יש להקפיד על כך שקצה החבל לא יבלוט טפח או יותר מחוץ ליד המוליך אותה, וכן החבל שבינו לבהמה לא יתקרב יותר מטפח לאדמה⁷.

ח. אין לצאת יותר מ'תחום שבת', דהיינו אלפיים אמה מחוץ לעירוב היישוב, אך ניתן לעשות עירוב תחומין בערב שבת, וכך ניתן לצאת אלפיים אמה נוספים, לאותו כיוון שנעשה בו העירוב, סה"כ 1920 מטר מקו הגבול של היישוב⁸. וכן ניתן לעשות גם עבור עדר השייך לקיבוץ או למושב שיתופי⁹.

ט. יש להניח את העירוב במרחק הקטן מ 960 מטר מקצה עירוב היישוב, כדי שיוכל הרועה ללכת בכל תחום היישוב¹⁰.

5. על פי גמרא (שבת נג ע"א) "ופוקין לה זוג בצוארה ומטיילת עמו בחצר". וכן משנה (שבת נד ע"ב): "אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק", ובגמרא (שם): "ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא". ביארו הראשונים במקום, שאין לקשור לבהמה פעמון בחצר משום שבכך היא משמיעה קול, אך אם הפעמון פקוק-שיש בו בדים כך שאינו משמיע קול, מותר לקושרו על הבהמה. גם במקרה שהפעמון פקוק אין לצאת בו לרשות הרבים משום שנראה כאילו שהוא עומד למכור את הבהמה, כך מבארים רש"י (שבת נג ע"א), מאירי (שבת נג ע"א), ריטב"א (שבת נג ע"א, נד ע"ב), מאירי (שבת נד ע"ב) וכן נפסק בטור ושולחן ערוך (סי' שה סע' יא): "ופוקק זוג שבצוארה ומטייל בה בחצר, אבל לא תצא בו לרשות הרבים אע"פ שהוא פקוק בין אם הוא בצוארה בין אם הוא בכסותה". וכך כתבו למעשה המשנה ברורה (ס"ק מב וס"ק מג) ו'שמירת שבת כהלכתה' (פרק כז סע' ט), שחוששין להשמעת קול בחצר, ולכך שהדבר נראה שהוא מעוניין ללכת ולמכור את בהמתו בשוק. יש לציין כי הרב נתן-חי, רבה של איתמר אמר לי כי לדעת הרב אליהו זצ"ל במקום חשש גניבה, או חשש בטחוני מותר להשאיר את הפעמון ואין צורך לפוקקו.

6. המספר קבוע באוזן ואין חשש שהוא יבוא לטלטל אותו בשבת. ראה 'שמירת שבת כהלכתה' (פכ"ז סע' ט).

7. שמירת שבת כהלכתה (פרק כז סעיף ח).

8. כדין עירוב תחומין, שמותר לעשותו בערב שבת. כפי שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' תח סע' א): "מותר לערב עירובי תחומין ולקנות שביתה סוף התחום, ולכן מי שיצא מהעיר בע"ש והניח מזון שתי סעודות רחוק מהעיר בתוך התחום וקבע שביתתו שם, אע"פ שחזר לעיר ולן בביתו, נחשוב אותו כאילו שבת במקום שהניח בו השתי סעודות".

9. שו"ת 'באוהלה של תורה' לרב יעקב אריאל שליט"א (ח"א סי' ג' אות כב). הספק הוא האם מכיוון שמדובר בעדר השייך לכל חברי הקיבוץ, אין הרועה יכול לערב עירוב תחומין מעבר לאלפיים אמה.

10. שולחן ערוך (או"ח סי' תח סע' א). אם מערב את עירובו יותר ממרחק זה, וקובע את שביתתו במקום המרוחק מהעיר, כלו אמותיו מחוץ לעיר, ואינו יכול ללכת בתוך מקום שביתתו יותר מארבע אמות לכל צד.

י. בכל יציאה מחוץ לתחום הישוב, אין לטלטל חפצים כגון מקל, אבנים וכדומה.
 יא. ביישובים שיש ביציאה מחוץ לתחומם סכנה ביטחונית, או שיש חשש לתפיסת קרקעות על ידי גויים, יש להתייעץ עם רב היישוב ועם רכז הביטחון, עד כמה היציאה נצרכת בשבת, האם מצב הביטחון מאפשר לצאת, המרחק שניתן להגיע אליו, וכן אלו חפצים מותר לקחת (נשק, טלפון נייד וכדומה)¹¹.
 יב. במידה וישנו צורך והיתר לצאת יש לדאוג לכך שחפצי המוקצה (טלפון, מכשיר קשר, תיקי עזרה ראשונה וכדומה) יהיו צמודים לגוף כדי שלא יורידו אותם ויטלטלו אותם בשטח.
 יג. אם ישנו צורך להוציא מים עבור בעלי החיים או האדם אפשר לקשור היטב על בעלי החיים וליטול הם, אך בתנאי ששיש לקחת ולהחזיר מהבהמה כל זמן שהיא עומדת ולא זזה ממקומה¹².

החזרת הצאן

יד. מותר להחזיר את הצאן מהמרעה בשבת מכיוון שדרכו לחזור לשם באופן רגיל, ולכן יש להוציא רק בעלי חיים שכבר מורגלים בדיר זה כדי שלא תהיה בכך צידה¹³, אך בתנאי שהדיר שמכניסים אליו את הצאן הוא גדול דיו, שיש קושי לתפוס את הצאן בתוכו¹⁴. אין לטלטל את הצאן בידיים¹⁵.

-
11. ככלל במקרים של גויים שבאים לגנוב אפילו קש ותבן יוצאים עליהם בשבת כמובא בגמרא עירובין מה, א, שו"ע או"ח שכט, ו.
 12. הנחת חפץ על בעל החיים אסורה משום מחמר, אלא שבמידת הצורך אפשר להניח ולקחת חפץ מבהמה בעודה עומדת, ולא לגרום לה ללכת אלא שהיא תלך מעצמה. ראה שו"ע או"ח רסו, ב.
 13. נאמר בגמרא (שבת קז ע"א): "חיה ועוף שברשותו הצדן פטור". ביארו רש"י והר"ן (לח ע"ב בדפי הרי"ף, ד"ה חיה) את טעם הדבר: "פטור אם צדן שהרי ניצודין ועומדין".
 המאירי (שבת קז ע"א) סובר שבמקרה זה פטור אבל אסור: "חיה ועוף שברשותו שהצדן פטור מ"מ לכתחילה אסור כדין כל פטורי דשבת".
 וכך נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שטז סע' יב). אמנם המשנה ברורה (ס"ק נט) חילק בין בעלי חיים שאינם שנשמים, ואותם מותר אף לצוד למקום צר, לבין בעלי חיים שנשמים, ואותם מותר לצוד רק למקום שקשה לתפוסם. מכל מקום דין הצאן הוא כשל בעלי חיים שנשמים, על כן לכתחילה מותר להכניסם רק למקום שקשה לתפוסם בו. שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף לה.
 14. במשנה (שבת קז ע"א) הובאה דעתו של רבן שמעון בן גמליאל: "מחוסר צידה פטור שאינו מחוסר צידה חייב". ביאר רש"י את דבריו, שבמקום שבו קשה לתפוס את בעל החיים, אין איסור צידה, ומותר להכניס לתוכו את בעל החיים.
 - אם כן, מובן שניתן לכנס בעלי חיים שברחו, למקום שבו יהיה קשה לתפוסם, גם אם המקום הוא מגודר.
 15. לדעת הט"ז והמשנה ברורה בדעת המחבר, על אף שמותרת הצידה, אין לטלטל את הבהמה בידיים.

טו. במקרה שבו בעלי החיים מרדו, דהיינו לא חזרו לדיר אף בשעות הערב, אם יש חשש שיגנבו, יאבדו או יזיקו, מותר להכניסם למקום שקשה לתופסם בו¹⁶, אך עדיף לעשות כן בעזרת כלבים וכדומה, על ידי גוי או על ידי קטן. אם אין קטן או גוי, ניתן לכנסם על ידי יהודי גדול¹⁷.

טז. במקרה שבהמה מרדה מותר להיכנס לדיר על ידי פתיחת השער רק אם סוגר אותו מיד לאחר כניסתו, והוא ממלא בגופו את כל הפתח¹⁸.

יז. כשמחזירים את הצאן מהמרעה, ומעוניינים לסגור את השער על מנת שהצאן לא יצא, ישנן כמה אפשרויות לסגירת השער:

1. גומיות חזקות שיהיה ניתן ללפפן בשער.

2. שרשרת ומנעול.

3. כשיש חוט שזור (חוט ברזל) ניתן ללפף ליפוף אחד בלבד, ויש להימנע בשימוש בו בשל הקושי להשתמש בו.

יח. מותר לצאת עם כלבי מרעה למרעה, גם עם הקולר הצמוד לגופם, בין אם מדובר בקולר רגיל ובין אם מדובר בקולר כנגד קרציות. אם מחזיקים את הכלבים ברצועה¹⁹, ראה סעיף ז.

16. הרשב"א (שבת קח ע"א) מביא את הירושלמי (שבת פ"ד ה"א): "לא אמר אלא שברשות, הא אינן

ברשות אדם חייב, אמר רבי יוסה הדא אמרה שור שמרד הצדו בשבת חייב".

שולחן ערוך כתב (או"ח סי' שטז סע' יב): "חיה ועוף שברשותו מותר לצודו, והוא שלא ימרודו; אבל אם הם מורדים, אסור לתפסם אפילו בחצר, אם החצר גדול שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה. הגה: וי"א דאסור לצוד חיה ועוף שברשותו ואם צדו, פטור; אבל פרה וסוס, וכל שכן שאר חיה ועוף שמרדו, אם צדו חייב חטאת, וכן עיקר".

המחבר והרמ"א נחלקו מה הדין במקרה של חיה ועוף שברשותו. לדעת המחבר כל עוד בעלי החיים לא מרדו, מותר לתופסם, אך אם מרדו אין לעשות כן. אולם לדעת הרמ"א כל תפיסה של בעלי החיים אסורה, אלא שאם הם ברשותו, האיסור הוא מדרבנן, ואם הם מורדים האיסור הוא מן התורה. האחרונים נחלקו בשאלה כמי יש להכריע: הט"ז (ס"ק יא) באפשרות ראשונה מביא את דעת רש"ל, הסובר כמחבר. באפשרות שנייה הוא מביא את תשובת מהר"ר בנימן, שסובר כרמ"א. כדעת הרמ"א סוברים גם כן המגן אברהם והמשנה ברורה בדעת אחרונים. על כן יש להכריע כרמ"א, ותפיסה של בעלי החיים שמרדו, אסורה.

17. עפ"י משנה ברורה (סי' שטז ס"ק נח וס"ק ס), וכן הוא כתב בדעת הרמ"א.

18. חזו"א כתב (נב, טז): "בענין חשש צידה אחרי שעוף שברשותו אפי' לדעת המחמירין אינו אלא מדרבנן יש להקל ולסמוך על דעת המתירים שם מפני צעב"ח והפסד, ומיהו אם אפשר לחכות עד הלילה אין להקל כלל".

18. משום שרק באופן זה אין צידה, ראה 'שמירת שבת כהלכתה' פרק כז סע' לח).

19. קולר נגד קרציות קשר לכלב במשך כמה חודשים, וכן הקולר הרגיל מיועד לתפיסת הכלב

יט. תיקון גדרות בשבת: כשמגלים בשבת שישנן גדרות קרועות ויש חשש שמא בעלי חיים ייגנבו או יאבדו, מותר לומר לגוי באופן עקיף שיתקן את הגדרות²⁰.

לגבי הגדרת רשויות הישוב, ראה לעיל בפרק יב.

כדי למנוע בעיות בקיום הלכות שבת והלכות שכנים, יש לדאוג שהכלובים שמכניסים אליהם את הצאן בנויים היטב ואי אפשר לצאת מהם.

ולקשירתו לאחר החזרה מהמרעה, בשני המקרים לא מורידים קולרים אלו, ולכן אין חשש שיטלטלם, ומותר לכלבים לצאת בהם, ראה לעיל סעיף ד ובהערה.
20. כדין 'כל המכבה אינו מפסיד' ראה בפרק 'הפסד' עמ'... יתכן שיש בתיקון משום מלאכות האסורות מן התורה, כגון חיתוך וקשר בר קיימא, ולכן ניתן לומר רק באופן עקיף.

י.ד. סדרי עדיפויות בעשיית מלאכות בשבת

במקרה שבו הותר לעשות מלאכה בשבת, סדר העדיפויות לעשיית המלאכות הוא כדלהלן¹:

א. הדרך העדיפה ביותר היא על ידי 'גרמא'. דהיינו, שהפעולה אינה נעשית מיד אלא לאחר זמן.

ב. כשאין אפשרות יש לעשות בשינוי. דהיינו, עשיית הפעולה שלא בדרך הרגילה שלה אלא באופן שאינו רגיל לעשותה. מלבד מלאכת החליבה שיש לחלוב לאיבוד כשאין אפשרות לחלוב בגרמא².

ג. כשאין אפשרות לעשות בשינוי, מותר לומר לגוי שיעשה עבורו את הפעולה הנצרכת³.

פעולות תחזוקה שגרתיות בשבת

ד. אין לבצע כל פעולות תחזוקה הנדרשת במשק.

ה. אין לקשור בחבלים מסגרות שנפרצו בקשר של קיימא, אך מותר לקשרן על ידי גומיות, או חוט שזור כשמסובבים סיבוב אחד בלבד⁴. ג. אין לחבר צינור מים שנקרע, על ידי מחבר פלסטיק (דוגמת מחברי "פלסאון"), אלא יש לקפל את הצינור במקום האפשרי, וכן אין לחבר בצינור חיבור שהשתחרר⁵.

1. במקרים כגון: תקלה במערכת המים בשוקת, שיש צורך להפעיל את משאבות המים.
2. ראה למשל 'אורח משפט' (סי' סד), שמרן הרב זצ"ל התנגד נחרצות לחליבה לתוך אוכל.
3. על פי 'חוות בנימין' (ח"א סי' כז), וכן סובר למעשה הגר"י אריאל (תחומין) 'הדרכים להיתר מלאכה בשבת בשעת הדחק, וסוגן'.
- הערת הרב וייטמן: מכיוון שיש מחלוקת גדולה לגבי הגדרת 'גרמא', הדרך העדיפה ביותר היא אמירה לגוי.
4. מדובר בדרך כלל בקשר שמיועד לעמוד זמן רב, ואין לעשות קשר קבוע בשבת.
5. על פי דברי הגמרא (שבת מז ע"א-ב), שאין לחבר מיטה של טרסיים בשבת. בטעם הדבר ביאר רש"י שם: "הוא תחלתו וגמרו ונמצא עושה כלי וחייב משום מכה בפטיש אב לכל גומרי מלאכה ולא משום בנין דאין בנין בכלים". וכן כתב הט"ז (או"ח סי' שיג סע' ו): "כתב המגן אברהם שהדבר אסור משום שהוא עושה כלי".
- וכן פסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שיג סע' ו): "מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת".

טו. עבודת הגוי בשבת

א. אסור לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת. הגדרת איסור האמירה הוא: "כל מה שהוא אסור לעשותו, אסור לומר לאינו יהודי לעשותו"¹. דהיינו, כל מלאכה שאסור ליהודי לעשותה, אסור לומר לגוי שיעשה אותה, לבד מהמקרים שיובאו להלן, שבהם מותר לומר לגוי לעשות מלאכה.

ב. במקרה של צער בעלי חיים לא נאסרה אמירה לגוי, לכן במשק שיש בו גוי, מותר לעשות על ידו רק פעולות שמטרתן היא מניעה ישירה של צער בעלי חיים, אך פעולה שאין בה מניעה של הצער, יש לעשותה רק באופן שאינו כרוך בחילול שבת כל שהוא².

ג. עובדים זרים שמצויים במשק באופן קבוע, מותר ליהנות ממלאכה שעשו לצורך מניעת צער בעלי חיים³.

ד. אולם אם נאמר לגוי לעשות בשבת מלאכה, שאינה לצורך מניעת צער בעלי חיים, אין ליהנות ממנה בשבת⁴, ומותר ליהנות ממנה במוצאי שבת רק לאחר הזמן

1. שולחן ערוך (או"ח סי' שז סע' ב), איסור זה הוא מדרבנן.

2. על פי מהר"ם מרוטנבורג (דפ' פראג סי' מט), שהתיר על פי הגמרא (שבת קכח) לומר לגוי שיחלוב את פרותיו, וכן מובא באחרונים, שכתבו על כמה מקרים שיש בהם צער לבהמה, שמותר לומר לגוי לסייע לה; במקרה שבהמה נפלה לאמת המים, ניתן לומר לגוי שיוציא אותה מהמקום שהיא נפלה אליו. הרמ"א (שו"ת הרמ"א, סי' עט) התיר לומר לגוי להאכיל אווזים בשבת, למרות שהם מוקצה. פמ"ג, כ"פ החיים ו'ביאור הלכה' התירו לומר לנוכרי שיסייע לבהמה בהמלטה.

3. על פי ב"ח (סי' שכ ד"ה הסוחט, הובאה דעתו גם בט"ז, סי' ש"ק יב, ובלבוש) בדעת ה"ש אומרים' בשולחן ערוך (סי' שה סע' כ), שעל אף שמותרת אמירה לנוכרי, יש לקנות ממנו את החלב: "ונראה דבשפחות אינם יהודים שנשכרים לשנה לכל מלאכה אין צריך לומר לו טול החלב לעצמך ולא לחזור ולקנותו ממנו דכל מלאכה שעושה אינו יהודי בבית בעל הבית בין בחול בין בשבת אדעתא דנפשיה קא עביד לקבל שכירות דאדעתא דהכי נשכר מתחלה אבל באומר לאינו יהודי מן השוק חלוב לי בהמה זו צ"ל חלוב לעצמך והכי נהוג עלמא".

מובן, שלאחר שהפועל למד את סדרי העבודה, סדר היום שלו קבוע, ואין צורך לומר לו בכל חליבה שיבוא לחלוב, אלא זהו חלק מהשגרת היום שלו, וכן, דבריו נסובים על מקרה שיש בו צער בעלי חיים, ובשלו התירו אמירה לנוכרי. על כן מותרת ההנאה ממעשיו.

4. משנה (שבת קנא, א), דין זה נאמר ביחס לצרכי קבורה, הגמרא דנה באיסורי תורה- מלאכת הוצאה. יש לציין כי דעות רבות נאמרו בראשונים ביחס להנאה ממעשהו של הגוי, וניתן להגדיר שכל שהיתר אמירתו לגוי הוא גורף יותר, וככל שעשייתו ע"י הנכרי נעשית עבור עצמו ולא עבור היהודי,

- בו היתה אפשרות לעשות את המלאכה לאחר צאת השבת⁵.
- ה. אם המלאכה נעשתה בפרהסיא אין ליהנות כלל ממעשה זה⁶.
- ו. מותר לומר לגוי שיעשה עבור בעלי החיים הסובלים, גם מלאכות שאסורות מן התורה⁷.
- ז. מותר לומר לגוי שיחלוב את הבהמה בשבת, ושיתקן תקלות הקשורות בהפעלתה התקינה של החליבה⁸.
- ח. אסור לומר לגוי שיגוזז את הצאן בשבת⁹.
- ט. מותר לומר לגוי שיטפל בפצעים שנגרמו לבהמה, גם אם הדבר כרוך בתפירה או במריחת משחות¹⁰.

כך ההנאה ממעשה זה בשבת ולמוצאי שבת, קלה יותר. וכן לאידך גיסא, ככל שאמירתו אסורה לנכרי או שהמעשה נעשה בצורה ישירה עבור ישראל בלבד, כך איסור ההנאה גורף יותר, ולחלק מהדעות אף נאסר לישראל עולמית.

5. רמב"ם (שבת ו,ב), תוס' (שבת קנא, ד"ה נכרי), רי"ף (שבת סד ע"ב בדפיו), ר"ן (שבת סד ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה מתני'), ריטב"א (שבת קנא ע"א ד"ה גוי שהביא) בשם רבותיו והרי"ד, רא"ש (שבת פכ"ג ס' ט), שו"ע (או"ח ס' שז סע' כא), גדר זה הוא גדר של 'בכדי שיעשו'. ראה שו"ת הרשב"א (ח"א ס' לט), וכך נקט למעשה השו"ע (או"ח ס' שז סע' כ). יש לציין כי לדעת רש"י (שבת קנא, ד"ה לא יספוד), ורבינו ירוחם (נתיב יב חלק יב, איסור ההנאה הוא לעולם, וטעם הדבר הוא משום קנס).

6. רמב"ם (שבת ו,ב, וה"ה), ר"ן (שבת סד ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה מתני'), וכך הוא ביאר את הגמרא שעסקה בסרטיא וכ"כ אף בדעת הגאונים, רש"י והרי"ף. בעל המאור (שבת סד ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה מאי מקום קרוב) ראה ריטב"א (שבת קנ ע"ב ד"ה גוי) שכתב בדעת רש"י שכל מה שנעשה עבור יהודי בסופו של דבר יהיה בפרהסיא ולכן הוא נאסר, ולדעתו מסקנת הסוגיה שכל מה שבפרהסיא אסור עולמית לאותו אחד שהמעשה נעשה עבורו, וכ"פ השו"ע (או"ח ס' רמד סע' א). וכ"כ נושא הכלים על השו"ע בס' שז סע' כ, שהתיר ליהנות במוצאי שבת לאחר בכדי שיעשו, אם הדבר נעשה בפרהסיא, איסור ההנאה הוא עולמי.

7. על פי המהר"ם מרוטנבורג (ס' מט דפוס פראג), שהתיר את האמירה שיחלוב את הבהמה, וחליבה אסורה מן התורה, ראה בפרק 'חליבה בשבת'.

8. על פי הגמרא (שבת קכ ע"ב), מהר"ם מרוטנבורג (דפ' פראג ס' מט), שמותר לומר לגוי שיחלוב את הפרות: וכן סובר השולחן ערוך (או"ח ס' שה סע' כ) בדעה הראשונה. ביאר המשנה ברורה (ס' שה ס"ק עג) בדעת המחבר, שדי בכך שהחליבה נעשית בשל צער בעלי חיים כדי להתיר את האמירה.

9. כיוון שהגזיזה היא פעולה שאיננה נחוצה לרפואת הכבשה, אין היתר לומר לגוי לעשותה.

10. זאת משום שפעולות אלו נצרכות לרפואתה של הכבשה. מותר לומר לו לעשותן, משום שהיתר האמירה נסוב גם על פעולות שאסורות מן התורה.

י. במקרה שיש בו צער בעלי חיים, מותר לומר לפועל גוי שיתקשר לטכנאי או לוותרניר גוי, כדי שיבוא למשק לטפל בבעלי החיים¹¹. יש לדאוג לכך שהוא ייכנס ליישוב בדרך צדדית¹².

יא. אין לומר לגוי לקרב את האוכל לבהמות באמצעות טרקטור, אלא יש לדאוג לכך שהאחריות על קירוב האוכל תוטל באופן קבוע במשך ימות השבוע על גוי מסוים, והוא יעשה זאת גם בשבת.

11. הערה זו מבוססת על מאמרנו 'הזמנת וטרניר או טכנאי גוי על ידי עובד גוי בשבת' (אמונת עתיד

מס' 90, עמ' 40), ראה שם באריכות את כל פרטי הדין.

הקריאה לוותרניר או לטכנאי נעשית על ידי הטלפון.

בנושא השימוש בטלפון בשבת ישנן כמה שאלות:

א. נחלקו האחרונים בשאלת השימוש בחשמל, כשלא מדובר ב'נחלת של מתכת'; לדעת ה'בית יצחק', 'אגרות משה' והרב שלמה זלמן אויערבאך, במקרה בו לא מעורב חוט להט איסור השימוש בחשמל הוא מדרבנן, אך לדעת החזו"א האיסור הוא מדאורייתא. נכתב בשו"ת 'מנחת יצחק' (ח"ח סי' כו) שלמעשה, במקרה הצורך אין סוברים כחזו"א, מכיוון שיש פוסקים אחרים שאינם סוברים כמותו. מכיוון שלדעת רוב הפוסקים איסור השימוש בחשמל הוא מדרבנן, ורק לדעת החזו"א האיסור הוא מדאורייתא, ניתן לסמוך על הסוברים שמדובר באיסור דרבנן.

ב. התאורה וכתובת המספרים על גבי המסך בטלפון נייד נעשים על ידי נורות "x". בתאורה זו אין איסור דרבנן של 'מוליד', כפי שכתב פרופ' לב ('מערכי לב' עמ' קכב).

ג. הכתיבה על גבי מסך הטלפון היא כתיבה שאינה מתקיימת, שהרי לאחר שחוייג המספר והתבצעה השיחה, הרישום נעלם מהמסך, אמנם הוא נשמר בזיכרון השיחות היצאות וההכנסות, אולם פשוט הוא שאין זה נחשב לכתיבה שם, אלא להכנסה של מידע לזיכרון, שלאחר זמן מסוים אף נמחק משם. מתבאר בגמרא (שבת קד ע"ב), שהכותב בשבת בכתב שאינו מתקיים פטור. אם כן מובן שאין בכך איסור תורה, אך יש בכך משום איסור דרבנן, על פי הכלל (שבת ג' ע"א) 'כל פטורי דשבת פטור אבל אסור'. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שמ סע' ד). ו'מנחת יצחק' (ח"ז סי' יג) ציין שרק כתיבה שמתקיימת יותר מיום אחד נחשבת לכתיבה אסורה.

ד. נחלקו עולא ורבה בגמרא בשבת האם יש איסור בכל האופנים של השמעת קול, או שיש איסור רק בכלי המיוחד לכך: למעשה נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שלח סע' א) כדעת רבה, שאיסור השמעת קול הוא רק בכלי שיר, גם אם אינו מתכוון להשמיע שיר. על פי פסק זה כתבו האחרונים שיש בשימוש בטלפון משום איסור משמיע קול, כך סוברים: 'בית יצחק' (יו"ד ח"א בהשמטות סי' לא), 'משפטי עוזיאל' (כרך ג או"ח סי' נא), אג"מ (או"ח ח"ג סי' נה).

יוצא מכל הנ"ל, שהשימוש בטלפון ובטלפון הנייד אסורים בשבת מדרבנן, וכך כתב לי גם כן הרב ישראל רוזן שליט"א מ'מכון צומת'.

אם כן, מכיוון שבשבת במקרה של צער בעלי חיים הותרה האמירה לגוי, וכן השימוש בטלפון נייד אסור מדרבנן, מותר לומר לגוי שיתקשר לוותרניר או לטכנאי גוי כדי שיבוא לטפל בבהמות בשבת.

12. על פי הנחיית הגר"י אריאל שליט"א.

יב. אם אין אפשרות כזו, מותר לומר לגוי שיש לקרב את האוכל, ואם ייקח את הטרקטור מעצמו ויקרב, אין חיוב למנוע אותו מכך¹³.

יג. מותר לגוי לקרב את האוכל כמספר הפעמים שמקרבים אותו בכל יום.

יש לדאוג לכך שכל הפעולות הנדרשות עבור בעלי החיים, שניתן לעשותן בערב שבת, או לדחותן למוצאי שבת, בלא שייגרם צער לבעלי החיים בשבת, ייעשו בערב שבת או במוצאי שבת; ואין לומר לגוי לעשותן בשבת.

13. כך הורה לי בעל פה הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א. טעמו הוא שבכך הם מוגדרים בתור עובדים בשלהם.

טז. פסח¹

א. איסור חמץ בפסח כלל גם איסור הנאה², ללכן אין להאכיל את בעלי החיים חמץ בפסח.³

ב. אסור ליהנות גם מחמץ של גוי, ולכן גם אם החמץ נמכר ב"מכירת חמץ" אסור ליהודי להשתמש בו לטובת בעלי חיים.⁴

ג. איסור חמץ בפסח כולל גם איסור "בל יראה", ולכן אסור להחזיק ברשות האדם חמץ שמיועד לבעל חיים שאינו ברשות הבעלים.

ד. תערובת חמץ- למושג "תערובת חמץ" בפסח ישנן שתי משמעויות, האחד מושג מקצועי שמובנו הוא מזון מרוכז המכיל בעיקר גרעינים שונים, ויטמינים וכו', השני הוא מושג הלכתי הקשור לכך שהחמץ מעורב כחלק ממאכלים אחרים, ואינו ניכר בפני עצמו.

ה. **השלכות למושג המקצועי**- ברובם של מכוני התערובת מרטיבים את הגרעינים לפני הטיפול בהם, לכן כל התערובת המגיעה ממכוני תערובת **היא בחזקת חמץ** כיוון שהגרעינים הורטבו, גם אם התערובת יבשה כעת, ואין להאכילה בפסח.

ו. **השלכות למושג ההלכתי**: המדד הקובע לאיסור תערובת חמץ הוא, היותו ראוי לאכילת כלב, לכן מזון לבעלי חיים נכלל תחת איסור תערובת חמץ. תערובת חמץ שנתערבה בפסח אסורה גם כשחלק החמץ בה הוא מינימלי. רק במקרה בו החמץ מעורב לפני הפסח **ובטל בשישים** ישנה חלוקה בין שני מצבים: א. אם התערובת לחה היא מותרת לכל הדעות. ב. אם היא יבשה, או שהחמץ נותן טעם בתערובת זו יש הסוברים שהיא נאסרת בפסח, ויש מתירים.⁵

1. תודתי נתונה לרב זאב וייטמן שליט"א, רבה של תנובה, על הסכמתו לפרסום הנחיות אלו בחוברת זו, הנחיות אלו הן כלליות, לכלל הרפתנים והנוקדים.

2. שו"ע או"ח תמג, א.

3. שו"ע או"ח תמג, א.

4. רמ"א, שו"ע או"ח תמג, א.

5. שו"ע או"ח תמז, ד, ההשלכה המרכזית לכך היא שבמקרה שבעל החיים יכול לאכול רק מזון מסוים, ובלעדיו בעל החיים יסבול באופן משמעותי, ומאידך במזון המתאים המרכיב של החמץ הוא פחות משישים והוא מעורב במזון כבר לפני פסח, והוא אינו ראוי למאכל אדם, ניתן להקל וליתנו לבעל החיים גם בפסח, וכאמור רק כשאין אפשרות לתת מזון כשר בפסח, ראה שו"ע או"ח תמב, ד.

ההזנה בפועל

- ז. אין לתת תערובת המורכבת המכילה אחד מחמשת מיני דגן.
- ח. אין לתת לפני בעלי חיים גרעינים יבשים של חמשת מיני דגן מכיוון שיש חשש סביר שהגרעינים יירטבו מהרוק של בעלי החיים/ מכלי המים ובכך הם יחמיצו.⁶
- ט. אין לתת שברי תירס בפסח, מכיוון שהם מעורבים בגרעיני דגנים.
- י. זבל עופות טעון אישור כשרות לפסח.
- יא. אין לתת לבעלי החיים חציר או תחמיץ מחמשת מיני דגן, ובכלל זה גם קש העשוי מחמשת מיני דגן (קש שעורה/ שיבולת שועל).⁷
- יב. מותר לתת תחמיץ, חציר או קש שמקורו הוא תירס או קטנית- בקיה, תלתן וכיו"ב.
- יג. גם במקרה של צער בעלי חיים אין לתת לבעל החיים מזון חמץ בפסח.

היערכות כללית

- יד. היערכות מראש והתייעצות עם וטרינר לפני פסח חוסכים שאלות רבות בפסח עצמו.
- טו. יש לנקות את הכלים מספר ימים לפני הפסח.
1. מתאריך ח' בניסן, יש להזין את הצאן במזון כשר לפסח בלבד, ואין לחזור ולהזין את הצאן במזון שאינו כשר לפסח לפני כ"ב בניסן.
- ה. לפני המעבר למזון כשר לפסח, יש לבצע ניקיונות והכשרות כדלהלן:
1. ניקיון יסודי של כל מכונת החליבה וסביבתה (רצוי להחליף את בטנות הגביעים).
2. כיסוי הפתחים של צינור החלב.
3. ניקיון יסודי של עגלות החלוקה, מערבלי המזון והשופל, משאריות מזון לא כשר לפסח.

6. ראה מ"ב תסו, ב.

7. יש מקום להקל בתחמיץ או חציר שנקצרו לפני שלב החלב (בימים הראשונים לאחר הפריחה, מכיוון שבשלב זה עדיין אין גרעין כלל בצמח), אך יש לבחון בצורה מדויקת אם אכן הגרעין עדיין לא התחיל להתפתח, ובכל מקרה של ספק אין להאכיל בתחמיץ או חציר זה.

4. סגירת כל התאים, הבורות, המתבנים והסילוסים שמכילים חומרים לא כשרים (לפסח) את המזונות הכשרים לפסח יש לאחסן בתאים נקיים שאין בסביבתם חמץ שעלול להגיע אליהם). את התאים הסגורים יש לסמן בסימן "חמץ".
5. ניקיון האבוסים במטאטא לפני חלוקת מזון כשר לפסח.
6. בתקופת הייצור הכשר לפסח, יש להקפיד להרחיק כל חמץ ממקומות שמהם הוא עלול להגיע לחלב (מכונת החליבה, מיכלי החלב והמיכלית), ולכן יש להקפיד שלא לאכול במקומות אלו.
7. מומלץ גם למכור את כל המבכירות שלא המליטו, בתקופה זו.

שיוק חלב ביום טוב שני

טז. בחגים הסמוכים לשבת, כשלא ניתן לאחסן את כל כמות החלב במכלי החלב הקיימים במשק⁸, הדרך העדיפה ביותר היא לשכור מכלית שתעמוד בחצר המשק כבר מערב החג, ולהעביר אליה חלב קר לאחר שהמכלים הרגילים התמלאו.

במקרה שאין אפשרות כזו, ניתן להעביר את החלב למחלבה על ידי גוי, אולם הדבר תלוי באפשרויות המעשיות הקיימות באותו זמן ויש להתייעץ עם מורה הוראה הבקיא במציאות הקיימת.

8. על פי נהלי מועצת החלב, יש לדאוג שתהיה אפשרות לאחסן את החלב הנחלב במשק למשך 48 שעות לפחות, לפי תנאי הייצור בעונת השיא.

יז. חול המועד

- א. בחול המועד מותר לעשות רק פעולות רפואיות דחופות, ויש לבטל את כל הביקורים השגרתיים בימים הקבועים שבהם הווטרנר מגיע למשק.¹
- ב. פעולות שאינן נחוצות לצורך התפעול התקין של הדיר, אין לעשותן.²

1. בגמרא (מו"ק י ע"ב) נאמר: "רבא שרא למישקל דמא לבהמה בחולא דמועדא אמר ליה אביי תניא דמסייע לך מקיזין דם לבהמה ואין מונעין רפואה לבהמה בחולו של מועד". הברייטא שאביי הביא ממנה ראייה היא התוספתא (מו"ק פ"ב הי"א). מבארים תוספות (מו"ק י ע"ב), מאירי (מו"ק י ע"ב), ב"י (סי' תקלז), לבוש (סי' תקלו סע' ב) וערוה"ש (סי' תקלו סע' ב), שהרפואות המותרות הן אף רפואות שיש בעשייתן מלאכה. הטור (סי' תקלו) פסק: "מותר להקזיז דם לבהמה ואין מונעין ממנה כל רפואה". השולחן ערוך (סע' ג) הוסיף על דברי הטור, וכתב שהיתר זה הוא אף אם יש ברפואה מלאכה: "אין מרביעין בהמה במועד, אבל מקיזין לה דם ואין מונעין ממנה כל רפואה, אפי' אם יש בה מלאכה".

כתב המשנה ברורה (שם ס"ק לו), שהיתר עשיית המלאכות הוא אף במלאכות דאורייתא. בטעם הדבר, כתבו המאירי (מו"ק י ע"ב), הריטב"א (מו"ק י ע"ב) וערוה"ש (סי' תקלו סע' ב), שמדובר במלאכת דבר האבד. אם כן, בכל מקרה שבו יש חשש רפואי לבהמה, מותר להזמין את הווטרנר.

2. נחלקו הראשונים בביאור הגמרא בחגיגה (יח ע"א), האם איסור המלאכה בחול המועד הוא מן התורה או מדרבנן. לדעת רש"י (חגיגה יח ע"א), ספר החינוך (מצוה שכג), יראים (סי' שד) בשם רבותיו, הובא גם במרדכי (מו"ק סי' תתלה), מגן אברהם וביאור הגר"א (סי' תקל) בדעת השו"ע, איסור המלאכה הוא מן התורה.

אולם לדעת התוספות (חגיגה יח ע"א, ד"ה חולו של מועד) איסור המלאכה הוא מדרבנן, וכתב כן אף בשם הריב"ם ובשם ריב"א, וכן סוברים: רמב"ם (הל' יו"ט פ"ז ה"א), בה"ג (סי' כ הלכות מועד), תוספות רי"ד (חגיגה יח ע"א), מרדכי (מו"ק סי' תתלה), מאירי (חגיגה יח ע"א, מו"ק ב ע"א), רא"ש (מו"ק פ"א סי' א), טור (סי' תקל), ב"י (סי' תקל), מהרי"ל (תחילת הלכות חוה"מ). ברמב"ן (מו"ק, ד"ה עוד אני צריך) מובאת דעה נוספת, ולדעתו איסור המלאכה מעיקרו הוא מן התורה, אלא שהותרו מלאכות שהן לצורך, ומלאכות שהן דבר האבד. חכמים הוסיפו ואסרו גם מלאכת אומן.

הריטב"א (מו"ק ב ע"א) סובר שיש להכריע כדעת רש"י ורמב"ן, שהאיסור הוא מן התורה, וכותב כן אף בשם רבותיו. לדעת הב"י (סי' תקל) ההכרעה במחלוקת זו היא כדעת הסוברים שאיסור המלאכה הוא מדרבנן. אולם, הבאה"ל (סי' תקל, ד"ה ומותר במקצתן) הביא דעות ראשונים רבות לכאן ולכאן. לדעתו, מכיוון שמדובר בספק דאורייתא, "אין למהר להקל כי אם לצורך גדול". וכן נכתב ב'משנה ברורה' (סי' תקל ס"ק א): "ומאוד יש לזהר שלא להקל יותר ממה שהתירו חכמים". ובספר 'חול המועד כהלכתו' נכתב (עמ' כו- לא מהד' תשמח): "ולהלכה למעשה, רוב

ג. כל הפעולות שהותר לעשותן בחול המועד, מותר לעשותן על ידי יהודי ואין צורך לחפש דווקא גוי.

ד. בחול המועד אין לחסן את הצאן בחיסוני השגרה שנותן השירות הווטרinרי, וכן אין לסמן במספר ממשלתי את הוולדות במשק.

ה. חובה לחסן את החיסונים שנועדו למנוע התפרצות של מגיפה שהחלה.

ו. מלאכות שלא ניתן היה לעשותן לפני החג, ואם לא יעשו אותן בחול המועד לא יהיה ניתן לעשותן שוב, או שייגרם נזק משמעותי, כפעולות שקילה ורישום של הוולדות, מותר לעשות בחול המועד³.

ז. מותר לכתוב כל דבר שיש צורך לכותבו בחול המועד, מותר לעשות כן הן בכתביה במחשב והן בכתביה ביד⁴.

הפוסקים כתבו שהוא מדרבנן. אמנם יש שהכריעו, שמלבד במקרים של צורך גדול בהם ניתן לסמוך על הסבורים שאיסורו מדרבנן יש לחוש לשיטה הסוברת שבדבר האבד או בצורך המועד, בכל אופן שיהיה הוא רק מדרבנן, וכשאנו באחד האופנים הללו, איסור המלאכה במועד הוא מן התורה".

אם כן, כל מלאכה שאינה נחוצה לצורך המועד, אין לעשותה.

3. בראשונים ובפוסקים הובאו הגדרות מספר למלאכות המותרות בחול המועד:

בתוספתא (מו"ק פ"א ה"ב) מוגדר שמותרת רק מלאכת דבר האבד.

הכלל המובא בשולחן ערוך (סי' תקל ס"א) הוא: "חול המועד אסור בקצת מלאכות, ומותר במקצת". הרמ"א הוסיף במקום: "לפי צורך העניין שהיה נראה לחכמים להתיר". בראב"ה (סי' תתלה), טור וב"י (סי' תקל), ביאור הגר"א (סי' תקל ס"א), ובמשנה ברורה (סי' תקל ס"ק א) הובא שמותר לעשות מלאכת דבר האבד.

הגדרת 'דבר האבד' מובאת במשנה (מועד קטן ב ע"א): "משקין בית השלחין במועד ובשביעית, בין ממעין שיצא בתחילה בין ממעין שלא יצא בתחילה. אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון ואין עושין עוגיות לגננים".

ובגמרא: "מאן תנא דפסידא אין הרווחה לא ואפילו במקום פסידא מיטרח נמי לא טרחינן".

מבאר הגמרא שמלאכות שמטרתן היא מניעת הפסד מותרות, ומלאכות שמטרתן היא תוספת רווח אסורות, ואף מלאכות שמטרתן הן מניעת הפסד אסורות, אם הן כרוכות בטרחה. וכן נפסק בטור ושולחן ערוך (סי' תקל ס"א, ב).

לדעת הרמב"ן (מו"ק, ד"ה: 'עוד אני צריך') הגדרת 'דבר האבד' היא: כל שבני אדם חושבים אותו להפסד וטורחים בו משום כך, מותר מן התורה. ההגדרה המובאת בטור (סי' תקלז) היא שדבר שאם לא יעשה, ייפסד, נחשב דבר האבד. וכך מבאר גם כן המשנה ברורה (סי' תקלז ס"ק א). הטור (סי' תקלז) פסק: "דבר האבד מותר לעשותו בחול המועד בלא שינוי". השולחן ערוך הוסיף על דבריו, שאמנם מותר לעשות מלאכת דבר האבד בלא שינוי, אך יש להמעיט בטרחה ככל הניתן, ואף במקום שהתירו, לא התירו אלא אם אין בו טרחה יתרה, אבל אם נדרשת בו עבודה רבה אסור. וכן נפסק ב'שמירת שבת כהלכתה' (פרק סז ס"א).

4. על פי גמרא (מו"ק יח ע"ב): "ואלו כותבין במועד קדושי נשים וגיטין ושוברין דייתיקי מתנה ופרוזבולין איגרות שום ואיגרות מזון שטרי חליצה ומיאונים ושטרי בירורין גזרות בית דין ואיגרות

ח. אין לבצע כל פעולה הקשורה בייחום (איפוס הורמונאלי, השראת ייחום והכנסת איילים)⁵.

ט. מותר לבצע פעולות של השראת המלטה בחול המועד⁶.

י. אין לגזוז את הצאן בחול המועד.

יא. אין לבצע בדיקות הריון בחול המועד⁷.

יב. בחול המועד, כשישנן גדרות קרועות ויש חשש שמא בעלי חיים ייגנבו או יאבדו, מותר לומר לגוי לתקן את הדרוש תיקון⁸.

יג. אין לומר לגוי לגדר שטח חדש בחול המועד, ויש לדאוג לכך שהשטחים המיועדים למרעה בחול המועד יהיו מוכנים לפני המועד. במקרה ונוצר צורך פתאומי שלא היה ידוע לפני כן, כגון שריפה בשטח, ניתן לומר לגוי לגדר שטח חדש, ויש לבחון כל מקרה לגופו⁹.

יד. אין למכור או לקנות בעלי חיים בחול המועד, אלא אם כן מדובר באלו המיועדים לשחיטה מיידית, שאז ניתן לסחור בהם על מנת לאכלם בחג.

טו. פעמים רבות עונת ההמלטות היא באיזור חול המועד, מכיוון שההמלטות של הצאן הן עונתיות ניתן להתכונן אליהן כראוי לפני החג, ויש לוודא כי נעשות כל פעולות ההכנה - ניקוי חצר הממליטות, ניקוי השטח של השגר לפני חול המועד ולא להמתין עד החג.

של רשות¹⁰.

ביארו הראשונים את טעם הדבר: לדעת התוספות, המאירי ו'נימוקי יוסף' (י' ע"ב בדפי הרי"ף) "כל הני הוו דבר האבד פן ימות הנותן או העדים או ב"ד או ילכו למדינת הים".

לגבי אופן הרישום, פסק השולחן ערוך (או"ח סימן תקמה סע' ז) שכל הדברים שמותר לכתוב, אפילו בלא שינוי מותר; וכל מה שאסור לכתוב, אפילו בשינוי אסור.

אם כן, מותר לבצע את כל פעולות הרישום הנחוצות, ואף ניתן לבצע אותן בדרך הרגילה. זאת משום שאין בכך משום מלאכת דבר האבד, וכן "אין מרביעין את הבהמה במועד". מכיוון שפעולות אלו תלויות בהחלטת המגדל, יש לתכנן מתחילה את סדרי העבודה בדיר כדי שלא יהיה צורך לעשות פעולות אלו בחול המועד. אמנם במקרים מסוימים ניתן להתיר הרבעה בלבד, ראה ב'מועדי הארץ' ('הזרעת בהמה בחול המועד' עמ' 168).

הדבר נצרך משום שלעיתים עלול להיגרם נזק לאם כשההריון ממשיך; ראה 'השראת המלטה בצאן' מאת ד"ר שמוליק זמיר.

7. אין צורך המועד ואין דבר האבד.

8. משום מלאכת דבר האבד.

9. אין בכך משום דבר האבד ואין בכך צורך המועד, בייחוד כשניתן להתכונן לכך מראש.

טז. במידה וישנה המלטה בחול המועד, מותר לסייע לממליטה כרגיל, ולבצע את כל הפעולות הנדרשות לאחר ההמלטה, כולל חיטוי הטבור, רישום המשקל והסימון, תפעול המינקת, כיולה וכיו"ב.¹⁰

יז. מותר לטפל בכל המחלות כרגיל בחול המועד.

יח. מכירה וקניית בעלי חיים מגוי

א. מותר לקנות ולמכור בעלי חיים לגוי.

10. מכיוון שמדובר בדבר האבד - ללא הרישום לאחר ההמלטה יהיה קשה יותר לעקוב אחרי ההתפתחות של הולד, ומתוך כך הטיפול בו יהיה חסר.

1. טוש"ע (י"ד סי' קנא סעיף ד), התיר למכור לגוי, וזאת על אף האמור במשנה (ע"ז יד ע"ב) שישנן מגבלות על מכירה זו, ראה ש"ך (שם ס"ק יב) שנתן כמה טעמים לדבר.

נספח א

עד שעה תשיעית ומחצה ¹	משעה תשיעית ומחצה, עד הזמן שיספיק לחזור לביתו	כשלא יספיק לחזור לביתו	
מותר לעשות.	מותר לעשות רק פעולות שנחוצות לצורך החליבה, או לצורך מניעת צער; כחילוץ בהמה שנתקעה בין ברזלים	בפעולות לצורך החליבה או מניעת צער, מותר להזמין בעל מקצוע ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המזמין בבית	עבודות מסגרות
מותר לפנות	אין לפנות	אין לפנות	פינוי זבל
מותר להזמין	מותר להזמין	מותר להזמין ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המזמין בבית	הזמנת וטרינר לצורך מניעת צער בעלי חיים שקיים כעת ²
מותר להזמין	אין להזמין	אין להזמין	הזמנת וטרינר לצורך מניעת צער בעלי חיים בעתיד או לצורך רווח בעתיד ³

- מדובר בכשעתיים עד שעתיים וחצי לפני השקיעה (הזמן משתנה לפי שעות החורף והקיץ). ניתן למצוא את זמני השקיעה בלוחות השנה השונים, וכן באתרים שונים באינטרנט דוגמת אתר 'שיבה'.
- הזמנת הווטרינר לצורך פעולות אלו: המלטה קשה, ניתוח קיסרי, שלשול חריף של יונקים, טיפול בדלקת שנגרמה מגוף זר, זירוז המלטה רק כאשר ישנה סכנה מוכחת לולד או לבהמה, קדחת חלב, ועוד.
- פעולות אלו כוללות: עצירת שליה, (משום שגם אם הדבר לא יטופל מייד, לא ייווצר מכך נזק ממש לבהמה), סנכרון ייחום, בדיקות היריון (אין בהן צורך לשבת). לגבי קטזיס נראה שגם בו אין סכנת חיים ממשית, משום שכשהמאזן האנרגטי מתאזן, כבר אין ירידה במשקל, ומתחילה עלייה חוזרת בחלב, ועוד.

הזמנת חשמלאי לצורך תיקון מכונת חליבה או מכל קירור	מותר להזמין	מותר להזמין	מותר להזמין ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המזמין בבית.
הזמנת חשמלאי לצורך תיקון עמדה אחת או מספר קטן של עמדות שאינן פועלות. ⁴	מותר להזמין	מותר להזמין	אין להזמין
הזמנת חשמלאי לצורך תיקון רובוט חליבה	מותר להזמין	מותר להזמין	מותר להזמין ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המזמין בבית
קצירת תחמיץ וחציר	מותר לקצור	אין לקצור	אין לקצור

4. נראה לומר שמדובר במספר קטן של עמדות, שאף אם הן לא עובדות, אפשר לחלוב את הבהמות.

נספח ב

רשימת מחלות והטיפול בהן בשבת

- מטרת נספח זה היא לספק למגדל תיאור כללי של המחלות השונות ואת דרך הטיפול המקובלת. ככלל, חובה להתייעץ תמיד עם וטרינר בכל מקרה של מחלה או בעיה בדיר.
- פרוטוקול הטיפולים הרפואיים משתנה לעתים, ולכן יש להתייעץ עם וטרינר ומורה הוראה בכל מקרה של ספק.
- בכל מקרה שיש חשש להתפרצות של מחלה בעדר, יש לבודד את בעלי החיים החולים משאר העדר על מנת למנוע הדבקה כללית.
- יש מחלות רבות שהן 'זואונוזות', כלומר פוגעות גם כן בבני אדם, על כן כשמטפלים בבעלי חיים חולים יש להתמגן בכל אמצעי המיגון הנחוצים (כפפות, מגפיים וכדומה).
- אין לגעת בידים בכל הנפלים ובתוצרי ההמלטה.
- הגדרת טיפול תומך: טיפול שנועד לספק לבעל החיים את כל הדרישות הנחוצות לו, להשאירו בחיים ולהקל על סימני המחלה. טיפול זה כולל: שיכור כאבים, תמיכה תזונתית ונוזלים.
- למחלות רבות קיימים חיסונים, יש לדאוג לחסן את העדר בחיסונים המתאימים, ראה נספח ד'.

1. ככלל, מומלץ שתמיד תהיה במשק כמות מספקת של ביקרובנט.

2. מכיוון שמדובר במחלה נפוצה, שפוגעת בבני אדם, במקרה בו לא ידוע האם הכבשה או העז מחוסנות, אין לשתות את החלב שלהן ללא פסטור.

מחלות מטבוליות

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול בימי חול	אופן הטיפול בשבת
אכילה גסה.	מאופיינת בחולשת שרירים; בגפיים; צליעות; הפסקת אכילה; שלשול ירוק, מימי ומשפריץ.	בעל חיים לא מטופל - מת.	עזרה ראשונה (בידי החקלאי): לקיחת המזון המרוכז ומתן ביקרבונט (סודה לשתייה, תמיסה המאזנת את החמצת) דרך הפה על ידי מזרק או צינור קיבה. עזרה שנייה (בידי וטרינר): נתינת חומרים סותרים חומצה דרך הווריד; אנטיביוטיקה לבטן במצב חירום. תיתכן החלמה עצמאית ⁵ .	מותר לתת ביקרבונט דרך הפה בשבת.
הרעלת נחושת כרונית.	מחלה פתאומית המופיעה בעקבות עקה. אצל כבשים שצברו נחושת בכבד, מתבטאת בצהבת, שתן דמי, חולשה ומוות. יש להקפיד על ריכוז נחושת במנה של עד 8 ppm.	נפוצה בכבשי 'אסף' ומכלואי הם	יש טיפול; ככל שניתן מוקדם יותר ההצלחה גבוהה יותר; במקרה חשד יש להזמין וטרינר.	מותר לטפל טיפול תומך בשבת ולדאוג לממשק הזנה מתאים.

חסימה בדרכי השתן (אופייני ת רק לזכרים).	חסימה הנגרמת מאבנים הנוצרות בעקבות הזנה לא נכונה (יחס לא נכון בין סידן לזרחן ומזון המעודד שתן בסיסי). סימנים קליניים: קושי בהשתנה ודם בשתן; נראה כעצירות. ככלל, מניעה חשובה תמיד: יש להזין את הזכרים בתערובת פיטום טלאים, יש להדגיש למכון התערובת שייתן מנה מאוזנת בין זרחן ואשלגן; מחסור במים מעודד חסימה.	בעיקר זכרים המוזנים במזון מרוכז עשיר בעמילן.	מחייב טיפול בידי וטרינר, צער בעלי חיים משמעותי. הטיפול: צום, עירוי נוזלים ואנטיביוטיקה מתאימה במקרים קלים; התערבות כירורגית במקרים קשים; תוסף מזון בשם אמוניום כלוריד להחמצת שתן מונע את החסימה ומקל על ההחלמה.	מותר לטפל באנטיביוט יקה והזנה ייעודית, אין לערות נוזלים לווריד ולהתערב התערבות כירורגית.
--	---	--	---	--

מחלות חידקיות ונגיפיות

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול בימי חול	אופן בשבת	הטיפול האם מידב קת
אבעבועות הצאן.	מחלת עור מידבקת, גורמת לנזקים קשים, בעיקר לגזעים רגישים ולבעלי חיים צעירים. סימנים קליניים: חום; אדישות; חוסר תיאבון ובמקרים קשים פגיעה במערכת הנשימה ובמערכת העיכול והכליות. גורמת להופעת אבעבועות; מתחילה באזורים חסרי צמר ובמקרים קשים מתפשטת לכל הגוף (התרוממות שטחים בקוטר של חצי ס"מ עד ס"מ מעל פני העור).	נדירה בעדר מחוסן (שחוסן לפחות ארבע פעמים); חיסון זה הוא חיסון חובה.	טיפול תומך בלבד: נוזלים והזנה; אנטיביוטיק ה וטיפול נוגד כאב.	מכיוון שיש חשיבות לאבחון מוקדם, מותר לדווח לשירותים הווטרינריים עד סמוך לשבת; מותר לטפל טיפול תומך.	כן.

בוטוליזם - מחלה חידקית.	חיידק אנאירובי, מצוי בריקבון ממקור צמחי וממקור חי (כל חומר אורגני). סימנים קליניים: שיתוק בפה ולשון נשמטת.	קיים חיסון יעיל, ולכן נדירה יחסית. יש לחסן לפחות ארבע פעמים.	יש לסלק מידית מזון מזוהם או חשוד.	פינוי המזון באמצעות כלים מכניים וכפפות, אין לגעת במזון הנגוע בידיים.	לא.
ברוצלוזיס (קדחת מלטה).	חיידק הגורם להפלות בכבשים ועוזים בשליש האחרון להיריון, מחלה כרונית מסוכנת לאדם; ההעברה באמצעות תוצרי המלטה ושתיית חלב לא מפוסטר. בעלי החיים מתחסנים אך נשארים נשאים כל ימי חייהם ⁶ .	בהמה מחוסנת אינה מפילה.	אין טיפול; יש לנקוט באמצעי הגנה מתאימים; בעל חיים נגוע מורדם.	מותר לדווח לשירותים הווטרינריים עד סמוך לשבת.	
דָּבָר הצאן - מחלה מידבקת על ידי מגע ישיר,	מחלה נגיפית הפוגעת בכל מערכת העיכול; יוצרת נמק במעיים; גורמת	עדר מחוסן אינו לוקה במחלה.	טיפול תומך - אנטיביוטיק ה לטיפול בזיהום משני, חיסון	מותר לדווח לשירותים הווטרינריים עד סמוך לשבת, מותר לטפל טיפול תומך.	כן.

		מועיל לעצירת המחלה.		לשלשול קשה; פוגעת במערכת הנשימה; גורמת לדלקת ריאות, דלקות עיניים; עזים רגישות פי כמה מכבשים, גדיים רגישים ביותר.	נשימה והפרשות.
לא, קיים חיסון.	מותר לטפל באנטי סרום, אנטיביוטיקה לשרירי; כירורגיה אסורה.	בשלבים הראשונים אפשר לטפל בעזרת אנטי סרום, אנטיביוטיק ה וניקוי מקום הפצע על ידי כירורגיה. בשלבים מתקדמים אין טיפול.	עלולה להופיע בטלאים בסביבה מזוהמת מכל חומר אורגני או פציעה.	זיהום של פצעים שנגרם בידי חיידק. אם אין מטפלים גורם לתמותה. סימנים קליניים: קשיחות שרירים - בעל החיים שוכב ברגליים מתוחות וראש מתוח.	טטנוס - מחלה חיידקית.
לא.	בשבת עדיף לטפל במשככי כאבים ארוכי טווח.	לאחר הידבקות - טיפול בסימפטומי ם, תרופות נוגדות דלקת ומשככות כאבים; טיפול אנטיביוטי למניעת התפתחות	נפוצה ביותר, אחוזים ספורים עד רבים, במגוון אזורים; יש חיסון, המחלה מועברת על ידי יבחושים (וקטור מכני), אין	יש כמה זנים שפוגעים בעיקר בכבשים, נדיר בעזים. סימנים קליניים: צליעות, בעיות נשימה, הפלות, ולדות בעלי פגיעה מוחית. התמותה	כחול הלשון - מחלה נגיפית.

		זיהומים משניים. טיפול תומך - יש לרסס נגד מעופפים. (וקטור מכני).	הדבקה בין בעלי חיים.	איננה מידית; הנגיף פוגע בכלי דם קטנים גורם לבצקות מקומות שונים, דימומים בשפתיים, במקרים בודדים יש ציאנוזיס (כיחלון) בלשון משום שאין דם ברקמות.	
		אין. מאופיין במוות פתאומי. טיפול מונע: לדאוג להספקת מזון מרוכז מתאים וחיסון.	נדיר אם מחסנים.	נגרם בבעלי חיים לא מחוסנים, בעיקר במעבר ממזון נוזלי למרוכז, נגרם בשל רעלן במעיים.	סימום מעיים בטלאים ובעזים בוגרות.
כן.	מכיוון שאבחון מדויק דורש דגימות מדויקות, מותר לדווח לשירותים הווטרינריים עד סמוך לשבת. טיפול תומך מותר.	לאחר ההידבקות טיפול תומך בלבד ואנטיביוטיק; חיסון לשאר העדר שלא נפגע.	נפוץ כמעט מדי שנה בצאן לא מחוסן. בעלי חיים מחוסן אינו לוקה במחלה.	פוגעת בבעלי חיים בוגרים בין הטלפיים ועל הטלפיים, לעתים שלפוחיות בפה, חום גבוה, צליעות קשות והפלות; בצעירים פגיעה קשה בלב ומוות.	פה וטלפיים, מחלה נגיפית, המחלה המידבקת ביותר בחיות משק, <u>זואונוזה</u>.

	אין צורך לטפל בשבת.	טיפול משני על ידי תרסיסים המכילים יוד ואנטיביוטיק; אפשר להכין חיסון במשק (בידי וטרינר).	מחלה נפוצה ביותר, במיוחד בגדיים וטלאים, מופיעה לאמהות על העטין.	מחלת עור משגשגת; גידולים דמויי כרובית על השפתיים, חלל הפה, הלשון, אברי המין והקורונה (חיבור בין העור לטלפיים); דלקת עור שגורמת לקשיי יניקה וקשיי נשימה.	פרצית, זואנוזה.
--	---------------------	---	---	---	------------------------

מחלות סביב המלטה

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול בימי חול	הטיפול בשבת
דלקת עטין - כל פגיעה חידקית, נגיפית או מכנית בעטין מתבטאת בדלקת עטין.	פגיעה בעטין ומתוך כך פגיעה בייצור החלב ובתכונותיו: שינוי במרקם ובריח, גושי רקמה וגבינה; עלול להתפתח נמק של העטין ומוות של הבהמה.		אנטיביוטיקה סיסטמית והזרקה לשריר, לתוך העטין או לשניהם; טיפול תומך: שיכון כאבים וחליבות ביניים; כדאי להתייעץ עם וטרינר.	מותר לחלוב 'לאיבוד' ולטפל טיפול תומך.
דלקת רחם אחרי המלטה.	דלקת של הרחם הנוצרת כתוצאה מפגיעה מגורמי המלטה: ריבוי ולדות במהלך היריון ופגיעה בנרתיק וברחם במהלך ההמלטה; זיהום - לאחר ההמלטה. סימנים קליניים: הרגשה לא טובה, הפסקת אכילה, עליית חום, הפרשות לא נקיות ובעלות ריח רע מן הרחם.	דלקות רחם קשות אינן שכיחות.	טיפול אנטיביוטי וטיפול תומך.	הטיפול השגרתי מותר.
עצירת שליה.	השליה חייבת לצאת עד 12 שעות מן ההמלטה. אם לא יצאה, יש להתערב ידנית ולהוציאה בצורה מושכלת	נפוצה.	שטיפת רחם - בידי וטרינר, אנטיביוטיקה סיסטמית וטיפול תומך.	מותר לטפל בשבת במשככי כאבים ואנטיביוטיקה.

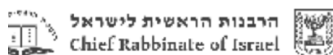
			(אחרי התייעצות עם וטרינר והדגמה שלו).	
קדחת חלב.	נפוצה בעיקר בעזי 'זאנ'. סימנים קליניים: רביצה; התנפחות קלה של הכרס; חוסר שיווי משקל, נגרמת בשל ירידה בכמות הסידן בגוף, במקרים לא מטופלים גורמת לתמותה. מחלה שמופיעה בתקופת ההמלטה.	נדירה יחסית, בדרך כלל מופיעה בעקבות טעויות הזנה.	מתן קלציום תת-עורי בלבד!! מתן תוך-ורידי תוך האזנה ללב בידי וטרינר.	מותר להזריק הזרקה מתחת לעור או לשריר בשבת.
רעלת היריון - מחלת התאומים - קטזיס.	נגרמת בכבשים רזות או שמנות יותר מן הממוצע הנושאות ולד אחד או יותר, בשליש האחרון של ההיריון. נגרמת בשל מאזן אנרגיה שלילי. סימנים קליניים: קושי בנשימה והליכה - הולכת 'על ביצים'; ירידה בתיאבון עד הפסקת אכילה; כשלא מטפלים - פגיעה במערכת העצבים המרכזית ומוות. קטלן מטבולי מספר אחת בכבשים ועזים.	נפוצה במקרי הזנה לקויה או ולדנות גבוהה.	מורכב; מתן תמיסות בהגמאה, הזרקות להשלמת אנרגיה. יש טיפולים חד-פעמיים ויש טיפולים מתמשכים לכמה ימים, הדבר החשוב הוא מניעה - מצב גופני מתאים והזנה מותאמת. עיין טיפול חדש ברעלת היריון ⁷ .	הטיפול נחוץ. מותר להגמיא ולהזריק לשריר או מתחת לעור בשבת.

3. באתר השירותים הווטרינריים, מאת הד"ר שמוליק זמיר.

מחלות בשגור

המחלה	תיאור כללי	שכיחות	אופן הטיפול בימי חול	הטיפול בשבת
שלשולים בטלאים גורם תמותה מספר אחת.	שלשול במגוון צבעים; חולשה; כאבי בטן; אי-אכילה. גורם לירידה בחום הגוף ולמוות מהתייבשות. יש כמה גורמים נגיפיים, חיידקיים וחד-תאיים.	נפוצים ביותר; התחלואה שפוגעת באופן הכלכלי המשמעותי ביותר בצאן.	מתן נוזלים; אלקטרוליטים; הזנה בעזרת צינור קיבה; טיפול בחמצת המטבולית הנגרמת כתוצאה מן השלשולים; חימום; העברת החולים למקום יבש שנוקה וחוטא קודם לכן. מומלץ לנקות ולחטא בכל גמר של קבוצה ולשרוף בעזרת 'כלב גז' בגמר הגידול.	מותר לתת נוזלים תת-עוריים ולהגמיא דרך הפה בשבת.
פגיעות חום (היפר-תרמיה יתר חום) וקור (היפו-תרמיה חסר חום).	ירידה בפעילות; רעד בקור או התנשמות בחום; טמפרטורת הגוף הרצויה היא בין 39 ל-40 מעלות צלזיוס. פגיעת חום - נדירה, נגרמת בשל עומס חום גבוה וכשאין צל.		בפגיעת קור: בשלב ראשון, אספקת מקור אנרגיה: חלבית גלוקוז, לפה/תת-עורי/ ורידי, רק לאחר מכן חימום בעזרת מפזר חום ביתי. בפגיעת חום: הרטבה והפעלת מאוורר, עירוי נוזלים.	הזנה והעברת הוולד מותרות.

נספח ג דוגמת שטר מכירת מבכירות

שירות הארזית - בתי מטבחים
National Kashrut - Slaughterhouse

ניתנת הרשאה למכירת קנה וזשט של בקר וצאן שעדיין לא המליטו

יש להחזיר למייל: sinchag@rab.gov.il או לפקס: 02-5313170

יש לוודא קבלת הטופס בטל: 02-5313175 *יש לשמור את אישור המכירה

הקדמה: קדושת מבוי - לוכד הנולד מהמלטה ראשונה מבקר וצאן השייך ליהודים נחשב לבכור וקיימת בו קדושה. לכן יש לטען אותו לבקר ואין לשחוק בו או לשחוט אותו. *הקדושה לא חלה כאשר גזי שותף בקנה וזשט מלפני ההמלטה. *ההרשאה ניתנת למכירת הקנה והזשט שהם צינורות הנשימה והאכול של הבהמה. *חתימות בעל הבהמות/ ה מורשי החתימה על שטר הרשאה מאפשרת לבצע את המכירה.

כתובת דואר אלקטרוני			
שם הרפת/הדיר	מספר ח"מ/מ"מ	כתובת	מס' טלפון ונייד
שם מורשה חתימה ופנחל הרפת/הדיר	מספר ת"ז	כתובת (רחוב, מספר, עיר)	מיקוד

פרטי עגלות/בכשות/עזים מהרגע שנולדו עד לפני ההמלטה

סוג כמות	עגלות/חלב/לבוש			בכשות/עזים		
	1	2	3	1	2	3
רשימת מספרי זהויה של עגלות/בכשות/עזים מרגע שנולדו עד לפני ההמלטה (אפשר לצרף דף עם המספרים)						

שטר הרשאה

אני/החתום/מים מטה _____ בעל משק / מורשי חתימה / מנהל הרפת/הדיר במושב/קבוץ _____, נותנים בזה ייפוי כוח והרשאה לרבנים הראשיים לישראל: מרן הרב הגאון דוד לאו שלישייה ומרן הראשון לציון הרב הגאון יצחק יוסף שלישייה ולממונה מטעם מחלקת בתי המטבחים על ביצוע המכירה ולשליחם ולשליחם שליחם ואפילו אחד מהם, **למכור את הקנה והזשט של כל הבהמות הגשות והדקות ממין נקבה שטרם המליטו השייכים למשק הנזכר לעיל** – למי שירצה ואפילו לאינו יהודי, לפי המחיר שיקבע על ידי הנוכר לעיל. בשעת ביצוע המכירה בשליחותי/נו רשאי הנוכר לעיל להשכיר למספר שעות את המקומות שעומדות בהם הבהמות הנזכרות, הדיר והרפת וכן ארבע אמות הנמצאות מהכניסה לדירתו פנימה, הכל לפי המחיר שיקבע על ידי הנוכר לעיל. אני מחייב את עצמי לקיים את כל תנאי הקניינים והמכירות והשכירות שיעשו בשליחותי על ידי הנוכר לעיל. הכסף שיתקבל על ידי השליח הנוכר לעיל שיוך למוכרים ואם תוך חודש ממועד ביצוע המכירה לא ייתבע הכסף – רשאי השליח לעשות בכסף כטוב בעיניו. והנני נותן בזה ייפוי כוח בלתי מוגבל, ולא אוכל לטעון אחר כך לתקוני שדרתני ולא לעזותי (לתקן שלחתיך ולא לקלקל), והנני פי הנוכר לעיל כפי, ועשיית הנוכר לעיל כעשייתו, ויד הנוכר לעיל כידו, ויתקיימו כל הדברים הנזכרים לעיל. השכירות והמכירות שיעשו בשליחותי על ידי הנוכר לעיל. כן הותנה בינינו שיכולים להקנות את הקנה והזשט של הבהמות ולהשכיר המקומות בכל הקניינים בין בקניין כסף ואם סודר ושאר קניינים גם הנהוגים רק במשחר או לפי חוקי המדינה, גם בקניין חצר ואם אבג קרקע או על ידי שכירות המקומות הנזכרים לעיל. ותוקף שטר זה כתוקף כל השטרות הנעשים על פי תיקון חכמינו ז"ל דלא כטופסי דשטרי (א-כשטרות לא תקינים). הנני/נו מצהירים כי שליחכם הנ"ל רשאי בכל עת לבא ולבדוק פירוט **כל הבהמות שטרם המליטו**.

תאריך עברי: חלום	לחודש	שנת	תאריך לעזי:	חותמת מורשי החתימה/אגודת
שם מורשה חתימה	חתימה			
שם מורשה חתימה	חתימה			
שם מנהל רפת/דיר	חתימה			
שם הבעלים	חתימה			

קליטת בקר וצאן בבתי מטבחים תיעשה רק לאחר הצגת אישור על המכירה

* **נא לשלוח את הטופס פעם בשנה (חודש לפי פסח) וכן כאשר מתווספות נקבות חדשות** ב לכתובת: מייל: sinchag@rab.gov.il הרבנות הראשית לישראל מח' בתי מטבחים, אהליאב 5, ירושלים, תד. 380106. פקס: 02-5313170

חובה למלא את כל הפרטים

נספח ד שטר מכירת מבכירות באופן פרטי

שטר מכירת מבכירות לגוי- נוסח עבור המגדל- לרבנות המקומית

הנחיות כלליות

- מבכירה היא נקבה שעדיין לא המליטה, לצורך מכירה זו ניתן להגדיר כמבכירה כל נקבה מרגע לידתה, גם אם איננה בהריון, עד להמלטה הראשונה.
- המכירה מועילה רק עבור הנקבות שכבר נולדו.
- מטרת המכירה היא ליצור שותפות של גוי עם היהודי בבעל החיים, וכך אם יוולד זכר בהמלטה הראשונה הוא לא יהיה קדוש בקדושת בכור.
- המכירה היא של הקנה והוושט של בעל החיים.
- לא ניתן לבצע מכירת קנה וושט לאחר ההמלטה.
- במשק של כבשים ועיזים יש לבצע את המכירה פעמיים בשנה, מומלץ בפסח ובראש השנה.
- במשק בקר ניתן לבצע את המכירה רק פעם אחת בשנה.
- מומלץ לשמור את שטר המכירה למשך שלוש שנים.
- במשקים שמאכילים את הבהמות בתרומות מעשר טמאה, אין להאכיל את המבכירות שנמכרות בתרומה זו.

נוסח מינוי השליחות

שם המוכר: _____

תעודת זהות: _____

כתובת מגורים: _____

טלפון: _____

כתובת הדיר/ מיקומם של בעלי החיים:

שם הרב השליח: _____

תעודת זהות: _____

כתובת מגורים: _____

טלפון: _____

אני _____ נותן בזה יפוי כח בלתי חוזר לרב _____ למכור את הקנה והושט של כל הבהמות ממין נקבה שטרם המליטו השייכות לי לכל מי שירצה, ואפילו לנכרי, לפי המחיר שיקבע בין הרב והנכרי.

בשעת ביצוע המכירה בשליחותי רשאי הרב לבצע את כל הפעולות הנצרכות לשם מכירה זו, ובין השאר גם להשכיר למספר שעות את המקומות שעומדות בהם הבהמות הנזכרות, הדיר או הרפת, וכן ארבע אמות הנמצאות מהכניסה לדירת המגורים שלי פנימה. כמו כן יכול הרב שליט"א לעשות קנייני כסף, שטר, סודר וכל קניין המקובל במדינה. הכל על מנת למכור את הקנה והושט לנכרי.

הכסף שיקבל הרב שליט"א שייך למוכר הבהמות ואם לא יתבע את כספו לאחר שלשים יום, הרי הכסף שייך לרב שליט"א.

יפוי כח זה יפה מתאריך _____ עד לתאריך _____.

שטר זה מייפה את כוחו של הרב שליט"א למכור גם את המבכירות שעדיין לא ברשותו של המוכר.

הרב שליט"א יכול למכור את הקנה והושט של הבהמות הנ"ל עד יום לאחר ההמלטה.

תאריך עברי: _____

תאריך לועזי: _____

חתימת המוכר: _____ חתימת הרב: _____

נספח ה שטר שותפות עם כהן לצורך האכלת תרומה

הקניית בעלי חיים לצורך האכלת תרומה גדולה ותרומת מעשר

הנחיות:

- א. יש להאכיל בפירות רק את הנקבות שכבר המליטו או את הזכרים, ולא את הקבוצה של המבכירות (מכיוון שהן מכורות לגוי כדי שהולדות לא יהיו בכורות, ואין להאכיל בהמות של גוי בתרומה גדולה ותרומת מעשר).
- ב. יש להימנע מהאכלת בעלי החיים בתרומות ביום שישי ובשבת.

ג. קניין חליפין:

1. על הקונה (הכהן) לקחת חפץ שלו בשווי של פרוטה לכל הפחות (כז אג').
2. על בעל בעלי החיים לומר: אני מוכר במכירה גמורה את בעלי החיים שברפת/דיר שממוקמת ב _____ ל _____ הכהן.
3. לאחר מכן על הקונה לתת את החפץ לבעל הרפת/הדיר, על בעל הרפת/דיר להגביה את החפץ לפחות בגובה של ג' טפחים (30 ס"מ).

ד. קניין משיכה:

1. על בעל הרפת/דיר להקנות לכהן את שטח הרפת/דיר למשך יממה ולומר: אני מקנה את כל שטח הרפת/דיר למשך יממה עבור _____ הכהן.
2. על הכהן לגרום לבעלי החיים לזוז ממקומם ובכך לקנותם.

ה. קניין כסף

על הכהן לשלם מקדמה של 10 עבור בעלי החיים.

ו. בעלי חיים שיקנו בעתיד

הכהן _____ ממנה את _____ (מחזיק בעלי החיים) ובאי כוחו לקנות ולזכות עבורו בכל בעלי החיים החדשים שיוולדו או ירכשו מיום זה ואילך.

ז. אם אחד הקניינים לא יועיל, אין זה מבטל את הקניינים האחרים.

ח. הכהן _____ ממנה את _____ (מחזיק בעלי החיים) לגדל עבורו את בעלי החיים, כפי המקובל.

ט. הכהן _____ מתיר ל _____ (מחזיק בעלי החיים) למכור, לתת מתנה או לשחוט את בעלי החיים, כפי רצונו, לכהן לא תהיה כל תביעה ממונית על כך.

י. לכהן _____ אין כל אחריות נזיקית על נזקים כלשהם שיגרמו על ידי בעלי החיים.

באנו על החתום:

תאריך עברי: _____ תאריך לועזי: _____

מחזיק בעלי החיים: _____ ת. ז. _____

כתובת: _____ טלפון נייד: _____

הכהן: _____ ת. ז. _____

כתובת: _____ טלפון נייד: _____

מפתח נושאים

נושא	מיקומו בחוברת
אבעבועות הצאן- אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
אבקות רפואיות -המסתן	י', ז
אבקת חלב- הכנתה בשבת	ט, ז- יא
אכילה גסה- אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
אכילה- הקדמת בעלי החיים לאכילתו	יג, ב
אולטרסאונד- משמעתו בהגדרת בכור	יג, י
אנטיביוטיקה- נתינתה בשבת	י, ח
בדיקות הריון- עשייתן בחול המועד	יז, יא
בדיקת דם- משמעותה בדיני בכור	יג, י
בהמה דקה- גידולה בזמן הזה בארץ ישראל	א, א
בהמה דקה- הברחתה בשבת	א, ג
בוטולים - אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
בית המקדש- הקרבת הבכור	ג, ג
בכור- אופן שחיטתו והטיפול בו לאחר מכן	ג, יט 6
בכור בעל מום- הנחיות לשחיטתו	ג, יט 6
בכור- הגדרת קדושתו	ג, א
בכור- המתתו	ג, ד
בכור- הנחיות לטיפול בו	ג, יט
בכור- הרבעה באמצעותו	ג, כו- כז
בכור- סחורה בו	ג, ד
בכור- סימונו	ג, כח
בכור- פציעתו	ג, ד
בכור שנולד- הנחיות לגידולו	ג, יט
בכור שנולד- נתינת מום בו	ג, יט 4
בכור שנולד- נתינתו לכהן	ג, יט 1- 4
בעל חיים שמרד- החזרתו	יג, יד- טז
בעל חיים שמת- טלטולו	יא, ג
בעל חיים שנפצע- טלטולו	יא, ד

בעלי חיים ביתיים- האכלתם בשבת	יג, א
בעלי מלאכה- דאגה שיחזרו לביתם בערב שבת	ו, ב- ה
בעלים- החובה עליהם למנוע צער בעלי חיים	ב, ב
בקר- חיובם בראשית הגז	ד, ד
ברוצלוזיס - אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
ברכה על ראשית הגז	ד, יב
בשר הבכור- שימוש בו	ג, ו
גדרות- תיקון בחול המועד	יז, יב
גדרות- תיקון בשבת	יג, יט
גוי- הגדרת איסור האמירה	טו, א
גוי- חיוב בהמתו בבכורה	ג, ב
גוי- מה ניתן לומר לו לעשות	טו, ו
גוי- נתינת תרומה לבהמה שבבעלותו או בשותפות עימו	ה, ב
גומיות- שימוש בהן לקשירה	יד, ד
גז- אמירה לגוי שיעשה בשבת	טו, ח
גז במשך כמה שנים- חיובו בראשית הגז	ד, יד
גזיזת בכור לצורכו	ג, ל
גוי- עשיית מלאכות באמצעותו	יד, ג
גוי- ראשית הגז בכבשים או בצמר שנרכשו ממנו	ד, י; ד, טו
גוי- ראשית הגז בכבשים בשותפות עימו	ד, ט
גרמא- חליבה באופן זה	ז, ד
גרמא- עשיית מלאכות באופן זה	יד, א
דָּבָר הצאן- אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
דימום וגינאלי- הגדרתו כהפלה	ג, ט
דיר- הכנסת בעלי חיים אליו	יג, יד
דיר- הנחיות לבנייתו בצורה נאותה	ב, ז
דלקת עטין - אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
דלקת רחם - אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
דמאי- נתינתו לבעלי חיים	ה, א
הזרקת תרופות בשבת ריר על ידי יהודי	י, ו
היסט קיבה טיפול בה בשבת על ידי יהודי	י, ב
הכנת תרופות בשבת	י, ג
המלטה- סיוע בחול המועד	יז, טז

המתת בעל חיים במשק- אופן הביצוע	ב, י
הנקה- סיוע לממליטה לבצע פעולה זו	ט, ד
הפלה- איזו פוטרת מבכורה	ג, ז- ח, יא
הרעלת נחושת כרונית - אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
השראת המלטה בחול המועד	יז, ט
השראת המלטה- עשייתה בערב שבת	ו, ג
השראת ייחום בחול המועד	יז, ח
וטרנר גוי- הזמנתו בשבת	טו, ט
וטרנר- דאגה שיחזור לביתו בערב שבת	ו, ג- ה
וטרנר- הזמנתו בחול המועד	יז, א
וטרנר- הזמנתו בערב שבת	נספח א
ולדות- הגמעתם בשבת	ט, ד
ולדות- טלטולם בשבת	א, ח, ה; ט, א
ולדות- רישומם ושקילתם בשבת	ח, ד; ט, ה
זבל עופות- שימוש בו בפסח	טז, ד
זבל- הוצאתו מהמשק בשמיטה	ה, יא- יב
זבל- פינויו בערב שבת	נספח א
זרוע- הגדרתה	ד, יט; כריכה פנימית
זרוע לחיים וקיבה- אופן נתינתם	ד, יז
חדש- איסורו	ה, יז
חובת האכלת בעלי חיים בשבת	יג, א
חוט שזור- שימוש בו	יד, ד
חוץ לארץ- בכור בהמה במקומות אלו	ג, ב
חוץ לארץ- בכור בהמה במקומות אלו	ג, ב
חיסונים- עשייתם בחול המועד	יז, ד- ה
חליבה- הגדרת איסורה בשבת	ז, א; ז, ד
חליבה לאיבוד- הגדרתה	ז, ד
חמץ- הגדרת איסורו בפסח	טז, א
חסימה בדרכי השתן- אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
חפצים שונים- טלטולם על ידי בעלי החיים	יג, ד
חשמלאי- הזמנתו בערב שבת	נספח א
טבל-נתינתו לבעל חיים	ה, א
טטנוס - אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב

טילוף בכור	ג, כח
טיפול רפואי בבכור	ג, כח- כט
טיפול תומך- הגדרתו	נספח ב
טיפול פוריות- עשייתם בשבת	ט, יב
טכנאי גוי- זימונו בשבת	טו, י
טלפון- אופן הוצאתו	יג, יב
טלפון נייד- הוצאתו בשבת	יג, יא
טרקטור- שימוש בו על ידי גוי	טו, יא- יג
יוד- ריסוסו	י, ח
יוד- שימוש בו בשבת	ט, ב
יום טוב- חליבה לתוך אוכל	ז, ג
יום טוב שני- שיווק חלב ביום זה	טז, ו
ישראל- חיוב בהמתו בבכורה	ג, ב
כבשים- חיובם בראשית הגז	ד, ד
כבשים- מספר הכבשים שיש לתת ראשית הגז מצמרן	ד, ו- ז
כדורים- המסתם	י, ז
כהן- חיוב בהמתו בבכורה	ג, ב
כהן- נתינת תרומות לבהמתו, ושותפות עימו	ה, ב- ג
כוהנים- חיובם בראשית הגז	ד, ג
כוויה חמה או קרה- הגדרתה כמום	ג, כא
כחול הלשון - אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב
כינוס חולבות לחליבה בשבת	ז, ב
כלאים - נתינת פרי או ירק שנאסר באיסור זה	ה, י
כלבי מרעה- אופן היציאה עמם	יג, יח
כרמלית- הגדרתה	יב, ג
כתיבה בחול המועד	יז, ז
לוי- חיוב בהמתו בבכורה	ג, ב
לויים- חיובם בראשית הגז	ד, ג
לחיים- הגדרתם	ד, יט; כריכה פנימית
מאכל בהמה- הפרשת תרומות ומעשרות ממנו	ה, ה
מאכל בהמה- כלאים בגידול זה	ה, ט
מבכירה- הבאתה לחליבה בשבת	ז, ב
מבכירת מבכירות- עיתוי המכירה	ג, טו

מום בעין- הגדרתו כמום	ג,כב
מוקצה- הגדרת איסורו	א,א
מוקצה- טלטולו על מנת למנוע צער בעלי חיים	ב,ה
מושב שיתופי- עשיית עירוב תחומין	ג,ח
מחלה מידבקת- טלטול בעל חיים בשל כך	א,ג
מחלה- עד כמה החובה לטפל בה	ב,ח
מחשב- שימוש בו בחול המועד	ז,ז
מים- הוצאתם	ג,יג
מינקת- הפעלתה בשבת	ט,ז
מכונת חליבה- תפעולה בשבת	ז,ה
מכירת מבכירות- אופן המכירה	ג,יב, נספח
מכירת מבכירות- עשייתה באופן פרטי	ג,יד
מכשיר קשר- אפן הוצאתו	ג,יב
מלאכות שאסורות מהתורה- עשייתן על ידי גוי	טו,ז
ממון- עד כמה להוציאו שיש מחלה	ב,ח
מסחר בבעלי חיים בחול המועד	י,יד
מספר באוון- יציאה עימו בשבת	ג,ו
מספר ממשלתי או משקי- הגדרתו כמום בכור	ג,כב
מספר ממשלתי או משקי- נתינתו באוון הבכור	ג,כ
מספר ממשלתי או משקי- סימונו בחול המועד	ז,ד
מעשר בהמה- נתינתו בזמן הזה	ד,הע' 1
מרעה- גידורו בחול המועד	ז,יג
מרעה- יציאה אליו בשביעית	ה,יב
מרעה- יציאה אליו בשבת	ג,ג
משחה- מריחתה	י,ח
נזק בהמלטה או במהלך טיפול רפואי- הגדרתו כמום	ג,כג
נזקים מבהמה דקה- החובה לפצותם	א,ב
נטע רבעי נתינתו לבעלי חיים	ה,ח
ניתוח- עשייתו בשבת על ידי יהודי	י,ב
ניתוח קיסרי- השפעתו על הכורה	ג,ז
נקבות- חיובם בבכורה	ג,ב
נשק- הוצאתו בשבת	ג,יא
סימון מעיים - אפיונה והטיפול בה בשבת	נספח ב

ספיקת ולד- משמעותה בדיני בכור.....	ג, י
ספק בכור- הגדרתו.....	ג, יז
עבודות מסגרות- עשייתן בערב שבת.....	נספח א
עובדים זרים- הנאה ממלאכתם.....	טו, ג- ה
עור הבכור- שימוש בו.....	ג, ו
עיוזים- חיובם בראשית הגז.....	ד, ד
עירוב- אופן התקנתו.....	יב, ב
עירוב חצרות- הצורך בו.....	יב, א
עירוב- יציאה ממנו.....	יב, ד
עירוב תחומין- עשייתו.....	יג, ח
עצירת שליה - אפיונה והטיפול בה בשבת.....	נספח ב
ערב שבת- נתינת תרומה לבהמה בזמן זה.....	ה, ד
ערלה- נתינת פירות אלו לבעלי חיים.....	ה, ז
עשביה רעה במרעה- טיפול בה בשביעית.....	ה, יא
פגיעות חום וקור- אפיונה והטיפול בה בשבת.....	נספח ב
פה וטלפיים - אפיונה והטיפול בה בשבת.....	נספח ב
פעמונים- יציאה עמם בשבת.....	יג, ה
פצעים- טיפול בהם.....	י, ח
פצעים- טיפול בהם על ידי גוי.....	טו, ט
פרוקי רגלים- ריסוסם בשבת.....	י, י
פרצית - אפיונה והטיפול בה בשבת.....	נספח ב
צינור בשבת.....	י, ח
צינור מים- חיבורו.....	יד, ה
צמחי בר- קדושת שביעית בהם.....	ה, טו
צמר- אופן הגזיזה החייב.....	ד, יא; ד, יג
צמר הבכור- שימוש בו.....	ג, ו
צמר- כמות המחייבת בראשית הגז, וכמות הנתינה בפועל.....	ד, ה
צניחת רחם- טיפול בה על ידי יהודי.....	י, ג
צער בעלי חיים- הגדרתו.....	ב, ג
צער בעלי חיים- חיובו מהתורה או מדרבנן.....	ב, א
צער בעלי חיים בשבת- מה ניתן לעשות על מנת למנוע.....	ב, ה
צער בעלי חיים בשבת- מניעתו על ידי גוי.....	טו, ב
צער בעלי חיים- מתי יש לחשוש לכך.....	ב, ד

צער בעלי חיים- על מי חלה החובה למנעו.....	ב, ב
קדושת שביעית- האכלת בעלי חיים בכך.....	ה, טז
קדחת חלב - אפיונה והטיפול בה בשבת.....	נספח ב
קדחת מלטה - אפיונה והטיפול בה בשבת.....	נספח ב
קולסטרום- חליבתו והגמעתו בשבת.....	ט, ג
קולר- יציאה עמו.....	יג, יט
קומפוסט (מזבל)- הכנתו בשמיטה.....	ה, יד
קטוזיס - אפיונה והטיפול בה בשבת.....	נספח ב
קטן- אופן הקנאת בעלי חיים.....	ג, יח
קטן- הכנסת בעלי חיים באמצעותו.....	יג, טו
קטן- מכירת מבכירות השייכות לו.....	ג, יח
קיבה- הגדרתה.....	ד, יח; כריכה פנימית
קיבוץ- עשיית עירוב תחומין.....	יג, ח
קנה וושט- מכירתם.....	ג, יג
קרן שנשברה- הגדרתה כמום.....	ג, כב
קרקעות- תפיסתן ויציאה לצרך כך מהעירוב.....	יג, יא
ראשית הגז- היכן נוהגת.....	ד, ב
ריממת- פגיעה מרימות- טיפול בהם בשבת.....	י, י
רישום ולדות בחול המועד.....	יז, ו
רכישת בעלי חיים- מכירת המבכירות.....	ג, טז
רעלת היריון- אפיונה והטיפול בה בשבת.....	נספח ב
רצועה- יציאה עימה.....	יג, ז
רשות היחיד- הגדרתו.....	יב, א
רשות הרבים- הגדרתה.....	יב, ד
שאריות קדושת שביעית- האכלת בעלי חיים בהן.....	ה, טז
שבר בגפיים- הגדרתו כמום.....	ג, כב
שברי תירס- שימוש בהם בפסח.....	טז, ג
שותפים- חיוב בהמתם בבכורה.....	ג, ב
שותפים- חיובם בראשית הגז.....	ד, ח
שטחים חקלאיים- הגדרת רשותם.....	יב, ג
שינוי- עשיית מלאכות באופן זה.....	יד, ב
שלושת בני הכנסת- הגדרתם.....	ג, יט 5
שליה- טלטולה בשבת.....	ח, ו

שלשולים- אפיונם והטיפול בהם בשבת	נספח ב
שער- אופן סגירתו	יג, יז
שקילת ולדות בחול המועד	יז, ו
תוצרי לוואי מתעשיית המזון- הפרשת תרומות ומעשרות מהם	ה, ו
תחום שבת- אופן מדידתו	יב, ד
תחום שבת- הגדרתו והציאה ממנו	יב, ב
תחום שבת- יציאה מחוץ לו	יג, ח
תחמיץ וחציר- קצירתם בערב שבת	נספח א
תפירת פצעים בשבת	י, ח
תרומה גדולה ותרומת מעשר- נתינתם לבהמה	ה, ב
תרומות ומעשרות- הפרשתם ממאכל בהמה	ה, ה